

Crna Gora
Zavod za školstvo

ISTRAŽIVANJE HUMANITARNOG PRAVA

PRIRUČNA LITERATURA ZA NASTAVNIKA

Podgorica
2009.

Istraživanje humanitarnog prava

priručna literatura za nastavnike

Izdavač: Zavod za školstvo Crne Gore

Glavni i odgovorni urednik: dr Dragan Bogojević

Autori: doc. dr Ivana Jelić, Vidosava Kaščelan,
Nadežda Vujašković, Snježana Bošković

Urednici: Vidosava Kaščelan, doc. dr Ivana Jelić

Dizajn: Snježana Bošković, Nadežda Vujašković

Tehnička priprema: Nevena Čabrilo

Lektor: mr Dušanka Popović

Štampa: „IVPE“ Cetinje

Tiraž: 500 primjeraka

Podgorica, 2009.

CIP – Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

373.3.016 : 341.33(497.16) (035)

ISTRAŽIVANJE humanitarnog prava : priručna
literatura za nastavnike / [autori Ivana Jelić ...
at al.]. – Podgorica : Zavod za školstvo. 2009
(Cetinje : IVPE). – 119 str. : ilustr. ; 30cm

Na vrhu nasl. str. : Crna Gora. – Tiraž 500. –
Bibliografija : str. 118.

ISBN 978-86-85553-64-6

a) Међународно хуманитарно право – Основне школе
- Наставни план и програм – Црна Гора – Приручници

COBISS.CG – ID 13681168

Uvodna riječ

Poštovane kolege i kolegice,

Pred vama je priručna literatura za obavezni izborni predmet *Istraživanje humanitarnog prava* za osmi, odnosno deveti razred osnovne škole.

Autorke su, slijedeći nastavni plan i program ovog predmeta, nastojale da urade scenario svakog časa ostavljajući dovoljno slobode nastavnicima da zajedno sa učenicima istražuju različite situacije i bogate znanja iz ove oblasti, prvenstveno se oslanjajući na vlastitu kulturu i tradiciju.

Kako je *Priručnik* namijenjen nastavnicima/ama, ciljevi su širi od očekivanih postignuća učenika/ca. Nastavnici/ce će, uvjereni smo, najbolje procijeniti u radu sa učenicima/ama u kojoj mjeri mogu realizovati određene ciljeve i teme, razvijajući kod učenika/ca pozitivan odnos prema predmetu, odnosno humanost i empatiju prema svim situacijama koje zahtijevaju da se zaštiti život i ljudsko dostojanstvo.

Autorke izražavaju zahvalnost *Međunarodnom komitetu Crvenog krsta* za podršku u izdavanju ovog *Priručnika*.

Vjerujemo da će ovaj *Priručnik* biti značajna podrška za uspješnu implementaciju programa *Istraživanje humanitarnog prava* u naš obrazovni sistem

Autorke

SADRŽAJ

UVOD.....	7
Osnovanost uvođenja istraživanja humanitarnog prava u osnovne škole	7
Ciljevi predmeta	7
Opšti ciljevi	7
Operativni ciljevi	8
Položaj predmeta	9
Nastavne metode	9
Tema 1 OSNOVI MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA	12
1. 1. Pojam i značaj međunarodnog humanitarnog prava.....	12
1. 2. Prikaz istorijskog razvoja međunarodnog humanitarnog prava	12
1. 3. Međunarodni humanitarni pokret.....	13
1. 4. Izvori međunarodnog humanitarnog prava.....	14
1. 5. Primjena međunarodnog humanitarnog prava	15
1. 6. Odnos međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava.....	16
1. 7. Svrha međunarodnog humanitarnog prava	17
1. 8. Osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava	17
1. 9. Mjere za sprovođenje međunarodnog humanitarnog prava.....	18
1. 10 Umjesto zaključka	18
Tema 2 UVODNO ISTRAŽIVANJE	19
Slike i zapažanja	20
Zašto se rat ne proglasi nezakonitim?	32
Tema 3 HUMANITARNA PERSPEKTIVA	33
Šta mogu da učine posmatrači?	34
Razmatranje humanitarnog postupka.....	39
Dilema posmatrača	42
Tema 4 OGRANIČENJA U ORUŽANOM SUKOBU	44
Ograničavanje razaranja.....	45
Ograničavanje razaranja – kodeksi	59
Djeca vojnici.....	64
Tema 5 PRAVO NA DJELU.....	70
Otkrivanje kršenja	71
Iz perspektive borca.....	76
Ko je odgovoran?.....	79
Tema 6 OBEZBJEĐIVANJE PRAVDE	81
Razlozi za pravdu	82
Razvoj međunarodnih tribunala i sudova	91
Poštovanje (ili kršenja) kodeksa	95
Značaj poštovanja kodeksa	97

Tema 7 ODGOVOR NA POSLJEDICE SUKOBA	98
Potrebe koje su posljedica ratnih razaranja.....	99
Usmjeravanje pažnje na zaštitu zarobljenika	101
Usmjeravanje pažnje na obnavljanje porodičnih veza	107
Etika humanitarne akcije.....	110
Kampanja protiv mučenja	114
Tema 8 ZAVRŠNO ISTRAŽIVANJE - Kuda dalje?	116
Kuda dalje?	117

UVOD

Osnovanost uvođenja istraživanja humanitarnog prava u osnovne škole

Istraživanje humanitarnog prava (IHP) međunarodni je obrazovni program o međunarodnom humanitarnom pravu koje se, kao dio međunarodnog javnog prava, odnosi na zaštitu ljudskih života i ljudskog dostojanstva u uslovima ratnih sukoba i neposredno nakon rata. Program je kreirao Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) i namijenjen je mladima uzrasta od 13 do 18 godina. Realizuje se u mnogim zemljama Evrope, i šire, a podržali su ga predstavnici Evropske unije zbog prilika u savremenom svijetu i potrebe da mladi ljudi dobiju osnovna znanja iz te oblasti.

Obrazovanjem iz međunarodnog humanitarnog prava treba da se obezbijedi sagledavanje oružanih sukoba u svijetu, razlikovanje oružanih sukoba od ostalih sukoba i načina upotrebe sile, te sagledavanje prirode određenih sukoba u kontekstu poštovanja pravila iz Ženevskih konvencija i drugih međunarodnih ugovora i običaja. Na taj način se razvijaju vrijednosti, stavovi i vještine za prevenciju konflikata i njihovo mirno rješavanje u svakodnevnim situacijama.

Danas se Istraživanje humanitarnog prava izučava na više od 40 različitih jezika širom svijeta. Program upućuje mlade na činjenicu da život u zajednici zahtijeva poštovanje određenih pravila i u ratu i u miru, i doprinosi razvijanju i razumijevanju života u zajednici i izgradnji građanskog društva na svim nivoima, od lokalnog do globalnog nivoa.

Programom IHP obuhvaćena su dva istraživanja – uvodno i završno, i pet modula, koji se odnose na: humanitarnu perspektivu, ograničenja u oružanom sukobu, pravo na djelu, obezbjeđivanje pravde i odgovor na posljedice sukoba.

Za Crnu Goru Program je prilagođen potrebama reforme obrazovanja, našim tradicionalnim vrijednostima, konceptom osnovne škole i ciljnom metodologijom izrade nastavnih programa. Autori su nastojali da sačuvaju vrijednosti i standarde osnovnog programa IHP-a, koji je kreirao Međunarodni komitet Crvenog krsta, ali i da ga oživotvori kroz našu životnu i nastavnu praksu.

Novi koncept naše škole baziran je i na principu fleksibilnosti i otvorenosti novih nastavnih planova i programa. Naime, u nastavnom planu za osnovnu školu ostavljen je dio slobodnih časova za izborne predmete, koje učenici mogu da biraju sa šire liste izbornih predmeta koje nudi škola.

Učenici biraju izborne predmete saglasno svojim interesovanjima i sklonostima a lista izbornih predmeta može stalno da se mijenja i dopunjava. Tako se učenicima omogućava da sami kreiraju dio obrazovnog programa, da stiču nova znanja i produbljuju postojeća, a to je i način da im se ponude novi nastavni programi koji su aktuelni u regionu, i šire. Zato smo smatrali da je najbolje da se IHP uvede u naš obrazovni sistem kao obavezni izborni predmet.

Ciljevi predmeta

Opšti ciljevi

U Nastavnom programu za predmet Istraživanje humanitarnog prava poštovana je metodologija koja je bazirana na ciljevima i standardima nastave, odnosno učenja, tj. napisan je saglasno metodologiji koju je prihvatio Nacionalni savjet za nastavne planove i programe a odnosi se na izradu svih nastavnih programa u reformisanom opštem obrazovanju.

Opšti ciljevi koji treba da se postignu uvođenjem predmeta IHP jesu:

- širenje znanja i razvijanje razumijevanja međunarodnog humanitarnog prava i odgovarajućih etičkih i humanih vrijednosti kod mladih uzrasta od 13 do 18 godina;
- širenje znanja o međunarodnim konvencijama i protokolima;

- poznavanje pravila i principa međunarodnog humanitarnog prava, što bi trebalo da čini dio opšteg obrazovanja svakog čovjeka, odnosno građanina;
- razvijanje humanosti i empatije sa ugroženim kategorijama lica koje mladi ljudi treba da usvoje kao osnovne vrijednosti savremenog društva i koje bi trebalo da postanu dio njihove ličnosti i svakodnevnog ponašanja;
- razvijanje vještina (intelektualne, učesničke i emotivne) u vezi sa timskim radom, iskustvenim učenjem i potrebom saradnje, razumijevanja i poštovanja različitosti;
- humano ponašanje u svakodnevnom životu, naročito prema ugroženim licima u Crnoj Gori i u slučaju raznih pojava nasilnog ponašanja, ali i u rješavanju potreba izbjeglih i raseljenih lica;
- unapređivanje demokratičnosti, kao kulturnog načina ponašanja, poštovanje normi i pravila zajedničkog života, ali i razumijevanje i poštovanje regulacijskih sistema;
- razvijanje etičnosti kao potrebe i imperativa savremenog društva, razvijanje poštovanja prema sebi i drugima, reafirmacija osnovnih ljudskih vrijednosti – poštenja, solidarnosti, razumijevanja i uopšte poštovanja života i ljudskog dostojanstva u ratu i u miru.

S obzirom na to da je Program napisan tako da se poštuje savremena metodologija ciljnog pristupa, to su za svaku temu jasno navedeni ciljevi koji se odnose na razvijanje znanja i vještina učenika, kao i aktivnosti kojima se postižu ciljevi. U strukturi programa sadržani su osnovni pojmovi koje učenik treba da usvoji i korelacije sa ostalim predmetima.

Na korelacije je posebno obraćena pažnja iz više razloga. Prije svega, u savremenom pristupu nastavi i učenju akcenat je na povezivanju znanja iz različitih oblasti, što utiče na razvoj ukupnih sposobnosti učenika za bolje povezivanje znanja, njegovu primjenu u praksi i uviđanje potrebe za stalnim usavršavanjem znanja i vještina.

Osim toga, naša istorija je bogata primjerima poštovanja određenih kodeksa i u ratu i u miru, poštovanja života i ljudskog dostojanstva i pokušaja da se osnovne vrijednosti života i življenja na ovim prostorima učine humanijim i bogatijim poštovanjem različitosti, što je predmet mnogih umjetničkih, književnih i drugih djela. To je bogata riznica koju treba koristiti radi reafirmacije ukupnih ljudskih vrijednosti i njihovog poštovanja.

Međutim, treba naglasiti da je priroda ovog predmeta takva da su, pored osnovnih znanja za datu oblast, posebno važni stavovi i vrijednosti koji se razvijaju kod učenika, što nije predmet brojanog ocjenjivanja, pa je realizacija ciljeva predmeta sa učenicima utoliko kompleksnija i zahtijeva ne samo određeno stručno znanje već i razvijen senzibilitet za tu oblast, sistematsko praćenje razvoja učenika i stalno podsticanje razvoja humanih vrijednosti. Takođe, nastavnik treba stalno da prati postignuća učenika na osnovu jasnih kriterijuma i da upoređuje njihovo napredovanje u određenom vremenskom periodu.

Operativni ciljevi

Operativni ciljevi slijede iz opštih ciljeva predmeta i Programa IHP koji je definisao MKCK, ali i iz interesovanja učenika, uočenih kroz realizaciju pilot-projekta, i potreba našeg društva i reforme obrazovanja, odnosno iz opštih ciljeva i vrijednosti koje želimo da razvijamo kod mladih kroz ukupan obrazovni sistem.

Operativni ciljevi su poređani po hijerarhijskom nivou na osnovu Blumove taksonomije znanja, tako da je realizacija nižih nivoa znanja, u smislu prepoznavanja i razumijevanja određenih činjenica, inkorporirana u više nivoe znanja, kao što su: primjena, analiza, sinteza i vrednovanje znanja, odnosno procjena mnogih realnih situacija i dešavanja.

Tako hijerarhijski poređani nivoi omogućuju nastavniku bolje planiranje nastave, uz uzimanje u obzir mogućnosti i interesovanja učenika, i bolju razradu kriterijuma ocjenjivanja. Takođe, to je osnova za date standarde znanja kao očekivane ishode učenja. Na osnovu standarda znanja razvijen je ispitni katalog, kao osnova za ocjenjivanje postignuća učenika na različitim nivoima, što nastavniku omogućava objektivnije ocjenjivanje.

Program je napisan fleksibilno, pa je u svakom poglavlju nekoliko časova predviđeno za izborne teme, koje učenici biraju, zajedno sa nastavnicima, zavisno od svojih interesovanja i potreba u određenoj situaciji. Tako je učenicima omogućeno da sa nastavnicima analiziraju aktuelne teme, poput: uloga medija u nastajanju i širenju nasilja, humanost kroz istoriju, nasilje u školi, porodici i društvu, solidarnost na djelu itd.

Takav pristup je još jedan pokušaj da se program oživotvori i prilagodi potrebama trenutka. Osim pomoći u prevenciji raličitih situacija koje imaju tendenciju da pređu u nasilje, treba da utiče na mlade ljude da budu realni, korektni i humani, da znaju da čuvaju sebe od drugih, ali i druge od sebe.

Položaj predmeta

Istraživanje humanitanog prava je obavezni izborni predmet u osmom, odnosno u devetom razredu osnovne škole. Naime, učenici mogu da izaberu IHP, u obimu od 35 časova, u osmom razredu osnovne škole ili mogu isti program, ukoliko se za njega ne opredijele u osmom razredu, da izaberu u devetom razredu osnovne škole.

Na taj način se obuhvata veći broj učenika, što i jeste jedan od ciljeva uvođenja ovog predmeta.

Program može da se realizuje u okviru tzv. kratkog paketa, koji obuhvata 10 časova. U tom slučaju, uključene su osnovne teme iz svih modula, ili tzv. dugi paket, pod kojim se podrazumijevaju 35 časova i realizacija svih modula u potpunom obliku. Kratki program je dat u aneksu I, na kraju priručnika.

Odlučili smo da se predmet uvede u nastavu na ovaj način s obzirom na koncept osnovne škole i na osnovu istraživanja do kojih smo došli u fazi primjene pilot-programa u nastavi.

Naime, školske 2005/06. godine Zavod za školstvo je prihvatio inicijativu MKCK-a da realizuje Program IHP u osnovnim školama u Crnoj Gori. Nakon sprovođenja Programa u 20 osnovnih škola obavljeno je testiranje učenika, a rezultati su objedinjeni u Analitičkom izvještaju, koji sadrži preporuke vezane za dalju implementaciju Programa u naš obrazovni sistem.

Pokazalo se da Program može da se realizuje sa učenicima u tom uzrastu jer su, osim što su ga dobro prihvatili, u vezi s njim iznijeli niz pozitivnih stavova i utisaka. To je veoma važno, budući da se u tom uzrastu, u najvećoj mjeri, formiraju stavovi učenika, pa je to prilika da se kroz Program utiče na formiranje njihovih pozitivnih životnih stavova i vrijednosti.

Kao što je rečeno, i nastavni plan i nastavni programi postavljeni su dosta elastično. Na taj način se vodilo računa o autonomiji nastavnika i većoj slobodi u kreiranju nastavnih sadržaja, saglasno interesovanjima učenika i aktuelnosti određenih tema. Zato je uz svaku temu, pored broja časova koji se odnose na obavezne teme, ostavljen prostor za izborne časove. U nastavnom programu navedene su moguće teme za izborne časove, kao i obrađeni primjeri izbornih tema u priručniku.

Nastavnik može, u dogovoru sa učenicima, da odabere i druge izborne teme ako procijeni da su aktuelnije, da više interesuju učenike i da doprinose postizanju odgovarajućih ciljeva nastave i izbornog predmeta.

Nastavne metode

Kako bismo pomogli učenicima da lakše ostvare zadatke nastave, preporučujemo raznovrsnost nastavnih metoda i maksimalnu zastupljenost interaktivnih metoda. Naravno, prilikom izbora metoda mora se voditi računa o tome da nastava bude usmjerena na učenika, ali i o individualnom stilu nastavnika u izvođenju nastave.

Neke od preporučenih metoda su:

Grupna diskusija: *oslanja se na učešće i interakciju učenika koji raspravljaju o određenoj temi.*

Grupa istražuje temu ili pitanja tako što analizira, ocjenjuje ili pregleda nastavnu tematiku. Učenicima se predstavi tema i omogući da o njoj diskutuju. Prednosti te metode su održavanje interesovanja i aktivnosti učenika, mogućnost da učenici međusobno razmjenjuju znanje i iskustvo, da kritikuju stav, a ne mišljenje ili osobu, i da dolaze do kreativnih rješenja problema.

Ta metoda je snažno sredstvo za razvijanje komunikacijskih vještina učenika, izgradnju povjerenja i dublju analizu nastavnih sadržaja. Korisna je za analiziranje i izgradnju stavova, i poboljšava grupnu koheziju.

Debata: *slična je diskusiji, ali ima organizovaniju strukturu. Postoji više vrsta debata, a primjer koji navodimo je Karl-Poperova debata.*

Koristi se kada ne postoji samo jedno rješenje date situacije ili problema. I jedna i druga strana u diskusiji imaju koristi od istraživanja i proučavanja problema. Metoda je efikasna za poboljšanje komunikacijskih vještina značajnih prilikom iznošenja argumenata za i protiv.

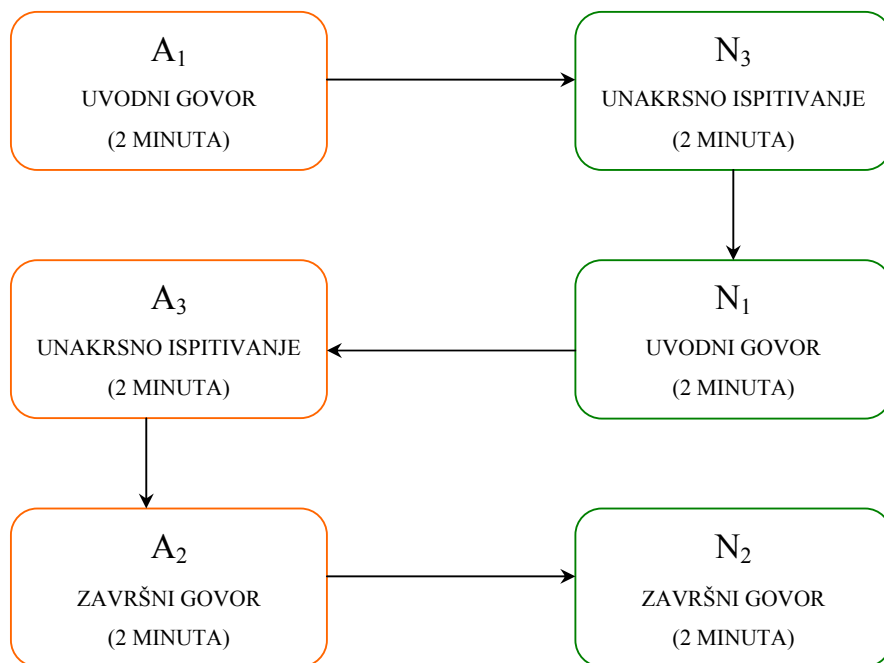
Jedan učenik se bira za predsjedavajućeg, koji treba na nepristrasan način da vodi računa o poštovanju pravila (daju mu se uputstva); nastavnik zajedno sa učenicima bira odgovarajuću temu za debatu i daje argumente za i protiv; učenici se dijele na one koji su za, protiv i uzdržani; grupe određuju svoje predstavnike (na primjer, po tri člana afirmativne i tri člana negacijske grupe) i daju im vremena da se pripreme.

Slijedi debata koja ima **sljedeći tok**:

1. GOVOR A_1 (3 minuta)
2. N_3 ISPITUJE A_1 (2 minuta)
3. GOVOR N_1 (3 minuta)
4. A_3 ISPITUJE N_1 (2 minuta)
5. GOVOR A_2 (2 minuta)
6. GOVOR N_2 (2 minuta)
7. GOVOR A_3 (2 minuta)
8. GOVOR N_3 (2 minuta)

Poslije odigravanja i izlaženja iz uloga slijedi diskusija u velikom krugu. Svoje utiske prvo iznose glavni učesnici debate, a potom i publika.

Prednosti te metode su sljedeće: održavanje interesovanja i aktivnosti učenika; razmjena znanja i iskustva i preuzimanje vodeće uloge; mogućnost poboljšanja vještine argumentacije; timski rad; obostrano navođenje argumenata i motivisanje učenika.

Igranje uloge: omogućava učenicima da kroz glumu situacija iz „stvarnog života“ vježbaju i ispituju nove oblike ponašanja koje mogu koristiti ili sa kojima mogu da se sretnu u budućnosti.

Učenicima se predstavi odgovarajući scenarij i upute se da se ponašaju kao da se nalaze u takvoj situaciji. Potrebno je da se odvoji dovoljno vremena za analizu nakon završetka vježbe. Prednosti te metode su: simuliranje „stvarnog života“; aktivnost učenika; izazivanje emocija; pogodnost za „obradu“ stavova i mogućnost da učenici vide stvari iz drugog ugla.

Brainstorming¹: riječ je o metodi pomoću koje se izaziva veliki broj ideja, na osnovu kojih se organizuje kratka diskusija.

Nastavnik jasno predstavlja temu, traži od učenika da razmisle o njoj, a zatim da izraze sve asocijacije, ideje i informacije koje imaju u vezi sa zadatom temom. Podstiče učenike da kažu ključne riječi, koje zapisuje bez kritike i cenzure.

Ideje se, potom, analiziraju, uz pokušaj da se na najbolji način klasifikuju i učenici upute na rješavanje problema.

Prednosti te metode su sljedeće: održavanje interesovanja i aktivnosti učenika; podsticanje učenika na slobodno iznošenje ideja; oslanjanje na znanje i iskustvo i iznalaženje originalnih rješenja.

Primjenom te metode stvara se opuštena atmosfera za iznošenje ideja koja podstiče samopouzdanje učenika i obezbjeđuje veoma kreativne rezultate.

Projekat

Riječ je o obliku istraživačkog rada koji mogu da obavljaju pojedinac ili grupa. Teme za projekte su po pravilu kompleksne, i mogu da se biraju prema interesovanjima i mogućnostima učenika, ali i na osnovu prepoznatljivosti određenih specifičnosti lokalne sredine.

Projektni rad se obično sprovodi u sljedećim fazama: odabir teme projekta, postavljanje cilja i metoda istraživanja, prikupljanje i grupisanje informacija, razmjena informacija unutar grupe, zaokruživanje saznanja i objedinjavanje rezultata projekta.

Ciljevi metode projektnog rada su: podsticanje učenika na istraživanje, razvijanje sposobnosti za timski rad, podsticanje samostalnosti u radu i razmjena mišljenja i saznanja.

Radionica

Taj oblik interaktivnog rada sa grupom ima sličnosti s metodom projektnog rada, mada se znatno razlikuju po vremenu trajanja. Radionica, po pravilu, traje dva školska časa, a projekat znatno duže.

Veoma je važno da se jasno definišu ciljevi radionice, odabere tema koja može da se realizuje u planiranom vremenu, definišu zadaci po grupama učenika, objedine rezultati i, na kraju, uradi osvrt na naučeno.

Prilikom priprema za radionicu, nastavnik treba da uzme u obzir predznanje učenika, njihovo iskustvo, interesovanja, osposobljenost za timski rad, i drugo.

U toku realizacije radionice nastavnik i učenici mogu da koriste različite načine i metode rada, prikupljanja i predstavljanja informacija, koje na kraju grupe predstavljaju i konačno integrišu uz nastavnikovu pomoć.

¹ Prevodi se kao: moždana oluja, oluja ideja, navala ideja, mozgalica, i slično.

Tema 1

OSNOVI MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

---

1. 1. Pojam i značaj međunarodnog humanitarnog prava

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) dio je međunarodnog javnog prava koji sadrži pravila i principe kojima se obezbjeđuje zaštita ugroženih i posebno osjetljivih kategorija lica (ranjenika, bolesnika, brodolomnika, ratnih zarobljenika, civila) koja ne učestvuju, ili više ne učestvuju, u oružanim sukobima i neprijateljstvima, ali i ograničavaju metode i sredstva ratovanja. Dakle, riječ je o specifičnoj grani međunarodnog javnog prava koje predstavlja sistem normi kojima se regulišu odnosi između subjekata međunarodnog prava. NHP se primjenjuje u oružanim sukobima, ili neposredno poslije njih.

U suštini, pod MHP-om podrazumijevaju se pravila kojima se regulišu humanitarna pitanja vezana za sve vrste oružanih sukoba (međunarodni, nemeđunarodni, internacionalizovani). Na osnovu tih pravila ograničava se pravo zaraćenih strana da koriste nehumane načine ratovanja i štite lica i imovina onih koji su, ili koji jesu, potencijalne žrtve oružanih sukoba. Ta su pravila sadržana u međunarodnim ugovorima, međunarodnim običajima i opštim pravnim načelima koja su prihvatili prosvećeni narodi.

U savremenim uslovima neminovno se nameće pitanje da li se može govoriti o međunarodnom humanitarnom pravu kao o pravu u oružanom sukobu u uslovima kršenja prava, s obzirom na to da su zabranjene upotreba sile i prijetnja silom.² Dilema se, dakle, odnosi na to da li je moguće govoriti o pravu u situaciji koja, sama po sebi, predstavlja kršenje međunarodnog prava. Međutim, i u situacijama kršenja prava, odnosno kršenja imperativne zabrane prijetnje silom i upotrebe sile, pravo je neophodno da bi se zaštitili ugroženi ljudi koji ne učestvuju ili su prestali da učestvuju u neprijateljstvima.

Značaj te, inače najstarije, grane međunarodnog javnog prava ne iscrpljuje se kroz zaštitnu ulogu, već se ističe i u ograničavanju metoda i tehnika ratovanja radi sprečavanja nanošenja nepotrebnih patnji ljudima i ugrožavanja zdrave životne sredine.

Pored naziva međunarodno humanitarno pravo koji se uglavnom koristi u akademskim i prosvjetnim krugovima, za tu granu međunarodnog prava koriste se i nazivi ratno pravo ili pravo oružanih sukoba koje češće koriste pripadnici oružanih snaga. U suštini, riječ je o sinonimima, a njihov korijen je u preteči savremenog prava, koje je Grocijus, otac međunarodnog prava, nazvao *ius in bello* (pravo u ratu).³

1. 2. Prikaz istorijskog razvoja međunarodnog humanitarnog prava

Za organizovanje humanitarnog pokreta bilo je presudno to što se mladi filantrop Anri Dinan⁴, inače trgovac iz Ženeve, davne 1859. godine, prolazeći pored Solferina, mjestašca na sjeveru Italije, suočio sa užasom ratovanja toga doba. Naime, kod Solferina se vodila bitka između austrijske vojske i vojske francusko-pijemontskog saveza koja je trajala petnaest sati, a uzrokovala je oko 40.000 ranjenih i oboljelih učesnika, koji su umirali na bojnopolju, daleko od najbližih sanitetskih službi. Dinan je, nakon što je vidio stravični prizor, odlučio da ne nastavi svoj poslovni put, već da ostane u Solferinu da bi okupio i organizovao stanovništvo radi pomoći ugroženim licima. Uslijedio je njegov poziv „*Tutti fratelli*” („Svi smo braća”), povodom pokretanja plemenite akcije pružanja pomoći onima kojima je bila prijeko potrebna, na koji se odazvao veliki broj volontera.

---

² Povelja Ujedinjenih nacija, član 2, stav 4.

³ Grocijus je pisao o pravu u doba rata i mira u epohi kada je rat, odnosno upotreba sile, bio dozvoljen u međunarodnim odnosima, i to u opravdanim, tj. pravednim situacijama. Reč je bila, zapravo, o tzv. *ius ad bellum* (pravo na rat), kao jednom od prava država koja proizilaze iz njihovog suvereniteta. Grocijusova knjiga *De jure belli ac pacis* sadrži pravila toga doba koja danas predstavljaju temelje ratnog prava.

⁴ Anri Dinan, osnivač Crvenog krsta, prvi je laureat Nobelove nagrade za mir 1901. godine.

Misija Anri Dinana, podstaknuta užasom rata, patnjama napuštenih ranjenika – zanemarenih žrtava, nije se završila na toj konkretnoj akciji. Naime, ona je nastavljena kroz ideju o stvaranju međunarodnog društva za pomoć žrtavama oružanih sukoba. To nepristrasno društvo, sastavljeno od volontera, trebalo je da se zasnje na međunarodnom ugovoru da bi bilo obavezujuće za sve države. Dinan je svoje iskustvo i ideje opisao u knjizi *Sjećanje na Solferino*, koju je štampao o svom trošku i poslao, osim svojim prijateljima, na adrese 400 važnih ličnosti tadašnje međunarodne zajednice.

Dinanove plemenite ideje imale su veliki odaziv. Formiran je, 1863. godine, tzv. Komitet petorice, sastavljen od pet uglednika tadašnje Ženeve, koji su, u stvari, predstavljali „Međunarodni komitet za pomoć ranjenicima”. Oni su, iste godine, pozvali vlade država i organizovali kongres, na kojem je odlučeno da u svakoj zemlji treba osnovati nacionalne komitete za pomoć ranjenicima i usvojen je znak – crveni krst na bijelom polju, obrnuto od zastave Švajcarske, sa bijelim krstom na crvenom polju, u znak poštovanja prema toj državi, koja je podržala Dinanovu humanitarnu ideju.

Nakon godinu dana, 22. avgusta 1864, na diplomatskoj konferenciji u Ženevi, potpisana je Konvencija o poboljšanju sudbine ranjenih vojnika na bojnopolju, poznata kao I Ženevska konvencija.

Četiri godine kasnije, 1868. godine, nakon tragičnih iskustava u vezi s ratovanjem na moru, Konvencija je proširena i na zaštitu ranjenika i bolesnika pomorskih oružanih snaga, ali i brodolomnika.

U državama tadašnje Evrope počela su se osnivati dobrovoljna društva za pomoć ranjenima i bolesnima na bojnopolju. Tako je 1875. godine nastao i Crveni krst Crne Gore (o tome će biti više riječi na narednim stranicama).

Iskustva iz Prvog svjetskog rata pokazala su da međunarodno humanitarno pravo ne štiti sve žrtve ratova, kao ratne zarobljenike, na primjer, koji su bili naročita meta eksperimenata i ostalih nehumanih postupaka u logorima smrti. Kao posljedica potrebe da se međunarodnim pravom zaštite ratni zarobljenici, sazvana je nova diplomatska konferencija, 1919. godine, na kojoj je primjena Ženevske konvencije proširena i na zaštitu ratnih zarobljenika.

Iako je izgledalo da su sve kategorije žrtava oružanih sukoba pravno zaštićene, u Drugom svjetskom ratu se pokazalo, naročito zbog upotrebe avijacije u ratne svrhe, da civili, tj. građanstvo koje ne učestvuje u vojnim naporima zaraćenih strana, nemaju međunarodnopravnu zaštitu. Nakon svireposti i strahota u posljednjem svjetskom ratu, evidentna je bila potreba da se MHP kodifikuje u skladu sa novim vidovima savremenog ratovanja, a na načelima humanosti i potrebe da se čovjek uvijek poštuje, pa i u ratu, kao i da u svakom čovjeku, pa čak i u neprijatelju, treba vidjeti ljudsko biće. Zbog toga je sazvana međunarodna konferencija u Ženevi, 12. avgusta 1949, a rezultat je bilo potpisivanje četiri Ženevske konvencije, koje se odnose na zaštitu žrtava oružanih sukoba. U suštini, prve tri konvencije bile su revidirane postojeće konvencije, dok IV Ženevska konvencija sadrži potpuno novi vid zaštite u oružanim sukobima – zaštitu ratnih zarobljenika.

Ženevske konvencije su dopunjene, 1977. godine, Dopunskim protokolima, koji su bili izraz potrebe da pravo prati potrebe društvene stvarnosti. Naime, protokolima je dopunjeno slovo Ženevskih konvencija u skladu sa modernim metodama i načinima ratovanja, pojašnjeni su pojmovi, tj. prilagođeni su savremenom trenutku, i obezbijedena je bolja zaštita civilnog stanovništva u skladu sa činjenicom da su meta savremenih ratova najčešće civili.

Uz to, na zahtjev izvjesnog broja država, vremenom se javila potreba da se uvede dopunski znak raspoznavanja međunarodnog humanitarnog pokreta, pa je, nakon dugogodišnjeg razmatranja, u decembru 2005, usvojen treći protokol - *Dopunski protokol o dopunskom distinktivnom znaku*. Dakle, uveden je novi znak, crveni kristal u obliku romba, amblem koji je postao ravnopravan sa dotadašnjim znakovima. Njegova primjena je dispozitivne prirode, što znači da nacionalna društva odlučuju da li žele da ga upotrebljavaju ili će da zadrže postojeći znak. Nacionalno društvo Crne Gore, na primjer, zadržalo je kao zvanični znak crveni krst na bijeloj pozadini.

1. 3. Međunarodni humanitarni pokret

Međunarodni humanitarni pokret danas je globalni, svjetski pokret, koji čine Međunarodni komitet Crvenog krsta, Međunarodna federacija Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca (MFCK/CP) i nacionalna društva (svaka suverena, međunarodno priznata država može da ima jedno, dakle jedinstveno, nacionalno društvo).

Pokret okuplja oko sto miliona članova – volontera, koji su povezani na osnovu sljedećih *humanitarnih principa*: humanosti, nezavisnosti, neutralnosti, nepristrasnosti, dobrovoljnosti, jedinstva i univerzalnosti.

U savremeno doba, kada su humanitarne potrebe sve veće, postoji veliki broj međunarodnih humanitarnih organizacija, koje su najčešće nevladine organizacije, koje ne treba poistovjećivati s navedenim članicama Međunarodnog pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca.

1. 4. Izvori međunarodnog humanitarnog prava

a) Uvodni osvrt

Međunarodni običaji, kao dokaz opšte prakse prihvaćene kao pravo, glavni su izvor međunarodnog javnog prava, uz međunarodne ugovore i opšta pravna načela. Oni postoje i razvijaju se od davnina kao glavni izvor međunarodnog javnog prava, popisani su i sistematizovani, uz uvažavanje progresivnog razvoja, i formulisani u međunarodnim ugovorima kao primarnim izvorima tog prava. Taj proces se naziva kodifikacija međunarodnog prava, a jedna od najstarijih kodifikovanih oblasti tog prava je upravo međunarodno humanitarno pravo.

Dvije kodifikacije su obilježile savremeno MHP i postavile mu temelje. One se danas u literaturi često tretiraju kao dva dijela MHP-a i nazivaju se po imenima gradova u kojima su nastale. Riječ je o:

- *Haškom pravu, nastalom na konferencijama u Hagu, 1899. i 1907. godine*, na kojima su usvojene brojne konvencije kojima se ograničava upotreba nehumanih metoda i tehnika ratovanja. Danas je važeća IV konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu, sa pridodatim tzv. Haškim pravilnikom;
- *Ženevsko pravo, nastalo na konferencijama u Ženevi, 1949, 1977. i 2005. godine*, na kojima su usvojene Ženevske konvencije i Dopunski protokoli kao izraz potrebe da se dodatno ograniče načini ratovanja, da se oružani sukob humanizuje i, naročito, da se zaštite žrtve.

Dakle, pomenute kodifikacije, koje istovremeno predstavljaju etape razvoja MHP-a, koje se prvobitno odnosilo na ratno pravo, a kasnije je koncentrisano na humanitarnu i zaštitnu dimenziju, odslikavaju evoluciju i dinamiku međunarodnog humanitarnog prava.

Na osnovu Haškog prava, koje čine međunarodni ugovori i deklaracije, potencira se ograničavanje metoda ratovanja i utvrđuju prava i obaveze zaraćenih strana tokom izvođenja vojnih operacija.

U Ženevskom pravu iz 1949. godine, ili savremenom međunarodnom humanitarnom pravu u užem smislu, sublimirani su svi dotadašnji principi i pravila MHP-a koji se odnose na zaštitu pripadnika oružanih snaga koji su prestali da učestvuju u neprijateljstvima i lica koja ne učestvuju aktivno u borbama, i potencira se zaštitna uloga tog prava.

Usvajanjem Dopunskih protokola 1977. godine povezane su te dvije grane međunarodnog humanitarnog prava. Instituti su objedinjeni u jedinstveno MHP, odnosno MHP u širem smislu, onakvo kakvo danas izučavamo i predajemo. Takođe, Dopunskim protokolima obezbjeđuje se odgovor na humanitarne potrebe povodom narodnooslobodilačkih borbi, koje su bile samo djelimično regulisane Ženevskim konvencijama.

b) Glavni izvori

Glavni izvori savremenog MHP-a odnose se na opštu zaštitu žrtava svih vrsta oružanih sukoba, odnosno na obezbjeđenje osnovne svrhe tog prava: umanjenje ljudske patnje za vrijeme oružanog sukoba. To su Ženevske konvencije i Dopunski protokoli.

Četiri Ženevske konvencije iz 1949. godine čine:

- I konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika oružanih snaga u ratu na kopnu;
- II konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomnika oružanih snaga na moru;
- III konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima;
- IV konvencija o zaštiti civila za vrijeme rata.

Tri dopunska protokola uz Ženevske konvencije jesu:

- I protokol, koji se odnosi na zaštitu žrtava međunarodnih sukoba (usvojen 1977. godine);
- II protokol, koji se odnosi na zaštitu žrtava nemeđunarodnih sukoba (usvojen 1977. godine);
- III protokol, kojim je uveden dopunski distinktivni znak (usvojen 2005. godine).

Ženevske konvencije i Dopunski protokoli uz njih, kao glavni izvori MHP-a, sadrže oko 600 članova.

c) Ostali izvori

Ostali izvori MHP-a odnose se na međunarodne ugovore (konvencije, protokoli, sporazumi itd.) kojima se regulišu pojedini aspekti tog prava, kao što su:

- Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba (iz 1954. godine),
- Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe bakteriološkog (biološkog) i otrovnog oružja i o njegovom uništavanju (iz 1972. godine),
- Konvencija o zabrani ili ograničavanju upotrebe određenih vrsta konvencionalnog oružja za koje se može smatrati da prouzrokuje prekomjerne traumatske efekte ili da djeluje neselektivno u pogledu izbora cilja (iz 1980. godine),
- Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i o njegovom uništavanju (iz 1993. godine),
- Konvencija o zabrani upotrebe, proizvodnje, skladištenja i prometa antipersonalnih mina i o njihovom uništavanju (iz 1997. godine).

d) De Martensova klauzula

U situacijama koje nijesu predviđene međunarodnim ugovornim humanitarnim pravom, odnosno u svim slučajevima koji njime nijesu obuhvaćeni, primjenjuje se načelo koje se nalazi u preambuli IV haške konvencije koje je profesor Fjodor de Martens izložio 1899. godine. Na osnovu tog načela, poznatog kao De Martensova klauzula, u suštini, međunarodno običajno pravo primjenjuje se u svim situacijama koje nijesu ugovorno regulisane. Klauzula glasi:

Visoke strane ugovornice smatraju korisnim da potvrde da, u slučajevima koji nisu predviđeni propisima koje su one usvojile, stanovništvo i učesnici u ratu ostaju pod zaštitom i vlašću načela međunarodnog prava, onakvim kako ona proizilaze iz:

- *običaja ustanovljenih među prosvetljenim narodima,*
- *iz principa čovječnosti i*
- *zahtjeva javne svijesti.*

Danas ta klauzula čini integralni dio Dopunskog protokola I (član 1, stav 2), što mu daje imperativno - pravni karakter.

e) Običajna pravila međunarodnog humanitarnog prava

Mnoga običajna međunarodnopravna pravila humanitarnog prava kodifikovana su u navedenim ugovorima, tako da imaju dvojnu pravnu snagu i predstavljaju imperativne norme.

Od običajnih međunarodnopravnih načela koja se primjenjuju u nemeđunarodnim oružanim sukobima najznačajnija su :

- zaštita civilnog stanovništva od dejstva neprijateljstava, posebno od nediskriminativnih napada;
- zaštita civilnih objekata;
- zaštita kulturnih objekata;
- zaštita svih lica koja ne učestvuju ili više ne učestvuju direktno u neprijateljstvima.

1. 5. Primjena međunarodnog humanitarnog prava

Međunarodno humanitarno pravo se odnosi na sve vrste oružanih sukoba: na međunarodne i nemeđunarodne, tj. unutrašnje sukobe, ali i na njihov savremeni vid – internacionalizovane sukobe.

Pod međunarodnim oružanim sukobima podrazumijevaju se borbe između oružanih snaga dviju i više država. Ratovi za nacionalno oslobođenje, odnosno narodnooslobodilački ratovi, spadaju u tu vrstu sukoba.

Nemeđunarodne ili unutrašnje oružane sukobe čine intenzivne borbe, koje traju izvjesno vrijeme, na teritoriji jedne međunarodno priznate suverene države, i to između redovnih oružanih snaga i naoružanih grupa, paravojnih jedinica, kao zasebnih entiteta, ali i borbe između naoružanih grupa.

Internacionalizovani sukobi su novi oblik oružanih sukoba koji je nastao u praksi balkanskih i afričkih zemalja. To su oružani sukobi koji počinju kao nemeđunarodni sukobi, s mogućnošću da se prošire i dobiju međunarodne razmjere, te je neophodna intervencija treće strane, najčešće međunarodne zajednice, odnosno njenih oružanih snaga, kako bi se sukob prekinuo. Dakle, riječ je o specifičnom obliku oružanog sukoba u koji se uključuje i treća strana radi obustave neprijateljstava.

Dakle, MHP se primjenjuje na sve oblike oružanih sukoba u skladu sa inherentnom potrebom da se ratovanje humanizuje i zaštite lica koja su u oružanom sukobu pretvorena u žrtve.

Četiri Ženevske konvencije i Dopunski protokol I odnose se na međunarodne oružane sukobe.

Zajednički član sve četiri Ženevske konvencije – član 3, koji usljed svojevrstne sveobuhvatnosti teoretičari nazivaju „ugovor u malom“, i Dopunski protokol II odnose se na nemeđunarodne sukobe.

Za potrebe ovog teksta, smatramo da je korisno podsjećanje na izvod iz Zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija:

1. *Svaka strana u sukobu je dužna da:*

- *prema licima koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima će se postupati čovječno, bez diskriminacije;*
- *Zabranjuje se prema navedenim „u svako doba i na svakom mjestu“:*
  - a) *nanošenje povreda životu i tjelesnom integritetu (ubistva, sakaćenja, svireposti, mučenja)*
  - b) *uzimanje talaca*
  - c) *povrede ličnog dostojanstva, naročito uvredljivi i ponižavajući postupci*
  - d) *izricanje i izvršenje kazni bez prethodnog sudjenja od strane redovno ustanovljenog suda i praćenog svih garantijama koje civilizovani narodi priznaju za neophodne.*

2. *Ranjenici i bolesnici biće prihvaćeni i njegovani.*

Svaka nepristrasna humanitarna organizacija, kakav je i MKCK, može da ponudi svoje usluge stranama u sukobu.

Dopunski protokol III odnosi se na sve sukobe.

Iako samo države mogu da budu potpisnice međunarodnih ugovora MHP-a, pa samim tim i Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola, MHP obavezuje ne samo njih nego i sve strane koje učestvuju u oružanom sukobu. A, s obzirom na činjenicu da su gotovo sve države⁵ svijeta potpisale Ženevske konvencije, smatra se da su pravila MHP-a koja su sadržana u njima, iako imaju primarno ugovorni karakter, i međunarodnoobičajna pravila, budući da su postala opšta praksa koja je prihvaćena kao pravo.

Riječ je, dakle, o načelima i pravilima koja su univerzalna i pravno obavezujuća.

1. 6. Odnos međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava

Postoje brojna teorijska razmatranja o odnosu MHP-a i međunarodnog prava ljudskih prava i, u vezi s tim, različita mišljenja: od toga da je riječ o sasvim različitim dijelovima međunarodnog prava do toga da MHP čini dio sistema ljudskih prava. Istina je, obično, po sredini, ali je u ovom slučaju bliža prvom stanovištu.

Iako su to dvije srodne oblasti međunarodnog javnog prava, ipak su evidentne ključne razlike među njima, pa je opravdano njihovo zasebno postojanje i djelovanje.

Prvo, razlikuju se po domenu svoje primjene. Međunarodno pravo ljudskih prava primjenjuje se i važi u doba mira, dok se MHP primjenjuje kada nastane oružani sukob.

Međutim, postoji i preklapanje tih grana prava, a ono se ogleda kroz set nederogativnih ljudskih prava u svim, pa i ratnim situacijama i u imperativnom principu zabrane diskriminacije kao preduslovu za uživanje svih ljudskih prava.

---

⁵ Tačnije, 189 država potpisale su Ženevske konvencije.

Nedergativna ljudska prava, od kojih se ne može odstupiti i koja se ne mogu suspendovati ni u vanrednim okolnostima, garantovana su zajedničkim članom 3. Ženevskih konvencija i članom 15. Evropske konvencije o ljudskim pravima. To su: pravo na život, zabrana mučenja, nehumanih i ponižavajućih postupaka, ropstva i sličnih ustanova (zabrana uzimanja talaca u ratnim uslovima), zabrana retroaktivne primjene krivičnog zakona, zabrana izricanja i izvršenja smrtne kazne, i princip *ne bis in idem* (ne može se suditi dva puta po istom predmetu).

Riječ je, dakle, o komplementarnim dijelovima međunarodnog javnog prava koji se, iako su različiti, preklapaju u dijelu nesuspendivnih ljudskih prava i opšte zabrane diskriminacije. Pod tim se podrazumijeva da se ljudska prava koja čine tzv. tvrdo jezgro garantuju u svim situacijama, mirnodopskim i ratnim.

1. 7. Svrha međunarodnog humanitarnog prava

Iz same prirode ovog prava proizilaze i njegova dvojna uloga, restriktivna i zaštitna.

Restriktivna ili ograničavajuća svrha potencira se kroz ograničavanje sredstava, metoda i načina ratovanja. Njena suština je u humanizovanju metoda ratovanja da bi se spriječilo nanošenje nepotrebne patnje ljudima. Takođe, posebno ograničenje se odnosi na zabranu upotrebe nediskriminativnih tehnika ratovanja.

Zaštitna ili protektivna svrha ovog prava jeste zaštita žrtava oružanih sukoba: bolesnika, ranjenika, brodolomnika, ratnih zarobljenika, civila i svih onih koji im pomažu, na primjer, medicinskog i vjerskog osoblja.

1. 8. Osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava

Suština savremenog MHP-a sadržana je u osnovnim pravilima koja važe *erga omnes* (moraju da ih poštuju sve strane u oružanom sukobu) koja su oličena u pravnim principima, zabranama i garancijama prava koja pripadaju žrtvama oružanih sukoba. Dakle, onima koji ne učestvuju u neprijateljstvima.

Humanizacija rata je jedan od primarnih ciljeva, koji se ostvaruje kroz poštovanje osnovnih principa međunarodnog humanitarnog prava. Suštinskim principom proporcionalnosti obezbjeđuje se ravnoteža između dva oprečna interesa: vojne potrebe i zahtjeva humanosti. Poenta je u tome da se vojni interes ostvari uz poštovanje interesa čovječnosti.

Budući da je zabranjena neproporcionalna upotreba sile, princip ograničenja upotrebe vojne sile odnosi se na srazmjernost u upotrebi vojne sile, ali i na obavezu uzdržavanja od korišćenja svih sredstava i metoda ratovanja.

Zaraćene strane moraju uvijek da razlikuju vojne ciljeve, kao legalne mete, od nevojnih objekata, kao nelegalnih meta. Objekti napada mogu da budu, prema MHP-u, isključivo vojni objekti. Međutim, ukoliko neki nevojni objekat, u određenom momentu, neka od zaraćenih snaga koristi u vojne svrhe, on gubi svojstvo civilnog objekta i, time, zaštitu međunarodnog humanitarnog prava i postaje legalna vojna meta. Takođe, ukoliko civilno stanovništvo pomaže vojsci (na primjer, žene spremaju hranu za vojsku), gubi status civila, ili ukoliko bolnica ili škola, kao tipični civilni objekti, služe za skladištenje municije, postaju legalna vojna meta, tj. stiču svojstvo vojnog objekta. U situacijama kada postoji dilema da li je riječ o vojnom ili nevojnom objektu, borcu ili civilu, jer o tome ne postoje validni dokazi, postupaju se kao da je u pitanju nevojni objekat, odnosno civil.

Međunarodno humanitarno pravo propisuje obavezu distinkcije vojnika od civila. Civilno stanovništvo, ali i lica koja više ne učestvuju u vojnim aktivnostima svoje oružane sile, ne smije da bude predmet napada. Dakle, u oružanom sukobu legalno je ubistvo vojnika, ali nije ratnog zarobljenika, ranjenika, bolesnika, brodolomnika ili civila.

Zabranjeno je korišćenje oružja s nediskriminativnim efektima i oružja za masovno uništenje.

Međunarodno humanitarno pravo propisuje zabranu izazivanja nepotrebnih, odnosno dodatnih patnji.

To pravo propisuje kao isključivu obavezu zaraćenih strana skupljanje i zbrinjavanje ranjenika i bolesnika koji se nalaze u njihovoj vlasti, i to bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Zabranjeno je ubijanje ili ranjavanje protivnika koji se predao, ili je zarobljen, ili više nije u stanju da učestvuje u vojnim aktivnostima svoje zaraćene strane.

Zarobljena lica, ali i ostala lica koja su zaštićena prema MHP-u, moraju da se tretiraju uz dužno poštovanje njihovog dostojanstva i tjelesnog i duhovnog integriteta. Takođe, tim licima se garantuje, ukoliko žele, mogućnost vođenja prepiske sa porodicom, od koje su odvojeni zbog oružanog sukoba. Uz to, propisana je garancija uživanja osnovnih sudskih garancija u postupku, te zabrana arbitrnog suđenja.

Jedno od načela MHP-a koje postoji od davnina jeste da kršenje prava jedne zaraćene strane ne opravdava kršenje prava druge strane.

Crveni krst, crveni polumjesec i crveni romb na bijelom polju distinktivni su znaci koji ukazuju da navedene kategorije lica i objekti moraju uživati zaštitu.

Nemogućnost odricanja sopstvenih humanitarnih prava propisana je zajedničkim članom Ženevskih konvencija (član 7 – I, II i III konvencije, član 8 – IV konvencije). U tom smislu, zaštićena lica „ne mogu se ni u kom slučaju odreći ni djelimično ni u cjelini prava“ koja im se garantuju konvencijama ili specijalnim sporazumima. Ta odredba je uvedena nakon iskustava iz Prvog i Drugog svjetskog rata, kada su zaraćene strane svoje nehumane postupke, a naročito eksperimente, pravdale saglasnošću, odnosno pristankom žrtava na takva zlodjela i patnju.

1. 9. Mjere za sprovođenje međunarodnog humanitarnog prava

Međunarodno humanitarno pravo prati potrebe vremena – razvija se u skladu s novonastalim situacijama u društvenoj realnosti. Novi vidovi oružanih sukoba, ali i novi vidovi zločina, pokazali su više puta tokom istorije da je neophodno da se pojačaju mjere za sprovođenje i kontrolu nad sprovođenjem (implementacijom) međunarodnog prava.

Savremeno međunarodno pravo omogućava da se pojedinac kazni za povrede međunarodnog prava. Jer, pravo krše pojedinci, a ne entiteti, krše ga konkretni ljudi, a ne apstraktna tijela i politike, i zato je, nakon Drugog svjetskog rata, ustanovljen i razvijen pravni institut *individualne krivične odgovornosti*. Sudovi u Njimegiju i Tokiju, radi suđenja ratnim zločincima, bilo da je riječ o direktnim izvršiocima ili njihovim zapovjednicima, kao i *ad hoc* tribunali za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, dokaz su napora međunarodne zajednice da se sudi onima koji su kršili MHP vršeći, učestvujući u izvršenju, planirajući ili pomažući izvršenje ratnog zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida.

Danas je operativan i stalni krivični pravosudni organ – Međunarodni krivični sud u Hagu, koji je osnovan tzv. Rimskim statutom 1998. godine. Njegovim formiranjem učinjen je ogroman napredak u suzbijanju kršenja MHP-a, odnosno u kažnjavanju lica koja ga krše, bilo direktno, bilo kao komandanti (komandna odgovornost).

1. 10 Umjesto zaključka

Međunarodno humanitarno pravo, u suštini, štiti i promovise humanost kao vrhovno načelo čovječanstva. Borba za dostojanstven život svakog pojedinca u svim situacijama i uslovima, ratnim ili mirnodopskim, imperativ je opstanka. Uz to, bez obzira na evoluciju oružanih sukoba, ljudsko dostojanstvo ostaje neprikosnovena kategorija.

Dostojanstven život svakog pojedinca otežan je u uslovima oružanih sukoba, ali je MHP instrument čija pravila doprinose tom opštem cilju.

Tema 2

UVODNO ISTRAŽIVANJE

Slike i zapažanja (2+1 čas)

Crnogorska vojska na maršu

Obraćanje knjaza Nikole ustanicima i crnogorskoj vojsci:

U ovom času samo jedno, Crnogorci, hoću da vam preporučim. Pokažite se u ratu još velikodušniji, nego što ste u doba mira.

Kralj Nikola (*Memoari*, Cetinje–Titograd, 1988, 357)

Slike i zapažanja

Uvod

Uvodno istraživanje sadrži osnovne informacije o obrazovnom programu Istraživanje humanitarnog prava i Međunarodnom komitetu Crvenog krsta, koji je pokrenuo i promovisao taj program. Istovremeno, kroz uvodnu diskusiju istražuje se odnos prema ratu i pokušajima da se umanjí ljudska patnja koju izaziva rat.

I ČAS

Ciljevi:

- Upoznavanje učenika o strukturi, sadržaju i načinu rada u Programu Istraživanje humanitarnog prava;
- Istaživanje odnosa učenika prema ratu i upućivanje na razloge postojanja MHP.

Materijali:

- 🌀 Pano „Nema lakih odgovora”
- 🌀 Prilog 1 – Odjeljski grb
- 🌀 Prilog 2 – O naporima da se rat proglaší nezakonitim

Pojmovi:

RAT – obično se odnosi na oružani sukob između najmanje dvije zemlje.

ORUŽANI SUKOB – odnosi se i na rat i na unutrašnji oružani sukob, kao što je građanski rat. U ovom priručniku koriste se oba termina.

MHP – skup pravila, tj. zakona čijom primjenom treba da se ograniči patnja ljudi u ratu.

MKCK – osnovan je 1863. godine sa idejom da organizovano radi na zaštiti života i dostojanstva svih žrtava rata. Promoter je i zaštitnik međunarodnog humanitarnog prava.

Aktivnosti:

- Nastavnik objašnjava učenicima strukturu i sadržaj Programa IHP tako što navodi nazive osnovnih tema i planirani broj časova po temama (poželjno je da nastavnik predstavi sadržaj na unaprijed pripremljenom panou).
- Razgovara sa učenicima o tome šta su ratovi donijeli ljudskom rodu na osnovu analize primjera iz istorije.
- Nastavnik naglašava da se ovaj program naziva Istraživanje humanitarnog prava (težište je na riječi *istraživanje*) zbog toga što tu temu zajedno istražuju učenici i nastavnik, pri čemu se posebno istražuju problemi i pitanja koji su u vezi s pokušajima da se rat „ograniči”.
- Nastavnik objašnjava učenicima način realizacije Programa – metodom interaktivnog, radioničkog rada.
- Nastavnik ističe da se pod interaktivnom metodom rada podrazumijeva atmosfera povjerenja i dobre međusobne komunikacije. (Zbog toga je važno da se na samom početku zajedničkog rada krene od aktivnosti čija je funkcija integracija grupe, tj. izgradnja grupne kohezije.) Slijede aktivnosti kroz koje će se učenici upoznati na drugačiji način: otkrivanjem svojih sličnosti i razlika.

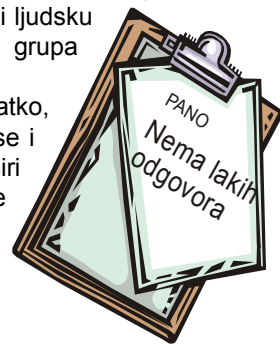
Na primjer:

- Zadatak učenika je da redom, jedan za drugim, dopune rečenicu: Ja sam (*ime*) a kod mene je neobično to što (*hobi, amajlija, ime...*);
- Učenici se podijele u manje grupe. Svaka grupa dobije grb, nacrtan na velikom papiru (ili ga učenici sami crtaju), koji treba podijeliti na onoliko dijelova koliko je učenika u grupi. U prostoru koji im je namijenjen učenici prikazuju, po sopstvenom izboru, jednu od izjava, na primjer:
  - Najvažnija stvar koja mi se ikad dogodila;
  - Moj najveći uspjeh;

- Nešto što dobro radim;
- Čemu se nadam u budućnosti.

Svaka izjava može da se prikaže crtežom, pisanom riječiju... Dio u središtu predviđen je za predstavljanje identiteta grupe – moto ili slično. Grupe predstavljaju svoj grb, a na kraju mogu izabrati moto čitavog odjeljenja (prilog 1).

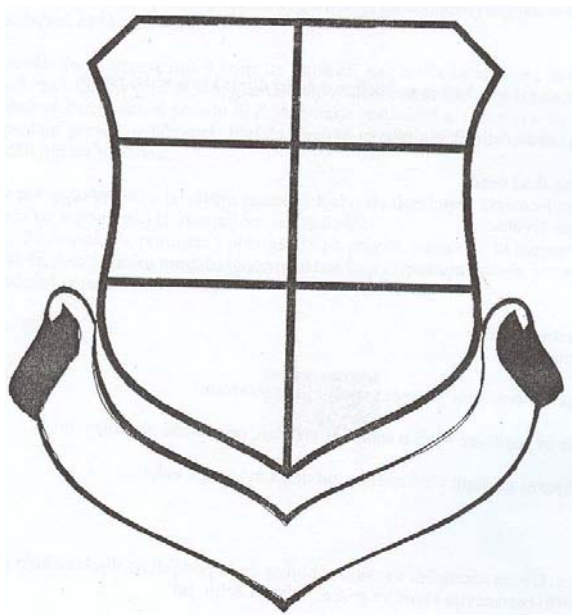
- Nastavnik podsjeća na važnost da se na početku realizacije Programa grupa u cjelini dogovori o konkretnim pravilima kojima treba da se olakša i podrži njihov zajednički rad.
- Učenici se dijele u grupe i svaka grupa piše pravila za koja smatra da su važna. Pravila grupa se postavljaju na tablu. Učenici prokomentarišu slična ili ista pravila i zašto smatraju da su važna. Zatim komentarišu i pravila koja se među grupama razlikuju i sastavljaju konačnu listu pravila koju će svi poštovati.
- Učenici, podijeljeni u manje grupe, dobijaju zadatak da zamisle da imaju veliku moć, da puste mašti na volju i smisle šta bi sve mogli učiniti sa pozicija te moći kako bi ograničili ljudsku patnju i razaranje. Svoje ideje zapisuju na veliki papir. Predstavnici grupa izvještavaju o urađenom.
- Učenicima se objašnjava pojam „međunarodno humanitarno pravo“ i, ukratko, uloga MKCK-a (pored brojnih aktivnosti koje preduzima, MKCK pojavljuje se i kao promoter i zaštitnik međunarodnog humanitarnog prava, i to tako što širi znanja o humanitarnom pravu i podsjeća strane u sukobu na obaveze koje su preuzele potpisivanjem Ženevskih konvencija).
- (Nastavnici, ali ne i učenici, trebalo bi da pročitaju prilog *O naporima da se rat proglašeni nezakonitim.*)

Nastavnik ističe da u programu IHP ima pitanja na koja se ponekad ne može lako odgovoriti. Takva pitanja se bilježe na pano „Nema lakih odgovora“ i zajedno istražuju. Pano treba postaviti na vidno mjesto u učionici kao podsjetnik da neka pitanja treba razmatrati više puta. Na specifična pitanja sa panoa treba se vratiti kada ponovo izazovu pažnju učenika, a tokom izvođenja programa treba dopisivati njihova nova pitanja.

Napomena: ostavlja se sloboda nastavnicima da na časovima koriste ponuđene priloge po svom izboru. Mi smo ih poređali tako da prate datu zamisao i koncepciju časa. Nastavnici mogu da koriste i druge priloge, mimo ponuđenih, ukoliko smatraju da će doprinijeti ostvarenju operativnih ciljeva časa. Neki od mogućih izvora informacija ponuđeni su na kraju priručnika.

Prilog 1

Odjeljenski grb

O naporima da se rat proglašuje nezakonitim

Rat uvijek treba voditi imajući na umu mir.

Hugo Grocijus

Blago onom čiji put ide uporedo sa putevima ostalih ljudi na ovoj zemlji. Teško onom čiji put krivuda, ukrštava se, siječe sa drugim putevima. Taj neće nikad nigdje stići.

Ivo Andrić

O naporima da se rat proglašuje nezakonitim

Tokom 3.400 godina pisane historije, ovaj svijet je samo 250 godina živio u miru. Samo od 1945. godine bilo je više od 400 oružanih sukoba širom svijeta.

Izvor: Nastavni plan Crvenog krsta Novog Zelanda

Poslije Prvog svjetskog rata

Pakt Društva naroda (1919. godina)

Visoke strane ugovornice,

U cilju promovisanja međunarodne saradnje i obezbjeđivanja mira i bezbjednosti u svijetu,

- *prihvatanjem obaveze da ne posežu za ratom,*
  - *propisivanjem otvorenih, pravednih i časnih odnosa među narodima,*
  - *čvrstim uspostavljanjem razumijevanja međunarodnog prava kao stvarnog pravila ponašanja među vladama,*
  - *podržavanjem pravde i poštovanjem svih obaveza ugovora u međunarodnoj saradnji,*
- pristaju na ovaj pakt Društva naroda.*

ČLAN 11.

Svaki rat ili prijetnja ratom se ovim proglašava predmetom brige cijelog Društva, i Društvo će preduzeti svaku akciju koja se može smatrati mudrom i djelotvornom za očuvanje mira među narodima.

ČLAN 12.

Članice Društva se slažu da u slučaju da među njima dođe do razilaženja koje bi moglo dovesti do raskida, stvar treba podvrgnuti ili arbitriranju, ili sudskoj odluci ili istrazi od strane Savjeta, i dogovorile su se da ni u kom slučaju ne pribjegavaju ratu prije isticanja tri mjeseca od presude izabranih sudija ili sudske odluke ili izvještaja Savjeta.

ČLAN 15.

Ako izvještaj Savjeta jednoglasno prihvataju sve njene članice, članice Društva se slažu da neće zaratiti ni sa jednom stranom u sukobu koja se bude pridržavala preporuke iz izvještaja. Ako izvještaj Savjeta ne prihvate jednoglasno sve njegove članice, članice Društva zadržavaju pravo da preduzmu akcije koje smatraju neophodnim za sprovođenje prava i pravde.

(Treba napomenuti da Paktom nisu zabranjeni rat ili upotrebu sile, ali je ustanovljena procedura kojom je trebalo da se rat ograniči na podnošljiv nivo. Prvi međunarodni instrument kojim je rat proglašen nezakonitim zapravo je Kelog-Briandov pakt iz 1928. godine.)

POSILIJE DRUGOGA SVJETSKOG RATA

Povelja Ujedinjenih nacija (1945. godina)

PREAMBULA

Mi, narodi Ujedinjenih nacija odlučni smo:

- *sačuvati buduće generacije od rata, koji je u naše vrijeme dva puta bio uzrok neviđenih patnji čovječanstva, i*
- *učvrstiti vjeru u temeljna ljudska prava, u dostojanstvo i vrijednost ljudskog bića, u jednaka prava muškaraca i žena i velikih i malih naroda, i*
- *ustanoviti uslove pod kojima se mogu održati pravda i poštovanje obaveza proisteklih iz ugovora i drugih izvora međunarodnoga prava, i*
- *podržati društveni napredak i bolji standard života u većoj slobodi,*

I SA TIM CILJEM

- *biti tolerantni i živjeti zajedno u miru kao dobre komšije, i*
- *ujediniti svoje snage u održavanju međunarodnog mira i sigurnosti, i*
- *prihvatanjem principa i institucijom metoda osigurati da oružane snage ne budu korištene, izuzev u zajedničkom interesu...*

ČLAN 2.

Sve članice u svojim međunarodnim odnosima suzdržaće se od prijetnje ili upotrebe sile prema teritorijalnom integritetu ili političkoj nezavisnosti bilo koje države...

ČLAN 42.

Savjet bezbjednosti može preuzeti takvu akciju pomoću vazdušnih, morskih i kopnenih snaga, kakva je neophodna da bi se održao ili uspostavio međunarodni mir i sigurnost.

ČLAN 51.

Ništa u sadašnjoj Povelji neće povrijediti inherentno pravo na individualnu ili kolektivnu samoodbranu ako dođe do oružanog napada na članicu Ujedinjenih nacija.

II ČAS

Ciljevi:

- Istaživanje odnosa učenika prema ratu i informisanje o razlozima za postojanje MHP-a;
- Davanje osnovnih informacija o aktivnostima MKCK-a;
- Obrazlaganje značaja MPCK-a, MKCK-a i MFCK/P-a;
- Ukazivanje na složenost MHP-a i činjenicu da nema lakih odgovora na mnoga pitanja iz tog domena;
- Razvijanje demokratskih oblika ponašanja i vjerske i nacionalne tolerancije.

Materijali:

- 🌀 Pano *Nema lakih odgovora*
- 🌀 Prilog 1 (za nastavnike): Primjer klasifikacije na riječ „rat“
- 🌀 Prilog 2 – *Bitka kod Solferina*
- 🌀 Prilog 3 – Osnovni principi Pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca
- 🌀 Prilog 4 – Kratak pregled istorije Pokreta
- 🌀 Prilog 5 – Nastanak i razvoj Crvenog krsta Crne Gore

Pojmovi:

MEĐUNARODNI POKRET CRVENOG KRSTA I CRVENOG POLUMJESECA – sačinjavaju ga MKCK, nacionalna društva CK i CP i Međunarodna federacija društava Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca. Pokret je ujedinjen na osnovu sedam osnovnih principa. Sve aktivnosti su usmjerene na sprečavanje i ublažavanje ljudske patnje, bez pravljenja razlika, i očuvanje ljudskog dostojanstva. MKCK osnivačko je tijelo Pokreta.

NACIONALNA DRUŠTVA – do danas su registrovana 182 takva društva, koja čine pomoćni organ vlasti i preduzimaju aktivnosti u slučaju prirodnih katastrofa, u vezi sa zdravljem i socijalnom zaštitom i drugim oblastima, sve do prve pomoći i kurseva o brizi o djetetu.

MEĐUNARODNA FEDERACIJA CRVENOG KRSTA I CRVENOG POLUMJESECA – sačinjavaju je nacionalna društva, koja pomaže i čije humanitarne aktivnosti ohrabruje.

Aktivnosti:

- U uvodnom dijelu časa nastavnik podsjeća učenike da je MHP skup pravila koja se primjenjuju u ratu.
- Nastavnik izgovara riječ „rat“ i poziva učenike da slobodno, bez ikakve kritike, navode asocijacije na zadatu riječ. Sve asocijacije zapisuje (na tabli ili velikom papiru) i razvrstava u tri kolone prema kriterijumima koji nijesu zapisani na tabli, ali ih nastavnik zna i koristi prilikom razvrstavanja asocijacija:
  - A. ugroženost života,**
  - B. ugroženost i života i ljudskog dostojanstva,**
  - C. ugroženost ljudskog dostojanstva (prilog 1).**
- U radu sa cijelom grupom, nastavnik započinje diskusiju o ljudskom dostojanstvu i za tu temu koristi neka od sljedećih pitanja:
  - **Šta je ljudsko dostojanstvo?**
  - **Kako ga vi razumijete?**
  - **Koji je pojam, po vašem mišljenju, suprotan pojmu „dostojanstvo“?**
  - **Koliko vam je dostojanstvo važno?**
  - **Kako sve rat utiče na ljudsko dostojanstvo? i slično.**

Nastavnik sumira diskusiju tako što govori o užasnoj i ogromnoj ljudskoj patnji koju donosi rat i ukazuje na činjenicu da se pod njom ne podrazumijeva samo ugroženost života već i ljudskog dostojanstva.

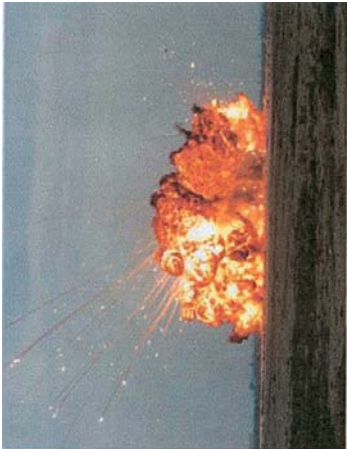

- Pošto učenike svrsta u tri grupe, dijeli im crteže ili fotografije slične prikazanim u ovom priručniku ili koje su sakupili učenici.
- Nastavnik podstiče učenike na razmišljanje i diskusiju tražeći da u grupama razmotre neka od sljedećih pitanja:
  - Šta je prikazano na slici?
  - Šta mislite da se desilo prije prikazane situacije?
  - Šta mislite da bi trebalo da se desi sada?
  - Zamislite se u situaciji nekog od likova na slici, kakva bi u tom slučaju bila vaša osjećanja i o čemu biste razmišljali?
  - Kojoj organizaciji pripada prikazani automobil?

(Mogu da se postave i druga, slična pitanja u zavisnosti od toga šta je prikazano na slici.)

- Nakon što provedu neko vrijeme u radu, nastavnik treba da zatraži od učenika da objasne ostalim grupama nešto o svojoj slici i svojim razmišljanjima. Komentare mogu da saopšte u formi odgovora, prikazom kratkih teza ili kroz priču ili stihove.
- Slijedi upoznavanje učenika sa pričom o Anri Dinanu, organizacijama Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca i simbolima MKCK-a.

Prilog 1

PRIMJER KLASIFIKACIJE ASOCIJACIJA NA RIJEČ „RAT“

Ugroženost života	Ugroženost i života i dostojanstva	Ugroženost ljudskog dostojanstva
strijeljanje ubijanje mrtvi granate eksplozija snajperi detonacije puška smrt krv vatra ranjenici bombardovanj	logor mučenje nestale osobe silovanje vojnici uniforme zarobljenici avioni rasturene porodice	siromaštvo besmisao kolone poniženje strah vrijeđanje crna berza cigarete dezorijentisanost ratni profiteri užas beznade pljačka neizvjesnost

Prilog 2

Bitka kod Solferina

Solferino je gradić u današnjoj sjevernoj Italiji. Nedaleko odatle, 24. juna 1859. godine, sukobile su se austrijske vojne jedinice cara Franca Jozefa sa savezničkom francusko-italijanskom vojskom. Vodila se posljednja bitka za nezavisnost, poslije koje su Austrijanci protjerani iz sjeverne Italije. Oko 300.000 izglednijih vojnika, iscrpljenih višednevnim maršem, ratovalo je cijeli dan (15 sati). Poslije krvave bitke ostalo je 40.000 ranjenika, koji su umirali na bojnopolju, u blatu. Sanitetske službe, ne znajući da je bitka započeta, bili su daleko od tog mjesta. Svega nekoliko ljekara, koji su se tu zatekli, trudilo se da sa neznatnim sredstvima, kojima su raspolagali, pruži pomoć ranjenicima, ali za većinu od njih nije bilo spasa. Mladi trgovac iz Ženeve Anri Dinan, koji se zatekao u blizini bojnog polja, osjetio je potrebu da pruži pomoć svima koji su bili u nevolji. Budući da to nije mogao da obavi sam, pokušao je da regrutuje volontere među civilnim stanovništvom. Povikao je:

„Tutti fratelli!“ („Svi smo braća“), i time otvorio srca svim ljudima. Brinuo je tri dana i tri noći o ranjenicima i ohrabrivao druge dobrovoljce da pomognu. Po povratku u Ženevu, nije mogao da se oslobodi strahota viđenih kod Solferina, pa je napisao *Sjećanje na Solferino* i knjigu poslao važnim ličnostima i svojim prijateljima.

Zahvaljujući njegovoj upornosti, krajem oktobra 1859. održana je međunarodna konferencija. Na skupu je doneseno deset odluka i izražena je želja da se u svakoj zemlji formira po jedan nacionalni komitet za pomoć ranjenicima. Kao uslov i osnova, zahtijevano je da sanitetske službe, dobrovoljci i ranjenici budu zaštićeni, odnosno da se proglase „neutralnim ili nepovredivim“. Skup je usvojio kao znak zaštite i raspoznavanja crveni krst na bijelom polju. Dinanova vizija je postala stvarnost: nastala je svjetska organizacija Crveni krst.

Danas postoje četiri Ženevske konvencije i tri Protokola kojima se štite:

- ranjenici i bolesnici u oružanim snagama na kopnu;
- ranjenici, bolesnici i brodolomnici u oružanim snagama na moru;
- ratni zarobljenici;
- civilna lica u vrijeme oružanih sukoba.

Međunarodna konferencija održana 22. avgusta 1864. godine

Prilog 3

OSNOVNI PRINCIPI POKRETA CRVENOG KRSTA I CRVENOG POLUMJESECA

HUMANOST (1)

Međunarodni pokret Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca, nastao u želji da se bez diskriminacije ukaže pomoć ranjenicima na bojnopolju, u međunarodnom i nacionalnom vidu nastoji da spriječi i ublaži ljudske patnje u svim prilikama. Njegov cilj je da štiti život i zdravlje ljudi i da obezbijedi poštovanje ljudske ličnosti. Taj pokret unapređuje uzajamno razumijevanje, prijateljstvo, saradnju i trajan mir među svim narodima.

NEPRISTRASNOST (2)

Pokret ne pravi nikakvu razliku među ljudima na osnovu narodnosti, rase, vjerskih ubjeđenja, klase ili političkog mišljenja. U nastojanju da ublaži stradanje pojedinaca rukovodi se samo njihovim potrebama, pri čemu daje prvenstvo najhitnijim slučajevima u nesreći.

NEUTRALNOST (3)

Da bi očuvao opšte povjerenje, Pokret se ne opredjeljuje u neprijateljstvima i nikad se ne angažuje u političkim, rasnim, vjerskim i ideološkim raspravama.

NEZAVISNOST (4)

Pokret je nezavisan. Nacionalna društva, kao pomoćni organi humanitarnih službi svojih vlada koji podliježu zakonima u svojim zemljama, moraju uvijek da sačuvaju svoju autonomiju, koja im omogućuje da u svako doba djeluju u skladu sa principima Pokreta.

DOBROVOLJNOST (5)

To je dobrovoljni pokret za pomoć koji ne pokreće želju za sticanjem koristi.

JEDINSTVO (6)

U jednoj zemlji može postojati samo jedno društvo Crvenog krsta ili Crvenog polumjeseca. Ono mora da bude dostupno svima i da sprovodi svoju humanitarnu djelatnost na cijeloj teritoriji.

UNIVERZALNOST (7)

Međunarodni pokret Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca, u kojem sva društva imaju jednak status i dijele jednaka prava i dužnosti da se međusobno pomažu, jeste univerzalni pokret.

Neko može pobijediti hiljade ratnika na bojnem polju, ali taj se ne može mjeriti sa pobjednikom koji je pobijedio samoga sebe.

Konfučije

KRATAK PREGLED ISTORIJE POKRETA

- maja 1828. u Ženevi (Švajcarska) rodio se Žan Anri Dinan (Jean Henry Dunant);
- 24. juna 1859. održana je bitka kod Solferina. Sukobile su se vojske Francuske, Sardinije i Austrije. Od 25. do 27. juna Dinan je danonoćno radio kako bi pomogao ranjenicima;
- 1862. godine Dinan je objavio knjigu *Sjećanje na Solferino*;
- 1863. godine, na međunarodnoj konferenciji u palati „Atina“ u Ženevi, osnovan je MKCK sa idejom da organizovano radi na zaštiti života i dostojanstva svih žrtava rata;

29. oktobar 1863 – međunarodna konferencija u palati „Atina“ u Ženevi

- 1864. godine usvojena je I Ženevska konvencija i prihvaćen je crveni krst na bijeloj podlozi kao jedinstveni znak za raspoznavanje humanitarnih službi;
- 1876. godine Otomansko carstvo je odlučilo da kao svoj jedinstveni znak uzme crveni polumjesec na bijeloj podlozi, a Persija se opredijelila za crvenog lava i sunce na bijeloj podlozi. Ti znaci su 1929. godine uneseni u međunarodne ugovore;
- 15. januara 2007. Međunarodna federacija društva Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca uvela je u upotrebu crveni kristal kao dodatni zaštitni simbol za humanitarne radnike na ratnim područjima. Novi amblem, u obliku romba, sa crvenim okvirom i bijelim unutrašnjim poljem, omogućio je priznanje nacionalnim humanitarnim organizacijama koje nijesu željele da koriste kao znak crveni krst ili crveni polumjesec, ali i da se pridruže pokretima Crveni krst i Crveni polumjesec.

Javlja se, nažalost, mnoge zloupotrebe znakova crveni krst i crveni polumjesec: upotrebljavaju ih neovlašćena tijela i pojedinci, ili lica koja na to imaju pravo, ali ih koriste u svrhe koje nijesu u skladu s principima tih pokreta.

Prilog 5

NASTANAK I RAZVOJ CRVENOG KRSTA CRNE GORE

Mitropolit Ilarion Roganović

Crveni krst Crne Gore nastao je među prvim takvim organizacijama na Balkanu i spada među najstarija društva Crvenog krsta u svijetu. Nastao je 3. (15) avgusta 1875. godine na Cetinju, kada je osnovan Odbor za stradajuće Hercegovce, kao preteča crnogorske organizacije Crvenog krsta, radi prihvata i zbrinjavanja nejači koja je zbog bosansko-hercegovačkog ustanka protiv Turaka prebjegla u Knjaževinu Crnu Goru.

Odbor za stradajuće Hercegovce, kako se zvanično zvao, razvijao je razne aktivnosti: slao je apele, pozivao razna humanitarna društva i ljekare da dođu u Crnu Goru i pomognu ranjenim i bolesnim ustanicima i njihovim porodicama, i uredio ranije izgrađenu bolnicu na Cetinju koja je nazvana „Danilo I“. Ubrzo je Odbor organizovao bolnice i u Župi nikšićkoj, Drobnjacima, Šavniku, Andrijevici i na Grahovu.

Sredinom septembra „Glas Crnogorca“ objavio je proglas Odbora iz Bolonje o borbama u Hercegovini: *...Šaka boraca za slobodu, dvadeset puta slabija po broju i rđavo naoružani, udaraju na najveći kolos varvarski koji živi na sramotu našeg vijeka i na divno čudo – često je pobjeda uz njihovu hrabrost... neka se vaše oči okrenu na jadne ranjenike koji padaju na bojnopolju s usklikom slobode na usnama, što je čast čovječijeg roda...*

Treba posebno ukazati na natčovječanski napor siromašne, u ratu vođenom 1862. godine iscrpljene Crne Gore, da u periodu od 1875. do 1878. godine zbrine 62.496 hercegovačkih izbjeglica, 6.513 crnogorskih i hercegovačkih ranjenika, oko 12.000 bolesnika i 11.331 zarobljenog Turčina, i ukaže pomoć porodicama 3.096 poginulih boraca. Prvi predsjednik Odbora za pomoć stradajućim Hercegovcima bio je mitropolit Ilarion Roganović. Već iste godine Odbor je prerastao u Crnogorsko društvo Crvenog krsta. Ratifikacijom Ženevske konvencije o ranjenicima, 17. (29) novembra 1875, Crna Gora je postala 22. članica Međunarodne organizacije Crvenog krsta.

Zašto se rat ne proglasi nezakonitim?

Ciljevi:

- Istraživanje odnosa učenika prema ratu i upućivanje na razloge postojanja MHP-a;
- Ukazivanje na složenost MHP-a i činjenicu da nema lakih odgovora na mnoga pitanja iz tog domena;
- Usmjeravanje na njegovanje demokratskih oblika ponašanja i vjerske i nacionalne tolerancije.

Materijali:

- 🌀 Listići sa zadacima
- 🌀 Ilustracije sa prizorima rata i mira

Aktivnosti:

- Učenici se podijele u manje grupe (pet grupa). Svaka grupa dobije kratak opis nekog sukoba koji treba da riješi i, potom, predstavi ostalima pomoću zajedničkog crteža, igre uloga, pantomime, stripa, pričanja priče, i slično.
- Učenicima se podijele slike s prizorima rata i mira (sukob/svađa) ispod kojih treba da opišu osjećanja koja je u njima izazvao neki prizor. Slijedi razgovor na osnovu pitanja: Kako znamo koje slike prikazuju mir, a koje sukob i rat? U čemu je najveća razlika između mira i rata? Zašto dolazi do sukoba i ratova? Ko je odgovoran za ratove? Ko u njima učestvuje? Šta je potrebno da bi se smanjile patnje u ratu? itd.
- Učenici analiziraju primjere iz istorije. Nastavnik ih podsjeća na prilog o naporima da se rat proglasi nezakonitim.
- Organizuje se debata (diskusija) na temu „Zašto se rat ne proglasi nezakonitim?“
- (*Šta bi se desilo da je rat proglašen nezakonitim, a jedna zemlja napadne drugu? Kako bi se nametnula zabrana rata? Da li su vam poznati neki pokušaji da se rat eliminiše? Pravila o organizovanju debate pogledati u poglavlju Metode.*)
- Ukoliko ostane vremena, u završnom dijelu časa učenicima treba dati zadatak da osmisle svoj simbol mira i da ga zalijepe na veliki zajednički papir ili tablu.

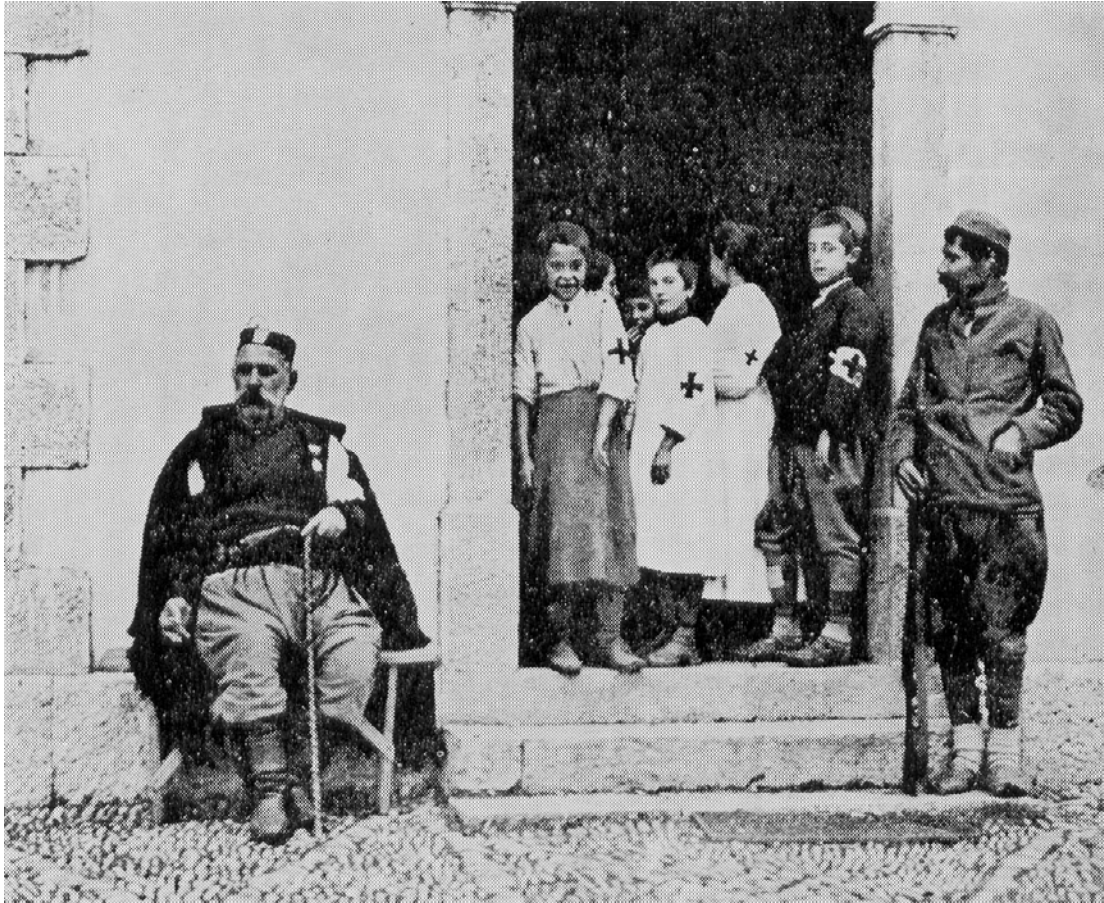

Tema 3

HUMANITARNA PERSPEKTIVA

Šta mogu da učine posmatrači? (2 časa)
Razmatranje humanitarnih postupaka (1 čas)
Dilema posmatrača (1 čas)

Grupa crnogorske djece bolničara u Podgorici 1912. godine

Dobročinstvo ti u pomoć priskoči, um ti prosvijetli i popravi, da dobro želiš a zlo prezireš; pun radosti i nade da ćeš dobra činjet, ne samo ti, no da se nadaš da ćeš nagnati na dobročinstvo i zločinca, kojega si prijed vidio i od njega se otrovao.

M. Miljanov (Sabrana djela, knjiga 1, str. 41, Titograd, 1967)

Tema se odnosi na priče o običnim ljudima koji su u ratu ili u slučaju nekog nasilja učinili nešto kako bi zaštitili život i dostojanstvo ljudi koje inače, u drugim uslovima, ne bi štitili, i to uprkos riziku ili ličnom gubitku.

Šta mogu da učine posmatrači?

I ČAS

Ciljevi:

- Upoznavanje učenika s pojmom „posmatrač“;
- Shvatanje značaja ljudskog dostojanstva;
- Sagledavanje složenosti situacija sa kojima posmatrači mogu da se suoče kada su svjedoci ugroženosti života i/ili ljudskog dostojanstva.

Materijali:

☞ Primjeri za analizu *Šta mogu da učine posmatrači?*

Pojmovi:

OČEVIDAC/POSMATRAČ – neko ko je prisutan, ali ne i umiješan u incident u kojem su ugroženi nečiji život i/ili dostojanstvo (može da se umiješa ili ne).

DOSTOJANSTVO – vrijednost i čast svih ljudi, bez obzira na rasnu, vjersku i nacionalnu pripadnost, društveni status, politička ubjeđenja i druge karakteristike grupe ili pojedinca.

Aktivnosti:

- Nastavnik poziva učenike da se prisjete neke situacije, koja se desila nedavno, u kojoj su bili ugroženi nečiji život ili dostojanstvo. To može da bude događaj o kojem im je neko nešto pričao, o kojem su čitali u novinama ili kojem su prisustvovali. Da bi učenike podstakao na razmišljanje, i nastavnik može da navede odgovarajuće primjere. Na primjer, grupa vršnjaka pred školom naziva pogrdnim imenima svog druga ili dobacuje neprimjerene riječi drugaricama iz razreda i na taj način ih ponižavaju.
- Učenici u parovima razgovaraju o primjerima kojih su se sjetili ili koje su pročitali.
- Saopštavaju razredu karakteristične primjere (ko želi).
- Nastavnik navedene primjere zapisuje na tablu.
- U grupi se, potom, razvija diskusija o osjećanjima, mogućim reakcijama u takvim situacijama i dilemama koje se pri tome mogu javiti.
- Nastavnik podsjeća učenike na priču o Anri Dinanu – šta je učinila jedna osoba.
- Učenici se dijele u manje grupe sa zadatkom da analiziraju citate koje im je podijelio nastavnik (prilog 2).
- Slijedi saopštenje o rezultatima analize (predstavnicima grupa).
- Učenici ostaju u istim grupama i dobijaju zadatak da u grupi prodiskutuju o očevidcu i ljudskom dostojanstvu, i da ih nakon toga definišu. Svoje definicije ispisuju na papire koje im je nastavnik prethodno podijelio. Slijedi „galerijska“ šetnja, kako bi svaka grupa uporedila svoje definicije sa definicijama ostalih grupa. Nakon toga izvještavaju predstavnicima grupa.
- Nastavnik usmjerava učenike da, na osnovu ključnih riječi iz definicija koje su naveli, dođu do zajedničke definicije za ljudsko dostojanstvo i za očevidca.
- U završnom dijelu časa nastavnik navodi neke primjere i iskaze o posmatračima.

Posmatrači mogu izvršiti snažan uticaj. Oni mogu definisati značenje događaja i podstaknuti druge na saosjećanje ili ravnodušnost.

○○○

Psihološka istraživanja pokazuju kako jedan jedini slučaj odstupanja od grupnog ponašanja može znatno umanjiti konformizam. U vanrednim situacijama, vjerovatnoća da će pomoć biti pružena znatno se povećava ukoliko jedan posmatrač kaže da je situacija ozbiljna ili kaže drugima neka nešto preduzmu.

○○○

Čak i na ponašanje vlada posmatrači, pojedinci, grupe ili druge vlade mogu izvršiti znatan uticaj.

Ervin Štaub, Roots of Evil (Korijeni zla)

II ČAS

Ciljevi

- Predočavanje učenicima primjera u kojima su posmatrači djelovali, uprkos tome što su bili suočeni sa nasiljem, da bi zaštitili život i ljudsko dostojanstvo;
- Sagledavanje složenosti situacija sa kojima posmatrači mogu da se suoče kada su svjedoci ugroženosti ljudskog dostojanstva;
- Razumijevanje značaja ljudskog dostojanstva.

Materijali:

- 🌀 Priče: *Mladić na putu čojstva, Bitka kod Solferina i Hrabri prodavač*
- 🌀 Istorijski kontekst priče *Sama na klupi i Hrabri prodavač*

Aktivnosti:

- U uvodnom dijelu časa nastavnik podsjeća učenike na iskaze o posmatračima koje im je naveo prethodnog časa. Kratko komentarišu određene primjere i situacije.
- Nastavnik ističe stihove (na panou, tabli) koje je napisao Dželaludin Rumi, sufijski pjesnik iz 14. vijeka:

BUDI SVJETILJKA ILI ČAMAC ZA SPASAVANJE ILI LJESTVE.

- Učenici dobijaju malo vremena da protumače stihove i svoje tumačenje iskažu u obliku crteža, pjesme, komentara ili sastava.
- Neki učenici (koji žele) saopštavaju svoje tumačenje grupi, a ostali radove postavljaju na pano ili tablu.
- Na početku radionice nastavnik obavještava učenike da će se baviti istinitim događajima, odnosno primjerima humanitarnih postupaka.
- Nastavnik pročita priču *Sama na klupi*, a potom podijeli učenike u četiri grupe. Svaka grupa dobije jedan od zadataka (na papiru) iz priloga *Sama na klupi*:
  - a) Vi ste biografi Grejs Lorč i ispričajte nam priču o njoj: gdje je i kada je rođena, u kakvoj je porodici odrasla, čime se bavi, da li u njenom životu postoji neka posebna priča koju biste mogli povezati s ovim događajem...
  - b) Vi ste novinari poznatog časopisa i saznali ste za navedeni događaj. Odlučili ste da napravite i objavite intervju sa Grejs Lorč. Tokom razgovora, pitali ste šta ju je navelo da to učini, da li se plašila, da li je u tom trenutku bila svjesna rizika kojem se izložila, da li bi to ponovo učinila...
  - c) Vi ste tim naučnika, sociologa i psihologa, i dajete stručnu analizu događaja. Kako objašnjavate ponašanje gomile? Zašto gomila nije reagovala na postupak Grejs Lorč? Kakav je uticaj mogao da ima taj humanitarni čin na pojedince i zajednicu u cjelini, i da li se očekuju neke promjene?...
  - d) Zamislite da ste Elizabet 20 godina nakon incidenta. Recite nam nešto o sebi: čime se bavite, kako živite i kako je događaj koji se desio prije 20 godina uticao na vaš život (izvještaj se piše u prvom licu)...
- Zadatak svake grupe je da se uživi u dobijene uloge i da zapiše svoje odgovore na zadata pitanja u vezi s tim ulogama. Po završetku rada predstavnici grupa izvještavaju o rezultatima rada.

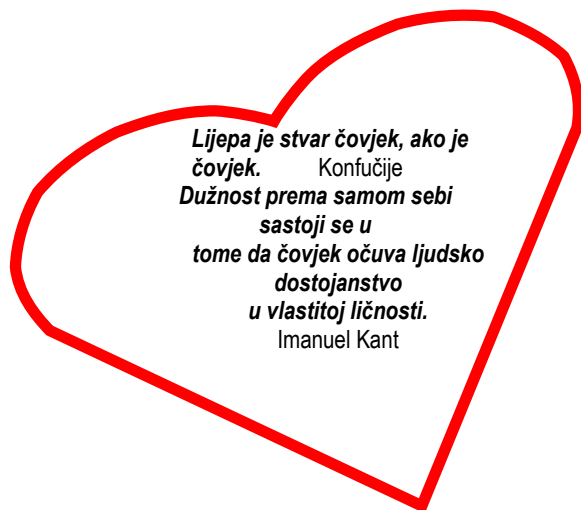
Napomena: priče *Bitka kod Solferina i Hrabri prodavač* moguće je obraditi po ponuđenom modelu, ali nastavnici mogu da uvedu nove primjere iz života i književnosti.

U uvodnom dijelu časa, umjesto tumačenja stihova, može se pročitati i komentarisati priča o dječaku Blažu Radoviću.

Mladić na putu čojstva

(knjiga Milana – Miloša Brajovića: *Bjelopavlići – ljudi i događaji*)

U XIX vijeku, bratstvo Bjelopavlića pokušava da riješi problem krvne osvete

Prentina Glavica je bila zborna mjesto Bjelopavlića. Tako je jednog dana za zbor bio povod izmirenja krvi, poslije svađe bratstava Đuranovića i Brajovića. Okupili su se viđeniji plemenci da im pomognu u izmirenju.

Prema običaju u takvim slučajevima, otpočeše pregovori. Bila je velika zategnutost i sa jedne i sa druge strane. Jedan Đuranović odluči da na istom mjestu osveti krv svoga brata. Trgne kuburu iza pasa i opali na jednog Brajovića. Skočiše i jedni i drugi na oružje i kad ostali plemenci saznaše da Brajović nije stradao, navališe još većom žestinom da ih izmire. Tako i bi. Nakon izvjesnog vremena svi se razidoše.

Tom prilikom ostao je čuteći da sjedi, ne pomičući se, golobradi momak od petnaest godina, po imenu Blažo Radović, prignut čobanskom strukom. Prišao mu je otac Rade (koji je bio siromah, ali pošten čovjek), i pozvao Blaža da pođu kući. On zamoli oca da mu priđe jer ima nešto da mu saopšti: „Ja sam ranjen u prsa, jedva sam se do sada održao da mi se ne primijeti”.

Tek tada se saznalo da je onaj Đuranović, koji je pucao u Brajovića, pogodio Blaža. On je čutao za vrijeme pregovora jer bi, da se saznalo, bilo prolivene bratske krvi.

Blažo je prebolio. O ovom slučaju se čulo u plemenu. To je saznao i gospodar Crne Gore, vladika Rade, koji je želio susret sa njim i odmah ga primio za perjanika, a nešto kasnije postao je i serdar.

Postao je ugledan i uvažavan kako na dvoru, tako i u svojim Martinićima, odnosno Bjelopavlićima.

Izvor:

http://montenegrina.net/pages/pages1/istorija/plemena/bjelopavlici_ljudi_dogadjaji.htm

Prilog 2

Istorijski kontekst za priču *Sama na klupi*

Arkanzas je država u južnom dijelu Sjedinjenih Američkih Država. Litl Rok je najveći i, ujedno, glavni grad države. Krajem pedesetih godina 20. vijeka 77 odsto stanovništva Arkanzasa činili su bijeli, a 22 odsto crni Amerikanci.

Do 1954. godine u većini američkih škola u državama na jugu postojala je rasna segregacija. Djeci američkih crnaca nije bilo dozvoljeno da pohađaju škole u koje su išla djeca bijelaca. Škole za djecu američkih crnaca dobijale su, po pravilu, manje sredstava nego škole za djecu bijelaca. Vrlo često su im bile neophodne popravke a nedostajale su im i osnovne potrepštine. Godine 1954. Vrhovni sud SAD proglasio je nelegalnom segregaciju škola prema rasi i naložio da škole koje su bile „isključivo za bijelce“ otvore vrata za učenike crnce „čim to bude moguće“.

Događaji koji su prethodili priči: da bi ispoštovao naređenje Vrhovnog suda, školski odbor u Litl Roku objavio je da srednja škola u gradu koja je bila isključivo za bijelce može da prima i učenike crnce. Prvog školskog dana u septembru 1957. devetoro crne djece planiralo je da se upiše u Centralnu srednju školu u Litl Roku. Na sastanku, koji je održan dan ranije, školski nadzornik je rekao roditeljima crnih učenika da ih neće moći zaštititi ukoliko budu pratili svoju djecu u školu. Guverner Arkanzasa poslao je u Litl Rok Nacionalnu gardu (vojne snage koje je kontrolisala Vlada), tvrdeći da postoji opasnost od nasilja, koja je onemogućila crnoj djeci ulazak u školsku zgradu. Tu je bila i gomila bijelaca koja se okupila da bi spriječila djecu da uđu u školu.

Izvori:

<http://www.funkandwagnalls.com>

Danijel Burstin i Bruks Keli sa Rut Burstin: Povijest SAD, Ginn and Company, Leksington, Masačusets 1981.

<http://www.infoplease.com>

Dejzi Bejts: The Long Shadow of Little Rock (Duga sjenka Litl Roka), David McKay, New York 1962.

Sama na klupi

Sve do 1954. godine segregacijskim zakonima u nekim državama Sjedinjenih Američkih Država zabranjivano je crnim učenicima da pohađaju iste škole kao i bijelci. Kada je Vrhovni sud SAD zabranio segregaciju u cijeloj državi, guverner države Arkanzas se zakleo da će se suprotstaviti tom naređenju. Rekao je: „Ulicama će poteći krv ukoliko crni učenici pokušaju da uđu u Centralnu srednju školu“.

Školski odbor grada Litl Roka, u Arkanzasu, imao je drugačije planove. Na početku školske godine, 1957, Centralna srednja škola, koju su do tada pohađali isključivo bijelci, složila se da primi devet crnih učenika. Među njima je bila i Elizabet Ekford.

Školski odbor Litl Roka zamolio je roditelje devet učenika da ne prate svoju djecu u školu jer su se plašili da će prisustvo crnih roditelja isprovocirati gomilu. Dogovoreno je da se svih devet učenika nađe na jednom mjestu i da ih doprati advokat. Međutim, Elizabet nije ništa znala o tom dogovoru, te je krenula sama.

Kada je izašla iz autobusa, nedaleko od Centralne srednje škole, Elizabet je ugledala gomilu bijesnih bijelaca i na stotine naoružanih vojnika koje je poslao guverner da spriječe ulazak devetoro crnih đaka u školu. Elizabet je pomislila da će možda biti sigurna ako do ulaza u školu bude išla iza vojnika iz Arkanzasa, ali su je oni natjerali da skrene s puta.

„Gomila je počela da me prati, nazivajući me pogrdnim imenima. Iznenada su počela da mi klecaju koljena i zapitala sam se hoću li izdržati. Bio je to najduži blok kuća kroz koji sam ikada prošla u životu. Uprkos tome, nisam se mnogo plašila jer sam mislila da će me gardisti zaštititi.“

„Kada sam stigla pred školu, opet sam prišla jednom od gardista, ali je on uporno gledao ispred sebe i ne pomjerivši se kako bi me pustio da prođem. Nisam znala šta da uradim. U tom trenutku jedan drugi gardist je pustio nekoliko učenika bijelaca da prođu. Kada sam pokušala da se proguram pored njega, on je podigao pušku.

„Neko je povikao: 'Linčujmo je! Linčujmo je!' Pokušala sam da pronađem neko prijateljsko lice. Uхватила sam pogled jedne starice, ali ona me je pljunula. Pogledala sam niz blok kuća i ugledala klupu na autobusnoj stanici. Otrčala sam do klupe i sjela na nju.”

Nekoliko ljudi iz gomile pošlo je do klupe, prateći Elizabet, vičući: „Odvucimo je do drveta”, što je bio jedan od načina da saopšte da će je objesiti.

Dok je Elizabet sjedjela na klupi čitavu vječnost, kako joj se činilo, kroz gomilu se probila bjelkinja po imenu Grejs Lorč, koja joj se obratila. Elizabet je polako podigla pogled i pogledala nepoznatu ženu. Zatim je ustala. Koračajući tik uz nju, žena ju je odvela do obližnje autobuske stanice. Elizabet je ušla u autobus pobjegavši od gomile.

Pitanje: *Zašto gomila nije spriječila Grejs Lorč da isprati Elizabet tamo gdje će biti sigurna?*

Prilagođenje djela Juana Williamsa „Eyes on the Prize”: America’s Civil Rights Years 1954–1965, (Pogled uprt u nagradu: građanska prava u Americi 1954–1965), Penguin Books, New York 1987.

Istorijski kontekst za priču *Hrabri prodavač*

Tajland je država u jugoistočnoj Aziji koja se graniči s Mijanmarom (raniji naziv za Burmu) na sjeveru i zapadu, Laosom – na sjeveru i istoku, i Malezijom i Tajlandskim zalivom – na jugu. Bangkok je najveći i, ujedno, glavni grad Tajlanda.

Prije Drugog svjetskog rata privreda Tajlanda se zasnivala na poljoprivredi, a u posljednje vrijeme se više oslanja na industriju i život u gradu. Ta promjena je uticala na povećanje bogatstva države, ali je izazvala i socijalne probleme. Problemi vezani za životnu sredinu i nedovoljno posla natjerali su mnoge Tajlandčane da iz sela pređu u grad. Mada neki od njih pronađu posao, mnogi to ne uspijevaju, pa je došlo do povećanja broja beskućnika u gradovima i porasta kriminala. Tajland se sve više suočava i sa problemom omladinskih bandi u Bangkoku i drugim gradskim sredinama.

Izvori:

Tajland: studija o državi, priredila B.L. LePer: Washington, Federalni biro za istraživanja, Kongresna biblioteka Washington, septembar 1987.

Izdanje na Internetu: <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/thloc.htm/#th0046>

Infoplease.com (Almanac) <http://www.inplease.com/index.html>

Funk and Wagnalls.com <http://www.funkandwagnalls.com/>

Hrabri prodavač

U Bangkoku ima jedan ugao ulice gdje je ponekad među grupama dječaka izbijala tuča. Jednog dana grupa dječaka iz mašinske škole napala je dječaka iz druge škole. Pojurili su svoju žrtvu niz ulicu, i siroti dječak je trčao koliko su ga noge nosile. Dotrčao je do male prodavnice na uglu ulice u kojoj su dječaci koji su ga jurili bili redovni kupci.

Prodavač je vidio šta se događa. Dječak je pokucao na njegova vrata i on mu je brzo otvorio zadnja vrata. Pustio je dječaka da se ušulja i dozvolio da se sakrije u njegovoj radnji.

Hrabri prodavač nijednog trenutka nije zastao da razmisli šta se može desiti ako grupa dječaka napadača uđe u radnju i pronađe svog neprijatelja. Nije razmišljao ni o tome šta bi se u danima koji slijede moglo desiti s njegovim poslom ako bi dječaci saznali da je spasio njihovu žrtvu.

Pitanje: Kakav je sve izbor prodavač imao kad je ugledao dječaka na svojim vratima? Kakve su mogle biti posljedice svakog od tih izbora?

Razmatranje humanitarnog postupka

ČAS I

Ciljevi:

- Objašnjenje pojma „humanitarni postupak“;
- Razumijevanje kako društveni pritisak može da utiče na odluku o tome šta da se preduzme u pojedinim situacijama kada su ugroženi nečiji život i ljudsko dostojanstvo;
- Razvijanje empatije kod učenika za situacije ugroženosti iz svakodnevnog života.

Materijali:

- ✍ Samoljepljivi papirići
- ✍ Prilog 1 – *Glasovi iz rata 1*
- ✍ Pripremljeni zadaci za grupe

Aktivnosti:

- Nastavnik dijeli učenicima samoljepljive papiriće (izrezane u obliku srca) i daje im zadatak da u sredini napišu svoje ime i pozitivne osobine (koju svoju pozitivnu osobinu oni izdvajaju, koju ističu njihovi prijatelji a koju porodica). Učenici sjede ukруг i čitaju sa stikersa osobine koje su istakli, a zatim stikerse postavljaju na pano, koji je takođe u obliku srca.
- Nastavnik glasno izgovara riječ „humanost“ i poziva učenike da slobodno, bez ikakve kritike, saopštavaju asocijacije na zadatu riječ. Sve asocijacije zapisuje na tablu.
- Učenici dobijaju zadatak da pojedinačno napišu definiciju humanitarnog postupka. Zatim svako nalazi partnera kako bi uporedili definicije koje su napisali i dali zajedničku definiciju, koju ispisuju na samoljepljivi papir. Papire sa definicijama nastavnik postavlja na pano, iščitava ih jednu po jednu i upućuje učenike da uoče ključne riječi u datim definicijama. Na osnovu izdvojenih ključnih riječi, nastavnik pomaže učenicima da dođu do osnovnih karakteristika humanitarnog postupka, koje ispisuje na tablu:
  - *da se štite život i ljudsko dostojanstvo;*
  - *da se štiti neko koga u drugim okolnostima ne bismo štitili;*
  - *da se često podrazumijevaju lični rizik i gubitak.*

Nastavnik saopštava učenicima jednu od definicija koja je usvojena u Programu IHP-a:

Humanirarni postupci su oni kojima se štiti neko čiji su život i ljudsko dostojanstvo u opasnosti, a naročito neko ko u običnim okolnostima ne bi bio zaštićen. Vrlo je vjerovatno da se pod takvim postupcima podrazumijeva i lični rizik.

Nastavnik upućuje učenike da pronađu primjere iz naše istorije o hrabrosti žene Crnogorke.

Dok je muškarac štitio svoju otadžbinu, dotle mu je žena ili sestra, ponekad udaljena nekoliko dana hoda, donosila hranu, odjeću i municiju.

U „Cetinjskom almanahu” iz 1835. godine o ženama je zapisano: *One idu za vojskom i po nekoliko dana, noseći na svojim plećima brašnjenik, vodu, ranjene previjaju i vodom zalivaju. One svojim prisustvom ratoborce hrabre i daju im snagu da boj izdrže.* Crnogorke su bile heroine svog doba.

Učenicima se pročita iskaz žrtve „etničkog čišćenja”: *Potpuno mi je neshvatljivo zašto nam naše komšije i prijatelji nijesu pomogli, zašto nas nijesu čak ni pozdravili. Kažu da nijesu smjeli. Ne mogu to da prihvatim ato što ja ne bih tako postupio. Bar bih pitao vojnike šta se dešava i pokušao da ih zaustavim.*

- Slijedi podjela učenika u četiri grupe. Svaka grupa dobije pitanje o kojem treba da razmisli.

Pitanja:

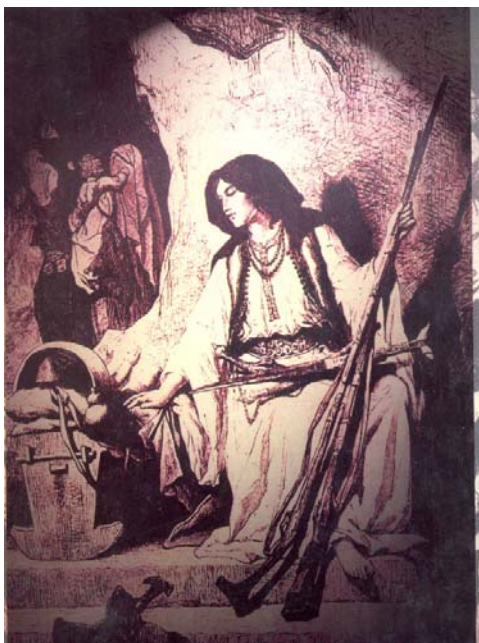
1. grupa: **Zašto niko nije pritekao u pomoć žrtvi etničkog čišćenja (komšije, prijatelji, slučajni prolaznici)?**
2. grupa: **Kakve su reakcije šire okoline bile moguće da su komšije pomogle žrtvi etničkog čišćenja?**
3. grupa: **Kako se osjećala žrtva kada joj niko nije pomogao?**
4. grupa: **Da li bi bilo neke razlike u reagovanju da je komšija bio blizak i drag ili neko ko je nepoznat?**

- Učenici sjede u velikom krugu i slijedi diskusija, koja može da se razvije u različitim pravcima.

U završnom komentaru nastavnik naglašava da: *humanitarni postupak zavisi i od karaktera pojedinca, ali i od različitih životnih okolnosti u kojima se svaki pojedinac nalazi u trenutku kada reaguje na humani način.*

- Nastavnik, kao ilustraciju prethodne diskusije, dijeli učenicima priloge *Glasovi iz rata* (prilog 1).

Slijede komentari učenika uz navođenje i analizu pojedinih primjera iz tog priloga.

GLASOVI IZ RATA

Ljudi koji su bili u ratovima koji su se odigrali u novijoj historiji opisuju humanitarne postupke koje su doživjeli, kojima su prisustvovali ili za koje su čuli

1. *Kada su neprijatelji odveli mog muža u zarobljenički logor, jedan čovjek, koji je pripadao neprijateljskoj strani, donio mu je hranu i odjeću i niko nije znao za to. On nije mogao da spriječi odvođenje mog muža, ali mu je pomogao koliko je mogao. Željela sam da upoznam tog čovjeka.*

Žena čiji je muž nestao u ratu

2. *U mom selu se nalazila kuća u kojoj su živjeli ljudi koji su pripadali neprijateljskoj strani – jedna porodica. Moj otac je štiti tu kuću i ja se ponosim time. Ljudi su željeli da ih ubiju, da ih otjeraju, ali ih je moj otac zaštitio.*

Jedna majka

3. *Otišao sam da pomognem osobi čija je kuća uništena u bombardovanju, a ta osoba je ubila jednog člana moje porodice. I tako sam mu ja pomogao zato što mi je tako nalagao moj sistem vrijednosti. On ne zna da znam da je ubio mog rođaka. Uprkos tome, ja sam mu pomogao.*

Vjerski vođa

4. *Sa nama su bili stariji ljudi – zarobljenici i civili koji su pripadali drugoj strani. Mi smo s njima postupali na human način zato što su bili stariji. Nijesmo mogli da ih oslobodimo, ali smo dobro s njima postupali. Nije na nama bilo da odlučimo šta će se desiti. Međutim, s nama su uvijek bili sigurni i zaštićeni.*

Vojnik

5. *Zarobili smo mnogo ranjenih i neprijateljevih vojnika koji su bili umiješani u smrt naših najbližih, ali smo ih odveli ljekarima, brinuli smo o njima... Naša vjera nam ne dozvoljava da ubijamo ratne zarobljenike ili da im činimo nažao.*

Drvodjelja i bivši borac

6. *Bilo je vozača humanitarnih konvoja koji nikad nijesu znali da li će se vratiti ili ne, koji su rizikovali svoje živote zbog onih koje ne poznaju.*

Novinar

7. *Imala sam četrnaest godina i bila sam u patroli na jednom od kontrolnih punktova. Zaustavio se jedan auto. Kada sam počela da pregledam njihove lične karte, otkrila sam da je jedan od putnika musliman. Brzo sam vratila njegovu ličnu kartu i kazala vozaču da produži. Znala sam da bi ako prijavim da je musliman tom čovjeku bio kraj. Postupila sam tako zato što potičem iz časne porodice i zato što sam odgajana prema takvom sistemu vrijednosti.*

Bivši borac

8. *Vojnici koji su bježali pred porazom prošli su kroz naš grad. Iako su pripadali neprijateljskoj strani, ljudi iz našeg grada su im pružili svu pomoć koja im je bila neophodna. Bili su nam iskreno zahvalni i mi smo ih odveli do granice. Prolazili su i TV ekipe su to snimale – dobili su pomoć, medicinsku i ostalu.*

Ratna udovica

Dilema posmatrača

ČAS I

Ciljevi:

- Sagledavanje posljedica do kojih dovode pojedini izbori u slučaju dileme;
- Razumijevanje složenosti situacije s kojom posmatrači mogu da se suoče kada su svjedoci ugroženosti ljudskog dostojanstva;
- Sagledavanje unutrašnjeg procesa dileme.

Materijali:

- 🌀 Samoljepljivi papirići
- 🌀 Prilog *On se samo zabavlja*
- 🌀 Pripremljeni zadaci za grupe

Aktivnosti:

- Nastavnik poziva učenike da se prisjete neke svoje dileme – trenutne ili koju su ranije imali. Učenici dileme ispisuju na stikere, a zatim ih nastavnik lijepi na pano.
- Nastavnik čita neke od dilema i sumira diskusiju navodeći osnovne karakteristike dileme:
  - situacija u kojoj je neophodno izabrati između više mogućnosti, a postoji i mogućnost da se ništa ne izabere,
  - sve mogućnosti imaju prednosti i nedostatke.
- Slijedi čitanje priče *On se samo zabavlja*, a zatim se od učenika traži da se užive u Vendiin položaj i odgovore na pitanje šta misle da je sve Vendi mogla da učini.
- Nakon toga, nastavnik bira dva odgovora koji ilustruju suprotstavljene reakcije: **učiniti nešto ili ništa ne učiniti**.
- Nastavnik saopštava učenicima da slijedi odigravanje scene (mini pozorišne predstave) putem koje će se unutrašnji proces dileme jedne osobe učiniti vidljivim spolja. Nastavnik poziva dva učenika koji su dali upadljivo suprotne odgovore – jednog koji bi odreagovao, tj. učinio nešto da pomogne zatvoreniku, i drugog koji ne bi reagovao – da izađu na scenu i igraju ulogu Vendi. Zatim traži dobrovoljce za ulogu zatvorenika i stražara i zamoli ih da se na sceni postave u položaje iz kojih je vidljivo kako stražar zlostavlja zatvorenika. U toj sceni ostaju „zamrznuti” (ne pomjeraju se), dok je zadatak osoba u ulozi Vendi da posmatraju tu scenu. Te osobe stoje jedna naspram druge, a u sredini scene su stražar i zatvorenik.
- Prva Vendi dobija zadatak da izgovara sve ono što misli i osjeća dok gleda scenu ispred sebe, a nastavnik postaje njen „suprotni unutrašnji glas”.
- Isti zadatak predviđen je i za drugu Vendi.

Primjer I:

Prva Vendi (koja je spremna za akciju) govori: *Strašno! Ovo ne mogu da trpim, viknuću na njega...*

Nastavnik, kao njen drugi glas, stoji iza nje i takođe glasno govori: *Ćuti. Nemoj da se miješaš, šta ako tebe napadne?...*

„Unutrašnji“ razgovor traje sve dok se potpuno ne izoštri unutrašnja dilema posmatrača koja se, zapravo, odnosi na analizu mogućih posljedica.

Po završetku sa prvom Vendi, nastavnik prelazi kod druge Vendi i ponavlja postupak.

Primjer II:

Druga Vendi (ona koja čuti, koja ništa ne čini) misli naglas: *Bolje je da čutim, žao mi je, ali ne mogu mu pomoći.*

Nastavnik: *Kako možeš to čuteći da gledaš?**

- Nakon odigravanja scene, „glumcima” se daje prilika da govore o svom doživljaju, a zatim i cijeloj grupi, koja je bila u ulozi publike.
- Nastavnik sumira diskusiju ističući ključne ideje: kada su u pitanju humanitarni postupci, u velikom broju slučajeva ljudi su suočeni sa dilemom da li da zaštite ili da ne zaštite nekoga zbog toga što i sami mogu da budu žrtve ili mogu da „pogoršaju situaciju” u kojoj se nalazi žrtva.

Tema 4

OGRANIČENJA U ORUŽANOM SUKOBU

Ograničavanje razaranja (4 časa)

Djeca vojnici (2 časa)

Izborni časovi – Kodeksi (2 časa)

Opšte odredbe, član 4.

Vojna obaveza za svakog crnogorskog državljanina traje od 1. januara one godine, u kojoj on navršuje 18 godina od rođenja, pa do zaključno 31. decembra one, u kojoj navršuje 62 godine od rođenja i on je izvršuje prema propisima ovog zakona.

(Zakon o ustrojstvu vojske za Knjaževinu Crnu Goru, 1910. godine)

OGRANIČENJA U ORUŽANOM SUKOBU

U istraživanju ograničavanja razaranja pažnja se usmjerava na međunarodno humanitarno pravo kao skup pravila ponašanja u situaciji oružanog sukoba čiji je cilj zaštita žrtava i ugroženih osoba. Kroz ovo istraživanje prikazan je i odnos MHP-a i prava ljudskih prava, s posebnom naznakom onih ljudskih prava koja ostaju zaštićena i u situaciji oružanog sukoba. Istovremeno, u okviru ovog istraživanja prikazana je i univerzalnost napora čovječanstva (kroz vijekove i u svim dijelovima svijeta) da uspostavi pravila (kodekse) kojima se ograničava ratno razaranja.

Ograničavanje razaranja

I ČAS

Ograničavanje kršenja – odnos međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog prava ljudskih prava

Ciljevi:

- Shvatanje potrebe da se ublaže patnje i zaštiti ljudsko dostojanstvo;
- Razumijevanje neophodnosti postojanja pravila u oružanom sukobu;
- Usvajanje nekih pravila MHP-a.

Materijali:

- 🔗 Prilog 1: *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* – kartice
- 🔗 Prilog 2: *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* – tekst
- 🔗 Prilog 3: *Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava?*
- 🔗 Prilog 4: *Međunarodno humanitarno pravo i ljudska prava: sadržaj i komplementarnost*
- 🔗 Prilog 5: *Ako učenici budu postavljali pitanja*

Pojmovi:

KOLATERALNA ŠTETA – šteta ili gubitak koji su slučajno nanoseni tokom napada, uprkos svim neophodnim mjerama predostrožnosti sračunatim na sprječavanje ili, u svakom slučaju, na svođenje na minimum civilnih žrtava, ranjavanja civila i nanošenja štete civilnim objektima.

CIVIL – svako lice koje nije borac (u slučaju nedoumice, lice se smatra civilom). Ukoliko takvi civili direktno učestvuju u neprijateljstvima, onda se tretiraju kao borci i gube zaštitu.

CIVILNI OBJEKTI – svi objekti koji nijesu vojni ciljevi. Ukoliko se takvi civilni objekti koriste za podršku u vojnoj akciji, onda se tretiraju kao vojni ciljevi i gube zaštitu.

BORAC – lice koje direktno učestvuje u neprijateljstvima ili je pripadnik oružanih snaga. To je osoba koja vidno nosi oružje, poznaje pravila MHP-a i pod centralnom je vojnom komandom.

VOJNI CILJEVI – borci i objekti koji po svojoj prirodi, mjestu, svrsi ili upotrebi efikasno doprinose vojnoj akciji i čije uništenje omogućava određenu vojnu prednost.

Aktivnosti:

- Nastavnik najavljuje temu časa: *Odnos međunarodnog humanitarnog prava i prava ljudskih prava*.
- U analizu tog odnosa nastavnik uvodi učenike tako što izgovara početak rečenice: *Svaki čovjek ima pravo da ...*, koju oni (idući u krug) dovršavaju na njima logičan, odgovarajući način.
- Ukoliko učenici oklijevaju sa asocijacijama, nastavnik može da ih podstakne navođenjem nekoliko primjera završetka rečenice. Na primjer: da putuje gdje želi, da iznese svoje mišljenje, da se obrazuje, da ima svoju porodicu, i slično. Nastavnik asocijacije zapisuje na tablu.
- Kada učenici završe sa asocijacijama, nastavnik komentariše dobijene odgovore i ističe ključne ideje o ljudskim pravima (može da ih ima unaprijed ispisane na panou i upoređuje ih sa onim što su učenici napisali):
  - svaki pojedinac ima određena prava samim tim što je ljudsko biće;
  - poštovanje osnovnih prava svakog čovjeka i zaštita pojedinca od samovoljnog ponašanja države obezbjeđuje se posebnim pravom, koje se naziva pravo ljudskih prava;
  - ljudi u državnu zajednicu ulaze svojom voljom, kao slobodna bića, sa određenim korpusom prava;
  - ljudska prava su iznad države i država ih mora poštovati;
  - pravo ljudskih prava se primjenjuje uvijek i u svim uslovima i na sve ljude koji su u nadležnosti jedne države.

- Nastavnik podijeli učenike na više manjih grupa (od 4 do 6 grupa, pri čemu koristi jedan od načina podjele na manje grupe iz *Kataloga igara*). Svaka grupa dobija komplet kartica (unaprijed pripremljenih) na kojima su zapisana određena prava iz Univerzalne deklaracije Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima.
- Kao uvod u zadatak koji slijedi, nastavnik govori o tome da pravo ljudskih prava ne prestaje da važi ni u situaciji oružanog sukoba, ali je ono tada u izmijenjenom obliku. U vanrednim situacijama, kakva je i ratna situacija, prema međunarodnim ugovorima, država može neka ljudska prava da podvrgne ograničenjima, pa čak i da ih, za izvjesno vrijeme, stavi izvan snage.
- Zadatak malih grupa je da izdvoje kartice sa onim ljudskim pravima za koja misle da u ratnoj situaciji država ima legitimno pravo da ih suspenduje ili privremeno ograniči.
- Slijedi prezentacija predstavnika grupa i diskusija o razlozima, tj. argumentima, kojima su se rukovodili kada su određivali koja ljudska prava država može, a koja ne može da ukine ni u ratnim uslovima.

Napomena nastavniku: *pretpostavlja se da će učenici imati različita viđenja o tome koja prava država smije, odnosno ne smije, da ukine prema međunarodnim ugovorima, budući da se u praksi kršenje ljudskih prava neprestano dešava. Nastavnik treba da uvaži sva mišljenja učenika i da im tek u sljedećem koraku kaže kako su ta pitanja pravno regulisana.*

U skladu sa zaključcima do kojih su došle grupe, nastavnik sumira diskusiju komentarom da prema međunarodnim ugovorima država u ratnoj situaciji može da ukine ili ograniči pojedina ljudska prava, kao što su: sloboda kretanja, sloboda okupljanja i udruživanja, sloboda govora i javnog nastupanja, sloboda štampe, sloboda političkog djelovanja itd. Takođe, ističe da država ta prava može da ukine ili ograniči samo na određeno vrijeme, na ograničenoj teritoriji, pod određenim uslovima – dok traju ratne okolnosti.

- Nastavnik podsjeća učenike da postoje prava koja čak ni u vanrednim okolnostima država ne može da suspenduje ili ograniči. To su: *pravo na život, zabrana mučenja, zabrana ropstva, zabrana ponižavajućeg ili nehumanog ponašanja, zabrana diskriminacije na osnovu rase, boje kože, pola, vjere ili neke druge pripadnosti, zabrana retroaktivne primjene krivičnog zakona, pravo na pošteno suđenje i nepristrasnost suda itd.*
- Nastavlja se razgovor o posebnom sistemu prava koje stupa na snagu u vrijeme oružanog sukoba i detaljnije govori o međunarodnom humanitarnom pravu, čiji je cilj zaštita života i ljudskog dostojanstva za vrijeme oružanog sukoba.

Napomena nastavniku: *sa panoa, na kojem je šematski prikazan odnos između prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava, učenicima treba pročitati zajednička prava, a nakon toga ih treba pozvati da, ukoliko žele, daju svoj komentar.*

- Nastavnik podijeli prilog *Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava?* i analizira četiri osnovne kategorije tih pravila: pravila koja se odnose na ljude, pravila koja se odnose na objekte, pravila koja se odnose na oružje i pravila koja se odnose na načine ratovanja.
- Slijedi razgovor o razlozima zbog kojih su ta pravila važna, uz pitanje: šta bi se sve dešavalo kada ne bi postojala pravila MHP-a?

Napomena nastavniku: *tokom diskusije učenici mogu da pokrenu pitanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava i pitanje ratnih zločina (silovanje, mučenje, ubijanje zarobljenika...). Sugestije o tome kako da odgovore na ta i mnoga druga pitanja nastavnici mogu da nađu u materijalu za nastavnike. Ako učenici budu postavili pitanje.*

- Radionica se završava tako što se sumiraju osnovne ideje MHP-a:
  - cilj međunarodnog humanitarnog prava je zaštita života i ljudskog dostojanstva za vrijeme oružanog sukoba;
  - smanjenje patnje i zaštita civila i onih koji više ne učestvuju u borbi ostvaruju se ograničavanjem sredstava i metoda ratovanja.

Liste pravila koja se ne mogu ograničiti nalaze se u različitim međunarodnim dokumentima. U zavisnosti od vremena donošenja pojedinih dokumenata, ta lista je kraća ili duža. Tako se najkraća lista apsolutnih prava nalazi u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima koja je usvojena 1950. godine. Ona se odnosi na: pravo na život, zabranu mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, zabranu ropstva ili ropskog položaja, zabranu ponovnog suđenja licima već osuđenim ili oslobođenim povodom istog krivičnog djela, zabranu retroaktivne primjene krivičnog zakona (nije dozvoljeno primjenjivanje novih krivičnih zakona na djela izvršena prije njihovog stupanja na snagu), zabranu izricanja i izvršenja smrtne kazne (član 15). U drugim međunarodnim instrumentima kao apsolutno zaštićena prava navode se i: sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti, prava porodice, prava djeteta i pravo na državljanstvo.

- Učenicima se daje zadatak da do sljedećeg časa prikupe materijal – tekstove, prepričane sekvence filma ili kratke video-zapise, članke iz novina i razgovore/intervjue sa učesnicima rata – o nekoj situaciji u kojoj jesu ili o nekoj situaciji u kojoj nijesu kršena pravila međunarodnog humanitarnog prava.

(Zadaci se mogu podijeliti grupama učenika, na primjer, jedna grupa – jedan izvor informacija, i slično.)

Prilog 1

UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – KARTICE

Jednakost u dostojanstvu i pravima	Brak i osnivanje porodice
Život i bezbjednost	Sloboda savjesti, mišljenja, vjeroispovijesti i izražavanja
Sloboda, poštuda od proizvoljnog hapšenja i pritvora i sloboda kretanja i stanovanja u okviru granica svake države	Slobodno okupljanje i udruživanje
Zaštita od ropstva ili potčinjenosti	Povoljni uslovi za rad, odmor i razonodu
Zaštita od mučenja, ili od okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja	Odgovarajući životni standard, koji omogućava zdravlje i dobrobit
Zaštita od miješanja u privatni život, porodicu ili prepisku	Obrazovanje
Slobodno učestvovanje u društvenom životu	Pravo na državljanstvo

Prilog 2

Prema Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima⁶ svaki čovjek ima pravo na:

- jednakost u dostojanstvu i pravima;
- život i bezbjednost;
- slobodu, pošteđenost od proizvoljnog hapšenja i pritvora i slobodu kretanja i stanovanja u okviru granica svake države;
- pošteđu od ropstva ili potčinjenosti;
- pošteđu od mučenja, ili od okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja;
- pošteđu od miješanja u privatni život, porodicu ili prepisku;
- brak i osnivanje porodice;
- slobodu savjesti, mišljenja, vjeroispovijesti i izražavanja;
- slobodno okupljanje i udruživanje;
- povoljne uslove za rad, odmor i razonodu;
- odgovarajući životni standard, koji omogućava zdravlje i dobrobit;
- obrazovanje;
- slobodno učestvovanje u društvenom životu.

⁶ Deklaraciju je 10. decembra 1948. usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija. Taj dan je proglašen Međunarodnim danom ljudskih prava.

1. Napadi se moraju ograničiti na borce i vojne ciljeve.

- 1.1 *Civili se ne smiju napadati.*
- 1.2 *Civilni objekti (kuće, bolnice, škole, vjerski objekti, kulturno-istorijski spomenici itd.) ne smiju se napadati.*
- 1.3 *Zabranjeno je koristiti civile za zaštitu vojnih ciljeva.*
- 1.4 *Borcima je zabranjeno da se predstavljaju kao civili.*
- 1.5 *Zabranjeno je izgladnjivanje civila kao metoda borbe.*
- 1.6 *Zabranjeno je napadati stvari i objekte koji su neophodni za opstanak civilnog stanovništva (objekti za ishranu, poljoprivredne oblasti, objekti s pitkom vodom i sl.).*
- 1.7 *Zabranjeno je napadati brane, nasipe i nuklearne elektrane ako takav napad može izazvati velike civilne žrtve.*

2. Zabranjeni su napadi ili oružje kojima se bez razlike u pogledu ciljeva pogađaju civilni ili vojni objekti i osobe, i kojima se nanose pretjerano velike povrede ili patnja.

- 2.1 *Zabranjena je upotreba specifičnog oružja – hemijskog i biološkog oružja, zaslepljujućeg laserskog oružja, oružja koje povređuje fragmentima koji se ne mogu otkriti rendgenskim pregledom, otrova, protivpješadijskih mina itd.*
- 2.2 *Zabranjeno je naređivati ili prijetiti da neće biti preživjelih.*

3. Civile, ranjene borce i zarobljenike treba poštediti, zaštititi i s njima treba humano postupati.

- 3.1 *Niko ne smije biti podvrgnut fizičkom ili psihičkom mučenju, tjelesnom kažnjavanju ili okrutnom ili ponižavajućem postupku.*
- 3.2 *Seksualno nasilje je zabranjeno.*
- 3.3 *Strane u sukobu moraju tražiti ranjene i bolesne s neprijateljske strane i postarati se o onima koje nađu.*
- 3.4 *Zabranjeno je ubiti ili raniti neprijatelja koji se predaje ili koji je hors de combat (izbačen iz stroja).*
- 3.5 *Zarobljenici imaju pravo na poštovanje i s njima se mora humano postupati.*
- 3.6 *Zabranjeno je uzimanje talaca.*
- 3.7 *Zabranjeno je nasilno raseljavanje civila. Zabranjeno je takozvano etničko čišćenje.*
- 3.8 *Ljudi koji su dospjeli u ruke neprijatelju imaju pravo na kontakt s porodicom i na humanitarnu pomoć (hranu, medicinsku njegu, psihološku podršku i sl.).*
- 3.9 *Ugrožene grupe, kao što su trudnice i dojilje, djeca bez pratnje, stare osobe itd., moraju dobiti posebnu zaštitu.*
- 3.10 *Djeca mlađa od 15 godina ne mogu se regrutovati ili koristiti kao borci.*
- 3.11 *Svako ima pravo na pošteno suđenje (nepriistrasan sud, redovni postupak itd.). Kolektivno kažnjavanje je zabranjeno.*

4. Medicinsko osoblje i objekti (bolnice, klinike, kola hitne pomoći itd.) moraju se poštovati i zaštititi i mora im se pružiti sva raspoloživa pomoć za obavljanje njihovih dužnosti.

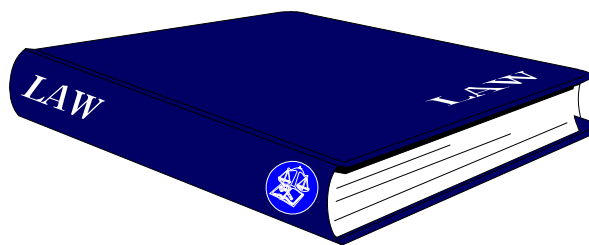
- 4.1 *Znak Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca simbol je zaštite medicinskog osoblja i objekata. Zabranjeni su napadi na osobe ili objekte koji su obilježeni ovim znakom. Lažna upotreba znaka je zabranjena.*
- 4.2 *Sanitetske jedinice ili vozila se ne smiju koristiti za vršenje djela kojima se nanosi šteta neprijatelju.*
- 4.3 *U liječenju ranjenika i bolesnika niko ne smije da ima prioritet, osim iz medicinskih razloga.*

Prilog 4

Međunarodno humanitarno pravo i ljudska prava – sadržaj i komplementarnost

Međunarodno humanitarno pravo i međunarodno pravo ljudskih prava su komplementarni. Cilj i jednog i drugog prava je zaštita ljudskog dostojanstva, iako u različitim uslovima i na različite načine.

Pravo ljudskih prava se primjenjuje uvijek i u svim uslovima na sve ljude u nadležnosti jedne države. Njegova svrha je zaštita pojedinaca od samovoljnog ponašanja države. Otuda, prema teoriji, pravo ljudskih prava važi i u vrijeme oružanog sukoba, ali mu je otežana primjena zato što se neka prava mogu uživati, garantovati ili priznati samo u miru. Međutim, prema ugovorima o ljudskim pravima, kao što su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Evropska konvencija i Američka konvencija o ljudskim pravima, dozvoljena su odstupanja, pod strogim uslovima, od nekih prava u vrijeme „vanredne situacije koja ugrožava preživljavanje nacije“ a oružani sukob je, svakako, takav primjer. Drugim riječima, određeni broj prava (sloboda kretanja, sloboda i bezbjednost, sloboda udruživanja itd.) može da se ograniči ili suspenduje za vrijeme vanrednog stanja u državi, ali samo u „mjeri u kojoj to strogo zahtijeva situacija“ (u teritorijalnom i vremenskom smislu). Međutim, ostaju suštinska prava, koja se nikada ne smiju ukinuti, ni u koje vrijeme i ni pod kojim uslovima.

Za vrijeme oružanog sukoba, s druge strane, stupa na snagu poseban sistem prava – međunarodno humanitarno pravo. To je skup pravila koja su posebno prilagođena oružanom sukobu i čija je svrha zaštita žrtava rata (civilni, ranjenici i bolesnici, zarobljenici, raseljene osobe itd.) i regulisanje načina na koji se vode neprijateljstva. Budući da se primjenjuje samo u izuzetnim okolnostima, nijesu dozvoljena nikakva odstupanja. Međutim, više odredaba se odnosi na oružane sukobe međunarodnih razmjera nego na druge oružane sukobe. Glavna svrha humanitarnog prava jeste zaštita života, zdravlja i ljudskog dostojanstva osoba koje nijesu borci ili boraca koji više ne učestvuju u neprijateljstvima (zarobljeni, ranjeni ili bolesni borci), ali i ograničavanje prava sukobljenih strana da koriste metode ratovanja po vlastitom izboru. Cilj je da se ograniče patnja i šteta koje se nanose u oružanom sukobu. Ti osnovni vidovi zaštite obuhvataju pravo na život, zabranu ropstva i zabranu mučenja i nehumanog postupanja, ali i zabranu bilo kakve retroaktivne primjene zakona. Za razliku od ostalih prava (kao što su sloboda govora, kretanja i udruživanja), koja se mogu derogirati za vrijeme vanrednih situacija u državi, osnovni vidovi zaštite koje omogućava MHP nikada ne mogu da se ukinu.

Kada se sva ta neotuđiva prava spoje, može se vidjeti kako su suštinska osnovna prava zagarantovana i po MHP-u i po pravu ljudskih prava (prilog 1b).

Zajedničke odlike MHP-a i prava ljudskih prava:

Pravo ljudskih prava

Prvi tragovi prava ljudskih prava mogu da se nađu u osamnaestom vijeku. Naime, francuska deklaracija o pravima čovjeka i građanina, iz 1789. godine, i američka povelja prava, usvojena 1791. godine, označavaju početak priznavanja i garantovanja ljudskih prava. Tek pod uticajem Ujedinjenih nacija i Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, iz 1948. godine, počinje pravi razvoj ljudskih prava. Dva najvažnija univerzalna međunarodna ugovora: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (PGP), koji obuhvata prvu generaciju ljudskih prava – građanska i politička prava, i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (PESK), koji obuhvata drugu generaciju ljudskih prava – ekonomska, socijalna i kulturna prava, potpisana su 1966, a stupila su na snagu 1976. godine.

Prvi pakt – PGP, postao je standard. Služio je kao primjer za formulisanje mnogih drugih međunarodnih sporazuma, ali i nacionalnih propisa o ljudskim pravima i slobodama. Nasuprot tome, drugi pakt je bio ograničenog dometa zbog različitih mogućnosti razvoja svake zemlje i regionalnih karakteristika.

Pod trećom generacijom ljudskih prava podrazumijevaju se opšta prava, kao što su pravo na razvoj, mir, zdravu životnu sredinu itd. Međutim, mnogi pravници ih ne smatraju ljudskim pravima jer su uglavnom neutuživa, a nosioci prava i obaveza su kolektiviteti.

Ljudska prava su priznata i na osnovu međunarodnih ugovora regionalnih organizacija: Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (usvojena 1950. godine u okviru Savjeta Evrope), Američke konvencije o ljudskim pravima (usvojena 1969. godine u okviru Organizacije Američkih Država) i Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda (usvojena 1981. godine u okviru Organizacije afričkog jedinstva).

Većina tih instrumenata obezbjeđuje mehanizme primjene u vidu djelotvornih pravosudnih organa (Evropski sud za ljudska prava, Međuamerički sud za ljudska prava), u obliku kvazisudskih organa (Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda) ili u obliku organa za podnošenje izvještaja (Savjet UN za ljudska prava).

Glavni instrumenti ljudskih prava

- 1926. Konvencija o zabrani ropstva
- 1930. Konvencija koja se odnosi na prisilni ili obavezni rad (MOR – Međunarodna organizacija rada)
- 1948. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
- 1948. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida
- 1950. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
- 1965. Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije
- 1966. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (UN)
- 1966. Međunarodni pakt o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima (UN)
- 1969. Američka konvencija o ljudskim pravima
- 1979. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena
- 1981. Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda
- 1984. Konvencija protiv mučenja i ostalih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili vidova kažnjavanja
- 1989. Konvencija o pravima djeteta
- 1995. Okvirna konvencija za zaštitu prava nacionalnih manjina
- 2002. Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta koji se bavi učestvovanjem djece u oružanim sukobima

Međunarodno humanitarno pravo = *ratno pravo* = *pravo oružanih sukoba*

- Međunarodno humanitarno pravo je skup međunarodnih principa, ustanovljenih na osnovu sporazuma ili običaja, kojima se ograničava upotreba nasilja u oružanom sukobu da bi se:
  - regulisao način vođenja neprijateljstava i, naročito, da bi se postavila ograničenja u pogledu upotrebe nehumanih metoda, tehnika i sredstava ratovanja;
  - zaštitili civili, odnosno osobe koje ne (ili više ne) učestvuju u neprijateljstvima.
- Međunarodno humanitarno pravo je rezultat uspostavljanja ravnoteže između vojne potrebe, s jedne, i principa humanosti, s druge strane.

Nijedan vid kršenja MHP-a jedne zaraćene strane ne opravdava kršenje MHP-a druge strane.

Glavni instrumenti MHP-a

- 1868. Petrogradska deklaracija
- 1899. Haške konvencije
- 1949. Četiri Ženevske konvencije + zajednički član 3
- 1954. Konvencija za zaštitu kulturnog nasljeđa
- 1977. Dva dopunska protokola uz Ženevske konvencije
- 1980. Konvencija o upotrebi konvencionalnog oružja
- 1993. Konvencija o hemijskom oružju
- 1995. Protokol u vezi sa zasljepljujućim laserskim oružjem
- 1997. Konvencija o protivpješadijskim minama
- 1998. Statut Međunarodnog krivičnog suda
- 2002. Stupanje na snagu 1. jula 2002. Rimskog ugovora, kojim se uspostavlja prvi stalni međunarodni krivični sud
- 2005. Treći dopunski protokol o distinktivnom znaku, uz Ženevske konvencije

Prilog 5

Ako učenici budu postavljali pitanja ...

Sljedeće sugestije se mogu koristiti kako bi se učenicima pomoglo da razmisle o pitanjima koja sami budu postavljali o tome zašto zemlje prihvataju pravila ratovanja.

1. *Ako pobjeđujem u ratu, zašto treba da poštujem pravila koja ograničavaju moje ponašanje?*

- a. Sagledajte dugoročni interes svoje zemlje. Da li želite da vas na međunarodnom planu smatraju zločincem?
- b. Šta ako vaša strana počne da gubi? (Pogledajte primjere iz historije koji se odnose na strane koje su mislile da ne mogu izgubiti, a izgubile su rat.) Šta će biti sa ljudima kojima je potrebna zaštita?
- c. Neki razlozi za poštovanje pravila mogu da budu: poštovanje ljudskog dostojanstva, zakonska obaveza, profesionalnost, poboljšanje izgleda za sklapanje mira, opasnost od krivičnog gonjenja, vrijednost održavanja vojne discipline, dobijanje podrške stanovništva u zonama borbenih dejstava, kao i javnog mnjenja u svojoj zemlji, pozitivni reciprocitet, uzimanje u obzir reakcije ostalih država...

2. *Ako se ta pravila stalno krše, zašto uopšte postoje?*

- a. Ta pravila se stalno ne krše – uglavnom se poštuju. Da li je poštovanje pravila novost? Obično je kršenje pravila novost.
- b. Čak i kada se ne poštuju na savršen način, ta pravila zaista štite mnoge ljude.
- c. Kada se pravila krše, to se obično dešava zato što se borci ne boje kazne. Zato je neophodno da zemlje dobro objasne svojoj vojsci i javnosti MHP, da se njegova primjena prati i da se provodi zakon.
- d. Da li iko ikada može biti kažnjen za takvo kršenje? Na osnovu Ženevskih konvencija, traži se od svake države da usvoji domaće zakone kojima bi se obezbijedilo sankcionisanje onih koji prekrše ili naredi kršenje Konvencija. Takođe, države moraju da uspostave proceduru za pronalaženje i izvođenje pred sud svake osobe koja prekrši Konvencije ili naredi njihovo kršenje, bez obzira na nacionalnost te osobe.

3. *Zašto da se troše sredstva za brigu o zarobljenicima?*

- a. Ako ne pomognete zarobljenicima koji su pripadnici neprijateljske strane u sukobu kako će se to odraziti na vaše ljude koje je neprijatelj zarobio?
- b. Snabdijevanje zarobljenika osnovnim životnim namirnicama obično ne utiče ozbiljno na vašu borbenu sposobnost.

4. *Ko sprovodi ta pravila?*

- a. Zaraćene strane (narodi ili naoružane grupe u sukobu) imaju osnovnu odgovornost da obezbijede poštovanje tih pravila.
- b. Pored toga, ako dođe do kršenja Konvencija, sve druge države koje ih poštuju imaju pravo i obavezu da preduzmu mjere radi sprečavanja njihovog kršenja i kažnjavanja onih koji ih teško povrijede (vidi pod 2 d).
- c. Svjetska zajednica sve više igra svoju ulogu. Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija je 1993. i 1994. osnovao međunarodne krivične tribunale za krivično gonjenje osoba odgovornih za teške povrede MHP-a počinjene na teritorijama bivše Jugoslavije i Ruande tokom posljednje decenije prošlog vijeka. Na konferenciji Ujedinjenih nacija u Rimu, 1998. godine, usvojen je Statut o osnivanju stalnog međunarodnog krivičnog suda. Kao i u slučaju ostalih sporazuma, pojedinačne države moraju poštovati Statut.
- d. Uloga MKCK-a (ili nacionalnih društava Crvenog krsta ili Crvenog polumjeseca) nije sprovođenje poštovanje pravila ratovanja. Kada MKCK naiđe na kršenje pravila, o tome obavještava nadležne organe putem povjerljivog izvještaja. Njegov zadatak je da diskretno, diplomatski, ubijedi zaraćene strane da poštuju pravila ratovanja. Širom svijeta MKCK stekao je veliko poštovanje zahvaljujući svojoj neutralnosti, nezavisnosti i nepristrasnosti. Taj komitet smatra da, u većini situacija, pomoću metoda diskrecije i ubjeđivanja najbolje može da omoguću svojim delegatima pristup žrtvama kod svih sukobljenih strana.

IZVORI: *What's Fair – You Decide (Šta je pošteno – Odlučite sami)*, *Kanadski Crveni krst; Even Wars Have Limits (Čak i ratovi imaju granice)*, *Australijski Crveni krst*

II ČAS

Ograničavanje razaranja

Ciljevi:

- Razumijevanje neophodnosti postojanja pravila u oružanom sukobu;
- Povezivanje pravila MHP-a sa konkretnim situacijama;
- Usvajanje pojedinih pravila MHP-a.

Materijali:

- 🌀 Prilog: *Osnovna pravila MHP-a (data u Prilogu 3 za prethodnom času)*
- 🌀 Prilozi koje su prikupili učenici
- 🌀 Prilog: *Ovako je zborio Sula Radov*

Aktivnosti:

- Učenici su razmješteni u krugu i saopštavaju svoja iskustva u vezi s prikupljanjem informacija (eventualne teškoće, da li su do informacija došli brzo, i slično).
- Učenici se dijele u grupe u kojima su prikupljali materijal.
- Predstavnici grupa obavještavaju učenike o materijalu do kojeg su došli i prezentuju im prikupljeni materijal.
- Ostale grupe, poslije svakog izlaganja, komentarišu koja su pravila MHP-a prekršena ili ispoštovana u datim situacijama (grupama je podijeljen papir sa osnovnim pravilima MHP-a / prilog 1a).
- U završnom dijelu časa nastavnik upućuje učenike da pročitaju prilog *Ovako je zborio Sula Radov*, a potom se tumače i komentarišu izreke.

Prilog 1

OVAKO JE ZBORIO SULA RADOV

Šta je najskuplje?

– Obraz, ko ga zna cijenit!

A najjeftinije?

– Obraz, ko ga ne zna cijenit!

Koji je najkraći put?

– Od junaka do zlikovca!

A najduži?

– Od čojeka do nečojeka!

Šta je teško nositi?

Ime junaka!

A šta teže?

– Ime čojeka!

Kad je pravdi najteže?

– Kad je krivda ispred nje!

A čojeku?

– Kad je nečojek ispred njega!

Može li junaštvo da obruka čojstvo?

– Može!

A čojstvo junaštvo?

– Nigda!

Ko uzdiže pravdu?

– Ljudi!

A ko je ponižava?

– Ljudi!

Kad se čojek najbolje pozna?

– Kad je nevolja!

A kad nečojek?

– Kad je nevolja!

III ČAS

Ograničavanje razaranja – kodeksi

Ciljevi:

- Razumijevanje kodeksa na osnovu kojih su tokom istorije regulisani oružani sukobi;
- Uviđanje sličnosti i razlika između normi u kodeksima ratovanja kroz istoriju;
- Povezivanje kodeksa sa pravilima savremenog MHP-a.

Materijali:

- 🔗 Prilog 1 – *Pravila borbe u životinjskom svijetu i ratnički kodeksi*
- 🔗 Prilog 2 – *Primjeri kodeksa ratovanja*
- 🔗 *Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava?* (prilog dat na prethodnom času)
- 🔗 *Pravo ljudskih prava* (prilog dat na prethodnom času)
- 🔗 *Međunarodno humanitarno pravo* (prilog dat na prethodnom času)
- 🔗 *Ako učenici budu postavljali pitanja...* (prilog dat na prethodnom času)

Aktivnosti:

- Nastavnik podsjeća učenike na osnovne informacije iz prethodnih radionica i dodatno proširuje temu: za vrijeme oružanog sukoba važi poseban sistem prava – međunarodno humanitarno pravo, čiji je cilj zaštita žrtava rata (civilni, ranjenici, bolesnici, zarobljenici, raseljena lica...) i regulisanje načina vođenja rata, tj. ograničenje ratnog razaranja i ljudske patnje.
- Pravila MHP-a mogu da se grupišu u četiri osnovne cjeline:
  - Napadi se moraju ograničiti na borce i vojne ciljeve;
  - Zabranjeni su napadi ili oružja kojima se nanose pretjerano velike povrede i patnja bez pravljenja razlike između vojnih i civilnih objekata i lica;
  - Civile, ranjenike i zarobljenike treba poštediti i zaštititi;
  - Medicinsko osoblje i objekti moraju da se zaštite i poštuju.
- Nastavnik ukazuje na ciljeve teme *Kodeksi ratovanja* i daje kratak komentar o tome da se kroz istoriju, od najranijih dana, na svim kontinentima mogu pratiti ljudski napor i pokušaji da se ograniči ratno nasilje, kada već dođe do rata. Potom upućuje učenike na zanimljiv prilog *Pravila borbe u životinjskom svijetu i kodeksi ratovanja*, i zaključuje da i priroda često ograničava nasilje kako bi zaštitila život i omogućila produženje vrste.
- Podsjećajući učenike da društvo, nažalost, nije jednako napredovalo u civilizacijskom i humanom razvoju, nastavnik zaključuje da je savremeni čovjek prevazišao sve po zločinima jer je usavršio sredstva za mučenje, uništenje i ponižavanje čovjeka. Naglašava da se nastali problemi i međusobni sporovi rješavaju humano i civilizovano nenasilnim putem, koji se temelji na toleranciji, ljubavi i razumijevanju.
- Slijedi aktivnost putem koje se ispituje spona između našeg eventualnog neprijatelja i nas, i kako naše shvatanje pojma „neprijatelj“ može da nam kaže puno o nama samima.

Postupak:

- Svi učenici zamisle da su u oružanom sukobu i napišu tri stvari koje najviše mrze ili kojih se najviše plaše kod svojih „neprijatelja“.
- Svi napišu tri stvari koje ne vole kod sebe.
- U parovima razmatraju napisano i raspravljaju o tome kakva je veza između njih.
- Kada se vrate u grupu, nastavnik pokreće diskusiju (ne saopštavaju sve informacije koje su zapisali o sebi).
  - **Da li ste našli vezu između onoga što ne prihvatate kod sebe i onoga što vas plaši kod vašeg „neprijatelja“?**
  - **Šta možemo da naučimo suočavanjem sa sopstvenim strahovima i mržnjama?**

Napomena nastavniku: glavni cilj ove vježbe jeste razvijanje samosvijesti i empatije za druge. Zaključak treba da bude da neprijatelja stvaramo tako što na ljude projektujemo ono što mi ne volimo. Treba da shvatimo da smo isti sa našim „neprijateljima“ i da srušimo barijere i izgradimo ljepši svijet, u kojem vladaju čovjekoljublje i tolerancija.

- Nastavnik dijeli učenike na manje grupe (od dva-tri člana, zavisno od veličine grupe). Svaka grupa dobije prilog *Kodeks ratovanja kroz vrijeme* i prilog *Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava*. Zadatak svake grupe je da prouči dobijene kodekse ratovanja i uporedi uputstva i pravila ratovanja iz priloga sa pravilima savremenog MHP-a, koja su pravila MHP-a zastupljena u kodeksima ratovanja i koje su sličnosti i razlike.
- Poslije desetak minuta, svaka grupa ukratko predstavi primjere koje je analizirala, a potom izvještava o rezultatima poređenja. Nakon toga, nastavnik pokreće diskusiju o pravilima koja se najčešće pominju u kodeksima koje su učenici analizirali i postavlja pitanje da li je negdje dato objašnjenje zašto se neko pravilo uvodi, odnosno, kako se objašnjava njihovo uvođenje.
- Nakon podsjećanja na to kako se tokom istorije razvijala osnovna ideja humanosti u ratnim uslovima, vodi se diskusija o tome šta učenici misle o primjeni MHP-a u savremenim uslovima.
- Nastavnik još jednom skreće pažnju učenicima na fenomen globalne prihvaćenosti kodeksa (u svim krajevima svijeta) i daje završnu riječ kroz navođenje ključnih ideja i činjenice da su univerzalni čovjekovi naponi da ograniči brutalnost i patnju koje donosi rat. Naime, u istoriji postoji mnogo primjera kodeksa čiji je cilj ograničenje upotrebe nasilja kako bi se umanjila nepotrebna patnja i zaustavilo razaranje.

Prilog 1

Pravila borbe u životinjskom svijetu i kodeksi ratovanja

Vukovi u borbi s jednim protivnikom ne ubijaju gubitnika.

Kada se vukovi u borbi s jednim protivnikom bore za primat u čoporu, pobjednik ne ubija gubitnika koji daje znak da se predaje zauzimanjem potčinjenog položaja.

Prilagođeno iz Centra za obrazovanje o vukovima i za istraživanje vukova, www.wolfcenter.org

Lososi koji se bore mašu tamnom zastavicom u znak predaje.

Kada se mladi atlantski lososi bore oko svog dijela rijeke, onaj koji gubi daje znak da se predaje tako što mu potamne koža i očne duplje. Pobjednik, zatim, popušta stisak.

U tome je dio ljepote davanja signala tokom borbe, kaže biolog Džon E. Torp, koji se bavi proučavanjem lososa. Lososi rješavaju nesporazume tako što promijene boju, i tako nema nanošenja fizičkih povreda.

Prilagođeno iz *Science News (Novosti iz nauke)*,
S. Millus, 1999.

- **Da li ljudi imaju signale za predaju?**
- **Da li postoji neka vrijednost u tome što neka vrsta pušta gubitnika da se preda bez ubijanja ili ranjavanja?**

Kontrolisana upotreba mača

Nasilje, naročito muško nasilje, nešto je najopasnije za ljudsku zajednicu. Ono se mora kontrolisati uz pomoć pravila, a to je najosnovnija antropološka pretpostavka svakog društva. Obično se dešava da nasilje primjenjuje ratnička kasta. Moramo se obučiti za korišćenje oružja. Mač je vrsta svetog oruđa koje mora pažljivo da se koristi. Ljudi koji ga nepažljivo koriste, ne poštuju mač. To je veoma stara tradicija, ne samo u hrišćanstvu već i u islamu i japanskoj Bušido tradiciji.

Drugim riječima, smatram da su osnove ratnog prava postojale u većini drevnih civilizacija jer je nasilje oduvijek predstavljalo tako veliku opasnost za sve zajednice da su morale naći načina da ga obuzdaju. Stoga se nasilje kontroliše tako što se daje u ruke klasi ratnika, koja mora da se pridržava određenih pravila.

Michael Ignatieff

Prilagođeno iz *The Warrior's Honor: Ethnic War and the Modern Conscience* (Čast ratnika: Etnički rat i moderna svijest), Vintage, London, 1999.

- Šta se podrazumijeva pod izrazom „ratnička kasta“?
- Da li se slažete sa tim da društvo treba da odredi koji ljudi mogu nositi oružje?

Prilog 2

Uzorci kodeksa ratovanja

8. vijek p. n. e. – stara Grčka

Tokom rata na Levantinskom polju, sukobljene strane su se dogovorile da zabrane upotrebu sredstava za katapultiranje...

7. vijek p. n. e. – stara Grčka

Poslije Prvog svetog rata države pobjednice su se zarekle da nikada više neće uskratiti hranu i vodu svojim opkoljenim sunarodnicima Grcima.

6. vijek p. n. e. – stara Grčka

Konvencije kojima su se regulisali sukobi među državama:

- *Neprijateljstva su ponekad neprimjerena: sveta primirja, naročito ona koja su proglašena u čast proslave Olimpijskih igara, moraju se poštovati.*
- *Neprijateljstva protiv određenih osoba i na određenim mjestima su neprimjerena: neprikosnovenost svetih mjesta i osoba pod zaštitom bogova, naročito glasnika i molitelja, mora se poštovati.*
- *Nakon bitke neprijatelju, na njegov zahtjev, treba vratiti tijela poginulih; tražiti da se vrate tijela poginulih znači priznati poraz.*
- *Ratne zarobljenike treba ponuditi za otkup, a ne pogubiti ih po kratkom postupku ili osakatiti.*
- *Treba ograničiti kažnjavanje protivnika koji su se predali.*
- *Rat vode ratnici, tako da oni koji nisu ratnici ne treba da budu glavne mete napada.*
- *Bitke treba voditi u uobičajeno vrijeme za ratovanje (ljetno).*
- *Treba ograničiti upotrebu oružja koje nije dio opreme hoplita (grčki vojnik), na primjer sredstva za katapultiranje.*

KOINA NOMINA

Uzorci kodeksa ratovanja

- **vijek p. n. e. – Indija**

90. *Kada se s neprijateljem bije bitka, ne smije se napadati oružjem sakrivenim u drvetu, niti oružjem koje ima kuku, otrovni ili zapaljeni vrh.*
91. *Ne smije se udariti na onoga ko je u borbi dospio na visok položaj, niti na evnuha, niti onoga ko spoji dlanove u znak molbe, niti onoga ko bježi raspuštene kose, niti onoga ko sjedne, niti onoga koji kaže „Tvoj sam“;*
92. *niti onoga koji spava, niti onoga ko je izgubio svoj oklop, niti onoga ko je nag, niti onoga ko je razoružan, niti onoga ko posmatra bitku ali u njoj ne učestvuje, niti onoga ko se bori s drugim neprijateljem;*
93. *niti onoga čije je oružje slomljeno, niti onoga ko je ophrvan tugom, niti onoga ko je teško ranjen, niti onoga ko se boji, niti onoga ko je počeo bježati; ali u svim tim slučajevima neka se ne zaboravi dužnost časnih ratnika.*

MANUOV KODEKS

Ograničavanje razaranja – kodeksi

IV ČAS - Izborni

Ne čini ono što ne treba, pa ćeš učiniti sve što treba.

Ciljevi:

- Produblivanje razumijevanja neophodnosti postojanja pravila u oružanim sukobima;
- Predstavljanje primjera kodeksa ratovanja iz naše istorije;
- Razumijevanje važnosti pravila koja su se poštovala i u prošlosti radi zaštite čovjekovog dostojanstva i ublažavanja patnje.

Materijali:

- ☞ Primjeri kodeksa ratovanja iz crnogorske istorije
- ☞ *Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava?* (prilog dat na prethodnom času)

Aktivnosti:

- U uvodnom dijelu časa učenici ukratko saopštavaju da li su pronašli neke od primjera kodeksa ratovanja kroz istoriju i da li su naišli na neke primjer kodeksa ratovanja u našoj istoriji. Nastavnik ih upućuje na književna i umjetnička djela i istorijske zapise.
- Nastavnik učenike ukratko podsjeća na značaj poznavanja tradicije i objašnjava sam pojam: tradicija je ono što se vjekovima prenosi i čuva, s koljena na koljeno, najčešće uz ognjište i zvuke gusala.

Crnogorski guslar, 1879. (motiv slike Vlaha Bukovca)

***Pokoljenje za pjesmu stvoreno,
Vile će se grabit u vjekove,
Da vam v'jence dostojne sapletu:
Vaš će primjer učiti pjevača,
Kako treba s besmrtnošću zborit.***

Njegoš

Istorija ovoga naroda trebalo bi da se pjeva, a ne da se piše. To je pjesma koja se još stvara.

Lamartin

Srećan život nije moguć: ono što čovjek može da postigne kao najviše, jeste da herojski proživi.

Šopenhauer

- Prije podjele učenika u grupe, nastavnik traži od nekoliko dobrovoljaca da daju definiciju junaka (za potrebe ove vježbe junak može da bude iz bilo kojeg historijskog perioda).

Junak je plemenita osoba koju cijene zbog njegovih ljudskih kvaliteta, plemenitosti, neko ko je svoj život posvetio borbi za slobodu.

G. Gerzman

- Učenici u grupama (pet grupa) imaju zadatak da prouče primjere iz naše historije, da se stave u ulogu onih koji su koristili kodekse u svim navedenim primjerima, da formulišu pravila ponašanja i uporede ih sa pravilima MHP-a.
- Svoja zapažanja u vezi s tim zapisuju na veće papire.
- Predstavnici grupa prezentuju urađeno.
- Nakon prezentacije svojih radova, učenici razgovaraju o tome kako naučeno mogu da primijene u životu.
- Nastavnik upućuje učenike da obavljaju dalja istraživanja koristeći različite izvore informacija.

Čovjek koji muči drugog čovjeka neizrecivi je zlotvor.

Henry Miller

Pokazati: u vjeri vrlinu, u vrlini razum, u razumu uzdržavanje, u uzdržavanju trpljenje, u trpljenju bogobojažljivost, u bogobojažljivosti čovjekoljublje, u čovjekoljublju ljubav.

Apostol Petar

Praštajući, čovjek se uzdiže iznad onih koji ga vrijeđaju.

Napoleon Bonaparta

Niko nikome ne može natovariti toliko muke na vrat koliko čovjek sam sebi.

Meša Selimović

PETAR I PETROVIĆ NJEGOŠ

Svaka je poslanica, naravno, samo znak, samo vijenac riječi o jednom isječku stvarnosti. Prema poslanicama, pjesmama i svemu ostalom moglo bi se reći da skup etičkih postulata čini osnovu za filozofiju Petra I, za njegov pogled na svijet, za vjeru i vjerovanje, za djelovanje. U temelju ljudskog umovanja i ponašanja treba da stoje tri bitne odlike: razboritost, čestitost i pravednost.

Pamte se njegove riječi upućene Katunjanima 1822. godine: *Vi činite ono što znate, no ne znate što činite.*

- *...jedan je moćan da razori, a svi da sagrađe veće zdanje; jedan je kadar da ubaci zrno otrova, a svi treba da liječe jer se mnogi otrovaše; jedan može da ukreše iskru, a svi moraju da gase zapaljenu goru.*
- *...no budući vam milije zlo nego dobro... da se opet na obična vaša zla i samovoljna dijela povratite i da jedan drugom krv pijete.*
- *...u meni izvan pera i jezika nema sile nikakve za privesti nepokorne na poslušanje – i to je njegov zahtjev upućen ljudima da brane sebe od sebe – znate kako sam vazda molio vas i zaklinja da među sobom mirno živite i da jedan drugome zlo i pakost ne činite.*

PRIMJERI IZ NAŠE ISTORIJE

BRATU CRKVI, SEBI DŽAMIJU

U golijskom selu Kazanci, na granici nikšićke opštine sa Hercegovinom, postoje ostaci crkve i džamije koje datiraju iz turskog vremena. Za nastanak te dvije bogomolje vezano je interesantno predanje koje ima utemeljenje i u istorijskoj građi a svjedoči o vezanosti za rodni kraj i poštovanju različitih vjera.

Dječak – čobanče rođeno u Kazancima, u porodici Papovića, izgubi stado ovaca. Pošto nije smio da se vrati kući, odluta put Gacka, gdje ga prihvate Turci. Ubrzo su uvidjeli njegovu izuzetnu bistrinu i polovinom XVII vijeka odveli su ga u Istanbul.

Tu je dječak učio razne vještine, brzo napredovao, postao paša i od sultana dobio službu u svom zavičaju.

Kada je stigao u Kazance, pošao je pravo u rodnu kuću, ali ga niko od ukućana nije prepoznao. Ni slutili nijesu da je paša njihov davno nestali sin, jer je u kuću banuo čovjek od oko 40 godina, bogato odjeven. Kada je paša u očevoj kući spazio gusle uz koje je naučio da gusla kao dječak, skinuo ih je i zaguslao. Jedna snaha je zaplakala, a on je upitao zašto plače. Odgovorila mu je da je isto tako guslao njen đever, koji je davno nestao. Onda je i stari otac ispričao priču o nestanku sina, nakon čega je paša upitao snahu da li bi po nečemu poznala tog đevera. „Bih, imao je na desnoj mišici crni biljeg”, rekla je snaha.

Paša je odmah skinuo ćurak, zavrnuo košulju i pokazao biljeg. Otac i ukućani su se začuđeno pogledali, i on im je sve ispričao. Ubrzo je u Kazancima, gdje se nastanio, paša podigao džamiju, a malo podalje, ocu i braći je napravio crkvu.

☞ *Narodna legenda se donekle razlikuje od arhivskog materijala, ali osnova je ista: pašin postupak da ne zaboravi svoj rodni kraj i bogomoljama ispoštuje obje vjere.*

Čast, junaštvo i čojstvo Marka Miljanova

Za njega je **čast** imala cijenu i bila čast samo onda kad se mogla oduprijeti **zlu** u **čovjeku** i zlu oko čovjeka, oduprijeti **oskudici**, kurjačkoj **gladi**, **nasilju vlasti** i **beščaću** silnika, primamljivosti **titula** i opačinama **vlastoljublja**, plitkoumnosti **privilegija** i **brzopletosti** sujete.

Siromašno seosko čobanče postalo je **vojvoda**. Nuđena mu je i **kneževska** titula. U jednoj sredini gdje je korijen kupusne trske ponekad značio imanje, gdje se za dobar **gunj** ili za malu **pušku** zalagala i ljudska glava, on je ostavio vojvodovanje i počeo da uči **azbuku** da bi mogao da priča i da pjeva, na svoj osobit način, o **časti** i o **čojstvu**. Tim pojmom pisac obuhvata sve, ili skoro sve ono što sačinjava **moralno** biće čovjekovo. Sva druga **osjećanja** podređena su osjećanju časti. Njoj je podređeno i **junaštvo**. Čovjeku koji je veći dio života proveo u **hajdukovanju** i **ratovanju** junaštvo postaje moralna kategorija samo kada je **čojsko**, kad je čovječno, kad se ni pri najtežim odlukama ne ogrešuje o čast i o ono što čojstvo nameće i traži od pravog **viteštva**. U svijetu iz koga je Marko Miljanov uzeo svoje primjere čojstva i junaštva, **junaštvo**, **smjelost**, **pregalaštvo** i **reskiranje** glave nijesu bile nimalo usamljene pojave: odbraniti se, osvetiti se, pročitati se, pa čak i prehraniti se zlih godina, a njih je bilo dosta – za sve to trebalo je imati smjelosti, mnogo smjelosti i junaštva. Junaštvo je vrlo često bilo jedini način održavanja **života**.

Junaštvo je za njega junaštvo samo kad ima neki plemenitiji, viši cilj, kad je **atribut ljudskosti** i ljudske časti. *Radije sam poginuti glavom, no obrazom*, vrlo je česta misao kod Marka Miljanova, što govori samo o **kultu časti** i kod pisca i kod ličnosti koje su nosioci njegovih *Primjera*.

Iz knjige *Primjeri čojstva i junaštva* u kojoj su utvrđena pravila načina ratovanja, ratnički čojstveno-junački kodeks predstavljen je kao osnov ratne (samo)discipline:

Boriti se junački protiv neprijatelja, mrzeći zlo koje dolazi kroz neprijatelja, a neprijatelja poštujući.

Razoružani i zarobljeni neprijatelj više nije neprijatelj, a ako je kriv za zločin sudi mu se po ratnom pravu.

Tijelo mrtvog neprijatelja treba poštovati u skladu sa hrišćanskim odnosom prema mrtvima.

Neprijateljevi civili moraju ostati nepovrijeđeni, osim ako nijesu naoružani i ne bore se uz neprijateljevu vojsku.

Ubijanje, batinjanje, mučenje, silovanja civila – zabranjeni su.

Knjaz Nikola

Obraćanje knjaza Nikole ustanicima i crnogorskoj vojsci

U ovom času samo jedno, Crnogorci, hoću da vam poručim. Pokažite se u ratu još velikodušniji, nego što ste u doba mira. Štitite gdje god možete i primajte sa raširenim rukama bratskim, gdje god vam se na susret izađu naša braća muhamedanske vjere. Oni su naša krv, među njima ima potomaka starih i slavni vojvoda i ljudi našijeh, koje je sila, nevolja ili zabluda odbila od vjere pračedovske. Koji nam pruže ruku, od njih nas vjera neće razdvojiti. Bićemo braća i živjećemo kao braća s njima.

Никола Краљевско Вишванско
Књаз Никола I.

Kralj Nikola (*Memoari*, Cetinje–Titograd, 1988, 357)

Poruka knjaza Nikole zapovjedniku opkoljenog Nikšića

Čuli ste da su mi došli veliki opsadni topovi iz Rusije, kojima ću sve oko vas porušiti. Meni je žao đecu i nejač što će od mojih topova da postradaju. Ja smatram za humanu dužnost opomenuti vas, da ne činite da se proljeva krv uzaludno, već predajte se i spasite se. Ja vam dajem moju knjaževsku i vojničku riječ da ću dati begu potpunu slobodu, da sa vojskom ide u Tursku kud hoće. Daću mu vojsku i konje da ponese sve vojničke pokretne stvari. Jednom riječju, učiniću sve moguće olakšice, da serbez može u Tursku. Sve ovo činim iz humanitarnih osjećanja, da se ne proljeva uzaludna krv, a ne e se bojim e neću s mojim Crnogorcima osvojiti grad Nikšić, pa da je tvrđi od Vidina. Vojvoda Gavro Vuković (*Memoari*, Cetinje, 1985, 1, 418)

*Prvo ispuni dakle, zakone junaštva, onda sebi možeš dozvoliti da u sebi savladaš čovjeka, ratnika, junaka i da težiš za humanitas... Zbog toga se crnogorska riječ čojstvo ne može drugačije tumačiti nego sa **humanitas heroika**.*

Knjaz Nikola

MARA, MAJKA STEVANA PEROVIĆA CUCE

Stevan Perović Cuca živio je u Carigradu oko 1855/56. godine. Bio je sin serdara Andrije, koji je bio u zavadi sa knjazom Danilom i Cetinjem. Kada je knjaz odlučio da se Stevan ubije, izbor je pao na popa Joka Kusovca, ljubotinjskog junaka. Joka je pošao u Carigrad i ubio Stevana.

Nekoliko godina poslije Stevanove pogibije, koja ni do danas nije dovoljno rasvijetljena, odigrala se čuvena bitka na Grahovcu (1858. godine). U toj bici teško je ranjen serdar Joka Kusovac. Sa bojišta su ranjenike nosili u Crnu Goru da se liječe kod svojih kuća, pa su pred samu noć došli dvojica ratnika pred kuću serdara Andrije Perovića i upitali da li mogu prenočiti sa ranjenikom.

Mara, serdarova žena, izašla je pred njih i upitala kako se zove ranjenik. Kad su joj rekli da se zove Joka Kusovac, serdar ljubotinjski, zadrhtala je i prebljedjela, ali se brzo pribrala i rekla: „Sretne ti rane, junače!“ Nije se dvoumila, već je naredila snahama da spremne kuću i prenočište za grahovskog pobjednika, a ona je prišla nosilima i pomogla ljudima da se ranjenik dobro smjesti.

Sve vrijeme dvorila je oko postelje i posmatrala ljubotinjskog serdara. Gledala ga je i mislila na tragičnu smrt svog sina Stevana, mladog pjesnika, koga je taj junak sa Grahovca, iz potaje, usred Carigrada ubio. U njenom srcu ponovo se razgorela stara, nezaliječena rana. Suze su same navirale i tekle niz izmučeno lice, a iz grudi joj se otimao bolni jecaj.

Ranjeni serdar je primijetio da ta gostoljubiva i poštena žena nešto veliko oplakuje, pa je upitao: „Kakva ti je, stara, golema nevolja, te liješ suze bez prestanka?“ Majka Stevanova ništa nije odgovorila, već se podigla od postelje i izašla napolje, da više kuće, na visokoj kamenoj litici, provede noć u oplakivanju svog ponositog sina. Ranjeni serdar Joka se okrijepio pošto je previjen i ugošćen u kući Perovića. Ali, kad je saznao u čijem je domu i da se odmarao u postelji u kojoj je spavao Stevan i koja od njegove smrti nije razmješšana, to mu je bilo teže od rane koju je u boju zadobio. Jer bol od tjelesne rane ispunjavao ga je ponosom junaka, a bol što se nalazi u domu majke čijeg je sina ubio i kojoj je do smrti najveću ranu zadao razdirao je njegovo srce.

Ujutru, kad je ranjenik napuštao kuću, izašla je Mara pred njega i rekla: „Zbogom serdare, i ne dao bog da tvoja majka plače i kuka za tobom kao što ja plačem i kukam za svojim sinom Stevanom“. Ranjeni Joka je prebljedio od uzbuđenja, ali nije imao snage da ijednu riječ progovori. Pri rastanku, dugo je gledao Maru a onda je prošaputao: „Oprosti mi, Stevanova majko !...“ Joka je umro 1863. godine.

Djeca vojnici

V ČAS

Ciljevi:

- Informisanje o problemu regrutovanja djece u oružane formacije;
- Sagledavanje posljedica koje korišćenje djece kao vojnika ima po djecu i društvo;
- Upoznavanje sa pravilima kojima se određuje donja starosna granica za regrutovanje djece u oružane formacije.

Materijal:

- 📄 Fotografije djece vojnika (A5 format)
- 📄 Grafikon: *Koja bi trebalo da bude donja starosna granica za borce?*
- 📄 Geografska karta sa državama u kojima trenutno ima djece vojnika

Aktivnosti:

- Nastavnik rasporedi fotografije djece vojnika po prostoriji i poziva učenike da ih u tišini razgledaju. Potom traži od učenika da izaberu jednu fotografiju i stanu pored nje. Kada to učine, nastavnik im daje instrukciju da u okviru svojih grupa, formiranih oko fotografija, popričaju o razlozima zbog kojih su izabrali određenu fotografiju i šta doživljaju dok je posmatraju. Potom predstavnik sumira razmjenu mišljenja u svojoj grupi i izvještava o tome. Ostali članovi ga dopunjavaju, ukoliko žele. Ako se za neku fotografiju opredijeli samo jedan učenik, onda on sam objašnjava svoje razloge i doživljaj.
- Učenici ostaju u grupama koje su formirali pored izabrane fotografije i dobijaju zadatak da odgovore na dva pitanja:
  - *Koliko godina imaju djeca sa fotografije?*
  - *Kakve su posljedice učestvovanje u ratu po tu djecu vojnike, njihove porodice i društvo u cjelini?*
- Svaka grupa dobija veliki papir na koji zapisuje svoje odgovore, koje, potom, predstavnici grupa prezentuju velikoj grupi.
- Nastavnik kratko sumira prezentacije predstavnika grupa i ukazuje na složenost i ozbiljnost posljedica tog problema. Zatim pita članove grupe koja je, po njihovom mišljenju, donja granica uzrasta za učestvovanje u ratu, tj. koliko bi godina trebalo da imaju oni koji bi mogli da se regrutuju u oružane formacije. Učenici se pojedinačno kratko izjašnjavaju, a nastavnik svaki odgovor upisuje na sljedeću skalu:

mlađi od 15	od 15 do 17	od 18 do 21	više od 21
godina	godina	godine	godine

U sljedećem krugu učenici obrazlažu svoje stavove, poslije čega im nastavnik pokazuje grafikon *Koja bi trebalo da bude donja starosna granica za borce?* (rezultati istraživanja koje je sproveo MKCK u 16 zemalja) i ukazuje na sličnosti i razlike između njihovog mišljenja i mišljenja ispitanika koji su učestvovali u tom istraživanju.

Slijedi kratko izlaganje nastavnika o međunarodnim dokumentima koji se odnose na tu temu i aktuelnim naporima međunarodne zajednice da se podigne donja starosna granica za regrutovanje u oružane snage:

- a) prema međunarodnom humanitarnom pravu (dopunski protokoli I i II uz Ženevske konvencije iz 1949. godine), regrutovanje u oružane formacije djece mlađe od 15 godina predstavlja kršenje međunarodnog humanitarnog prava.

U članu 77 Dopunskog protokola I, iz 1977. godine, piše da su strane u sukobu dužne da preduzmu sve moguće mjere kako bi spriječile da djeca koja nisu navršila 15 godina direktno učestvuju u neprijateljstvima, a naročito su obavezne da se uzdrže od regrutovanja djece u svoje oružane snage.

- b) Regrutovanje djece mlađe od 15 godina i njihovo korišćenje u neprijateljstvima definisano je kao ratni zločin u Statutu Međunarodnog krivičnog suda iz 1988. godine.
- c) U Konvenciji o pravima djeteta (1989. godina) data je definicija prema kojoj je dijete svaka osoba mlađa od 18 godina, ukoliko se u toj zemlji ranije ne stiče punoljetstvo. Međutim, članom 38, koji se odnosi na djecu i oružani sukob, donja starosna granica za regrutovanje i učestvovanje u neprijateljstvima utvrđena je na 15 godina. Ista donja starosna granica propisana je i u međunarodnom humanitarnom pravu (Dopunski protokoli I i II uz Ženevske konvencije).
- d) Nakon više od 10 godina nastojanja, 12. februara 2002. stupio je na snagu Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta koji se odnosi na učestvovanje djece u oružanim sukobima. Tim protokolom donja starosna granica za prinudno regrutovanje u oružane snage pomjerena je na 18, a za dobrovoljno regrutovanje – na 16 godina. Prema tom protokolu, države moraju preduzeti sve mjere kako bi spriječile da pripadnici njihovih oružanih snaga koji nisu navršili 18 godina direktno učestvuju u neprijateljstvima. Osim toga, oružane grupe koje nisu u sastavu oružanih snaga jedne države ne smiju ni pod kakvim okolnostima da regrutuju ili koriste u neprijateljstvima osobe mlađe od 18 godina.

- 👉 Djeca moraju biti zaštićena za vrijeme oružanog sukoba. Jedan vid zaštite je postojanje donje starosne granice za regrutovanje u oružane formacije.
- 👉 Donja starosna granica na međunarodnom nivou je 15 godina. Regrutovanje djece mlađe od 15 godina (bilo dobrovoljno ili nasilno) ratni je zločin.
- 👉 Međunarodni naponi su trenutno usmjereni na pomjeranje donje starosne granice na 18 godina.

VI ČAS

Ciljevi:

- Informisanje o problemu regrutovanja djece u oružane formacije;
- Sagledavanje posljedica koje korišćenje djece kao vojnika ima po djecu i društvo;
- Upoznavanje sa pravilima kojima se određuje donja starosna granica za regrutovanje djece u oružane formacije.

Aktivnosti:

- Učenici sjede u krug i razgledaju na zidu mapu *Zemlje u kojima je 1999. godine bilo djece vojnika*. Kratko komentarišu mapu i navode, prema svom viđenju problema, razloge za regrutovanje djece (razlozi djece, razlozi komandanata).
- Priprema se debata o temi *Djeca vojnici (DA ili NE)*. Učenici su prethodno podijeljeni u dvije grupe na osnovu dobijenog domaćeg zadatka: prva grupa traži primjere u knjizi *Orlovi rano lete*, a druga u priči *Tri Savina kurira*.

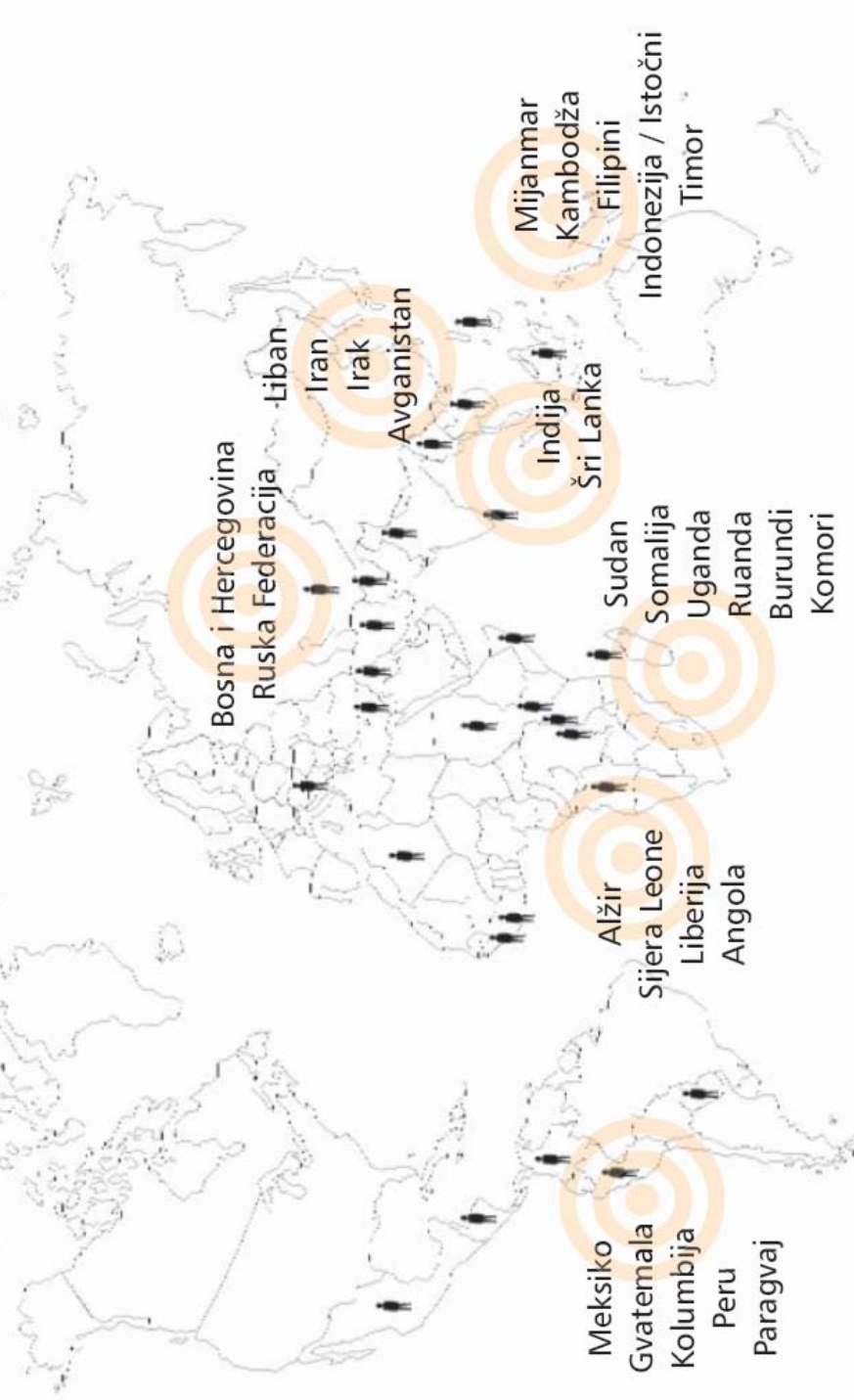
Sudije su se međusobno dogovorile o pravilima debate.

Nastavnik, zatim, ukazuje djeci na dokumente u kojima se tretira problem donje granice regrutovanja djece vojnika (Ženevske konvencije, Opcioni protokoli, Konvencija o pravima djeteta, Statut Međunarodnog krivičnog suda).

Završni dio: djeca gledaju film *Ne želim da se vratim* (u izdanju MKCK-a) ili neki drugi film o djeci vojnicima.

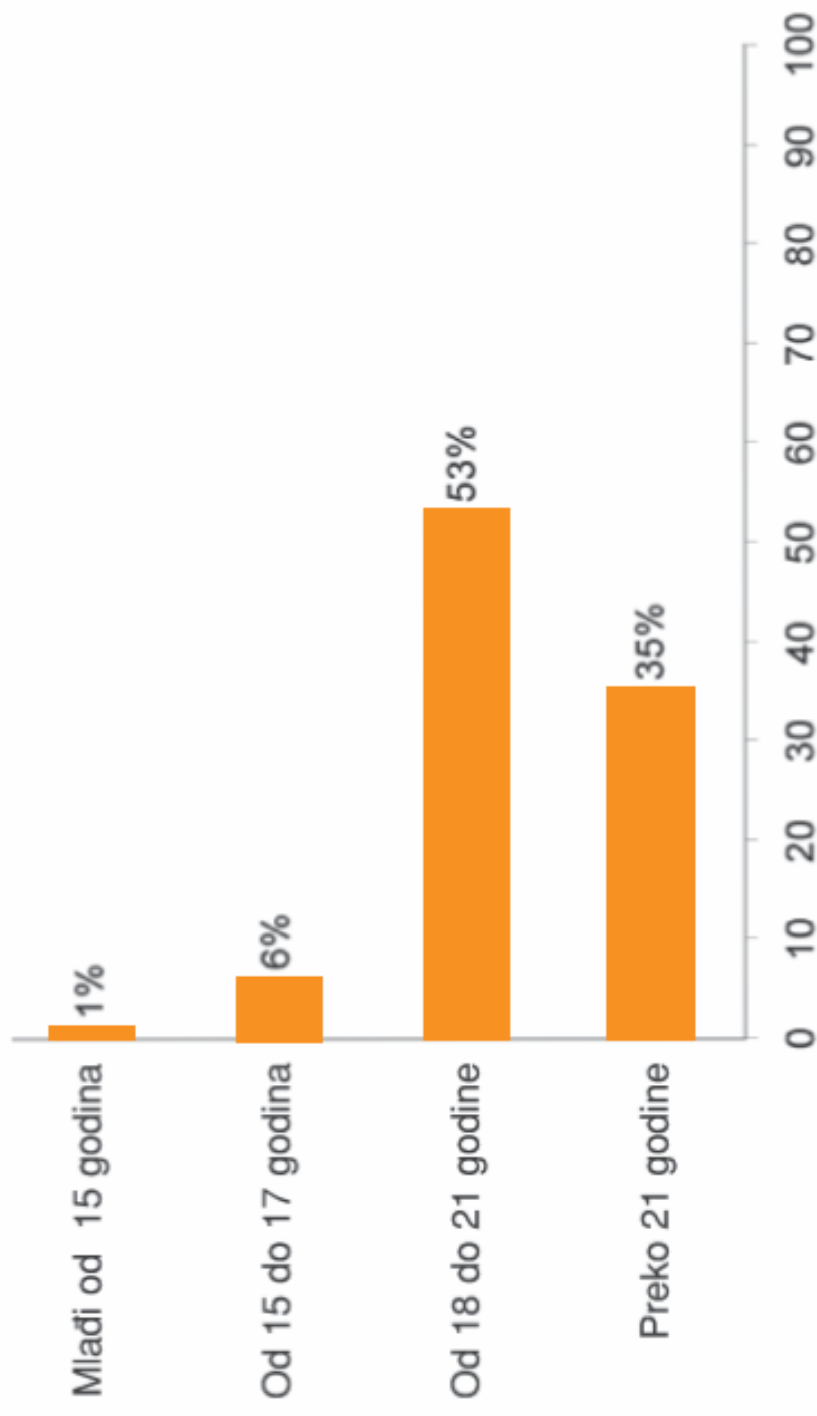
Zemlje u kojima je 1999. bilo djece "vojnika"

(široj svijeta ima preko 300.000 djece "vojnika")

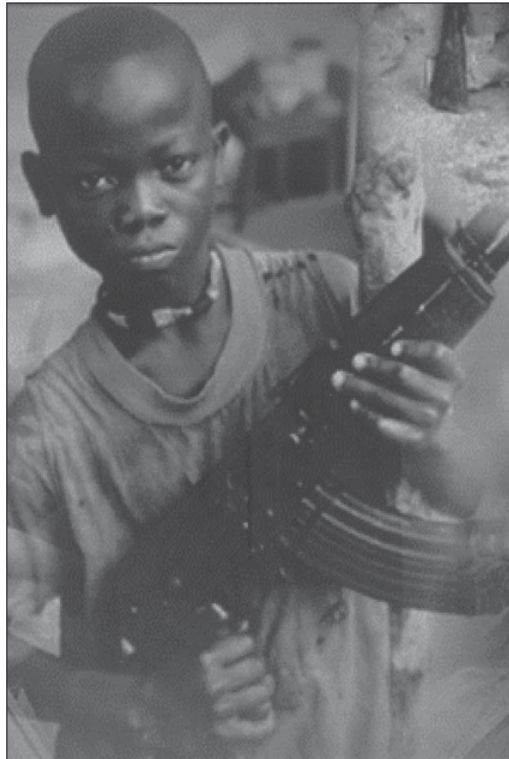
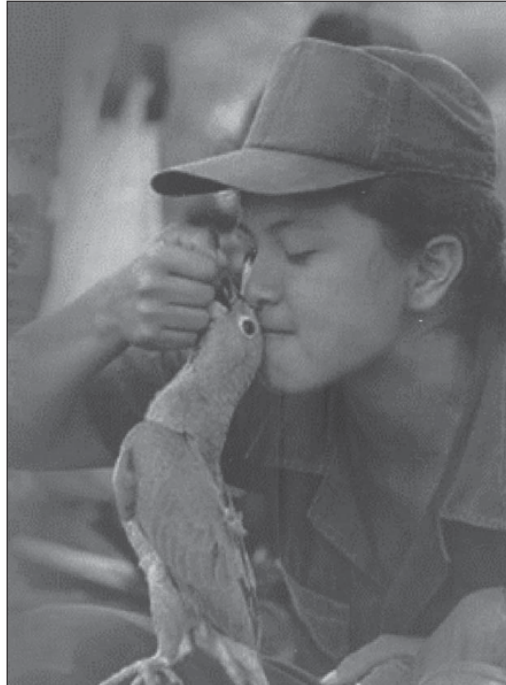

Izvor: podatke prikupili i objavili Global Information Networks in Education (GINIE) i Koalicija za prestanak korištenja djece "vojnika" (UIE), 1999. Ovim se ne izražava nikakav zvanični stav MKCK-a.

Koja bi trebala da bude donja starosna granica za borce?

Međunarodni komitet Crvenog križa je od 1998. do 1999. godine u 16 zemalja (od kojih je 12 nedavno imalo oružani sukob) proveo istraživanje pod nazivom "Ljudi o ratu". U ovom grafikonu prikazana su mišljenja ispitanika.

TRI SAVINA KURIRA

Te ratne 1943. godine proljeće je kasnilo. A svi su ga nestrpljivo čekali, naročito partizani, promrzli i iznureni neprekidnim marševima po snježnim planinama.

U štabu Pete crnogorske brigade bila su tri kurira: petnaestogodišnji Miloš Kadović, jednu godinu mlađi Dragan Kovačević i još mlađi Miša Mirković. U tim najtežim danima njihovog djetinjstva, kada se ginulo na svakom koraku, oni su ostali pravi dječaci. U predahu borbe igrali su klisa, nadmetali se u skokovima i rvanju. Uvijek su bili uz svog komandanta Savu Kovačevića, Draganovog strica. On im je nabavio konjice da ga svuda mogu pratiti. Dok su praštale puške i bombe, često se čuo Savin glas.

- Drži se, Mišo! Ha, Dragane! Hrabro, junačine moje.

A njih trojica još čvršće bi stegli kratke talijanske puške, spremni da na poziv svog komandanta jurišaju na neprijateljske bunkere. **No, Sava ih nije puštao u žešće okršaje. Zahtijevao je od njih i drugih boraca da se čuvaju, da načine zaklon, govoreći da je znoj jeftiniji od krvi.** A on se nerado skrivao. Niko se nije usuđivao da smjelog, ali plahovitog komandanta upozori da se i on sam pričuva. Jednom je partizanska kolona nabasala na neprijateljsku zasjedu. Zapucalo je sa svih strana. Komandant Sava, ne skidajući se s konja, davao je naredbe borcima. Videći pored sebe Dragana, povikao je:

- **Dragane, odmah sjaši i potraži zaklon!**
- Neću! – odsječno uzvratiti kurir.
- **Nađi zaklon, kad govorim!** – prasnu Sava, koji nikako nije trpio neposlušnost.
- Neću! –ponovi Dragan. – Kad tebe nije strah, zašto od mene tražiš da budem kukavica?

Poslije borbe, Sava je pozvao Dragana i izgrdio ga što nije izvršio njegovu zapovijest. Dječak je ćutke podnosio stričeve stroge prijekore. A kad mu je prekipjelo, ljutito je progovorio:

Zašto ti mene koriš više nego ostale? Ti si mi sad komandant, a ne stric!

Na licu srditog komandanta ukazao se uzdržani osmijeh...

...U junu 1943. narodnooslobodilačka vojska našla se na Sutjesci, okružena nadmoćnijim neprijateljem. Njeno kretanje i ratovanje otežali su mnogobrojni teški ranjenici i tifusari. Duge isprekidane kolone vukle su se strmim stazama kroz tek olistalu šumu. Umor je saplitaio podbijene bose noge. Danima nijesu dobijali nikakvu hranu. Oružje je žuljalo mršava ramena. Partizanske jedinice krenule su u proboj neprijateljskog obruča prema Zelengori. Komandant Sava je gromoglasno uzviknuo: „Naprijed proleterii!“ i prvi jurišao, a za njim i svi borci. Među prvima je i pao, pokošen mitraljeskim rafalom. Nedaleko od njega **teško je ranjen kurir Dragan**. Bolničar je dobauljao do njega i hrabrio ga:

- Nemoj da se plašiš. Mi ćemo te iznijeti.

Na okrvavljenom šinjelu Dragan se borio sa smrću. Ramena su mu se tresla u grču. Jedva je mogao da izgovori:

- Meni ne možete pomoći. Spasavajte se vi. Ostao je Dragan Kovačević na Sutjesci, zajedno sa djedom Blagojem i stričevima Savom i Jankom...

Napomena nastavniku: *tekst može poslužiti da se potraže sličnosti i razlike sa pričama djece regrutovane u drugim krajevima svijeta: razlozi djece, razlozi komandanta, i slično. Posebnu pažnju treba obratiti na posljedice učestvovanja djece u ratnim operacijama.*

Tema 5

PRAVO NA DJELU

Otkrivanje kršenja

Iz perspektive borca

Ko je odgovoran

Izborni čas - Uloga slobodnih medija

Postupaj tako da tvoj postupak može postati opšti princip ljudskog ponašanja.

Kant

U okviru prethodne teme proučena su temeljito pravila MHP-a, sagledana je potreba za postojanjem pravila i analizirane su posljedice koje žrtve trpe ako se krše ta pravila.

Izučavanje teme *Otkrivanje kršenja* omogućuje da se ispita zbog čega ljudi krše ta pravila na osnovu korišćenja izjava ljudi učesnika u ratu, ali i da se shvati koncept posljedica „lančane reakcije“ i uvidi kako jedno kršenje pravila vodi ka drugom. Na kraju, razmotriće se metode kojima se ograničava kršenje pravila.

Otkrivanje kršenja

I ČAS

Ciljevi:

- Otkrivanje nekih kršenja MHP-a;
- Prepoznavanje načina na koji jedno kršenje dovodi do drugog, uz primjenu koncepta posljedica koje imaju „lančanu reakciju“;
- Ograničavanje kršenja.

Materijal:

- 📄 *Glasovi iz rata – 2*
- 📄 *Koja su temeljna pravila MHP-a*
- 📄 Radni listovi

Aktivnosti:

- Učenici se podijele u parove.
- Svakom paru se dodjeljuje radni list sa zadatkom.

U izjavama ljudi učesnika u ratu, u materijalu *Glasovi iz rata*, učenici treba da pronađu koje je pravilo prekršeno na osnovu korišćenja materijala *Temeljna pravila MHP-a*.

- Nakon završetka zadatka, parovi izvještavaju o svom radu, a nastavnik njihove izjave bilježi na pano.
- Parovima se, zatim, podijele radni listovi sa zadatkom da za svaku izjavu pronađu razlog zbog kojeg je prekršeno neko pravilo.

Izjava broj	Razlog
1	
2...	

- Nakon obavljanja zadatka, parovi izvještavaju o razlozima za kršenje pravila, a nastavnik grupiše i bilježi razloge na pano.

Situacija/izjava	Koje pravilo je prekršeno	Razlozi
1.		
2.		
3.		
4.		
....		

Prilog 1

Glasovi iz rata – 1

Ljudi koji su učestvovali u ratovima skorijeg datuma opisuju kršenja pravila koja su iskusili, kojima su prisustvovali ili za koja su čuli

1. Ima mnogo situacija u kojima su vojnici bili obučeni u civilna odijela, umjesto u uniforme. Kako možete znati ko je stvarno civil? Zato, ako napadnete neki grad, morate ubiti sve što se kreće.

Jedan vojnik

2. Ako dobijem obavještenje da oni drugi ubijaju moje ljude u zarobljeništvu, svako koga uhvatim a ko pripada toj drugoj strani mora za to platiti.

Oblasni komandant

3. Pošto civili kuvaju i donose hranu vojnicima koji se bore, i oni se bore. Bez te hrane vojnici ne bi imali snage da nam se odupru. Prema tome, svi su oni vojnici, bilo da su u uniformi ili ne. Civilni koji kuvaju za vojnike umiješani su bez obzira na to što nisu naoružani. Zato vojnici imaju pravo da ih ubijaju.

Oblasni komandant

4. Vojnici su smatrali da moraju ubijati ratne zarobljenike. Oni bi bili teret, jer ratnog zarobljenika morate voditi svud sa sobom. Za tu osobu ste odgovorni i zato, kako biste se oslobodili odgovornosti, tu osobu ubijate.

Radnik jedne nevladine organizacije

5. Još jedan problem je nedostatak planiranja, jer kad god imate zarobljenika, ne znate šta da radite sa njim. Shodno tome, vojnici su ubijali zarobljenike. Vodili smo gerilski rat.

Bivši zarobljenik

6. Federalne snage nisu mogle osvojiti sela; zato su spriječile da humanitarna pomoć stigne do sela. To je njihova strategija – izgladnjati ljude – a to je pogrešno.

Bivši borac

7. Tokom rata, komandant je definisao etički kodeks, kao što je: „Nikad nemojte oštetiti ljudima usjeve“. Međutim, kasnije se situacija promijenila. Tokom borbe, glavna politika je postala uništenje privrede; vojnicima je naređeno: ako ne mogu postići nešto veliko, moraju napadati ljudima svojinu. Uništenje svega, pretvaranje u pepeo, postalo je cilj borbe protiv neprijatelja.

Bivši borac

Glasovi iz rata – 2

8. *Uništavanje vjerskih ili istorijskih objekata je dio rata. Zato što za vrijeme rata ne marite ni za šta; želite uništiti sve na šta naiđete kako biste pobijedili.*

Bivši nastavnik i upravnik izbjegličkog logora

9. *Uskraćivanje hrane ili vode civilima je ratna strategija, to je dobro. Kada im ne dozvolite da dobiju hranu i vodu – to ih slabi. Nema zakona, nema zakona, nema zakona!!!*

Zarobljeni borac

10. *Zamislite da je tamo automat i treba da ga uzmete, ali je neprijatelj na krov stavio civile kako bi spriječio da ga uzmete. Naravno da ćete napasti vojni objekat. I civili ginu.*

Novinar

11. *Jedan od razloga zbog kojih vojnici ubijaju civile je taj što vojska, kada ima velike gubitke, poziva civile da za njih kopaju grobove. Pošto iskopaju grobove, oni ubiju civile jer su to njihovi ljudi uradili. To se radi u bijesu. Vojnici koji to rade su manje privilegovani, to su oni nepismeni, koji nisu obrazovani u vezi s vođenjem rata.*

Oblasni komandant

12. *Mislim da su oružane snage napadale civile jer nisu shvatale kako je civilima. Vojnici su se stalno žalili da su i civili gerilci. Ponekad bi vojnici mislili da ljudi saraduju sa gerilcima. Ponekad bi vojnici mislili kako je neka porodica možda dala gerilcima hranu ili im se pridružila, pa bi pobili čitavu porodicu jer je saradivala s neprijateljem.*

Žena čiji je član porodice „nestao“

13. *Ubijalo bi se iz osvete. Prvo bi vojnici uhvatili i ubili ranjenog gerilca koga je prevezio Crveni krst. Onda bi gerilci uhvatili i ubili vojnika iz osvete. To su učinili zato da Crveni krst više ne bi prevezio ranjene vojnike bilo koje strane. Kad bi jedna strana nešto uradila, uradila bi to i druga.*

Bivši borac

14. *Vojska ne treba da koristi civile kao živi štit, ali to je tokom ovog rata često bio slučaj. Na primjer, stavili bi mašinku na krov crkve ili na vrh zgrade u kojoj žive civili. Niko nije poštovao ono što treba da se poštuje. Otvarali smo vatru na te zgrade jer smo bili u opasnosti.*

Bivši zarobljenik

15. *Po mom mišljenju, zarobljenike maltretiraju ljudi čija savjest nije čista. Kada je moj zet bio ratni zarobljenik, prema zarobljenicima se nisu korektno ponašali. Boje se da bi zarobljenici jednog dana mogli reći šta su im radili. Zbog toga je mnogo zarobljenika ubijeno. Jednostavno, da bi se nedjela sakrila.*

Vojnik

Izvor: Prilagođeno iz istraživanja provedenih u okviru kampanje MKCK-a *Ljudi o ratu*.

II ČAS

Otkrivanje kršenja i „lančane reakcije“

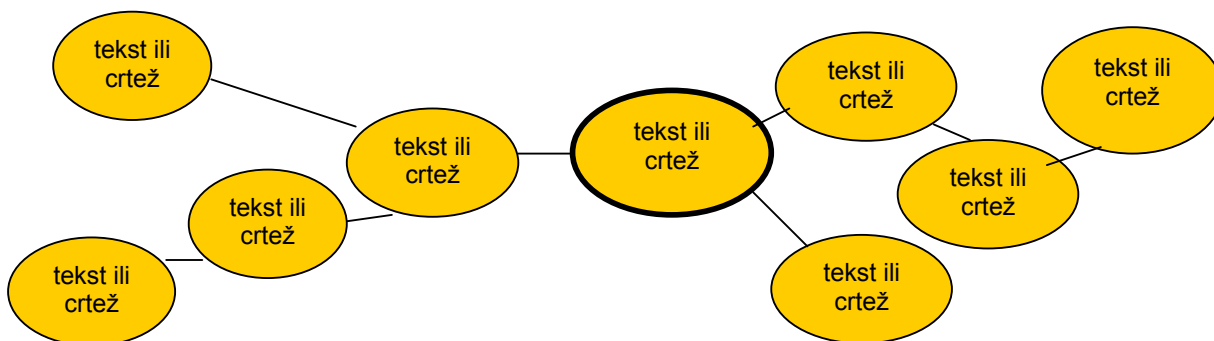
Ciljevi:

- Prepoznavanje uzajamnih odnosa između različitih kršenja MHP-a;
- Razumijevanje činjenice da jedno kršenje dovodi do drugog, odnosno do „lančane reakcije“;
- Uočavanje „lančanih reakcija“ u svakodnevnom životu.

Aktivnosti:

- Igra se igra za zagrijavanje *Pričamo priču...* ili *Skriveni dirigent*.
- Nastavnik navodi primjer: *Ako jedna strana stavi top na krov bolnice, druga strana će gađati bolnicu...*
- Učenici u paru pronalaze izjave koje pokazuju vezu između jednog kršenja prava i drugog, koje je posljedica prvog kršenja.
- Kada se razmotri nekoliko primjera, učenici u paru razgovaraju o tome na koji način kršenja prava koja su otkrili mogu da dovedu do daljih kršenja prava.

Lanci posljedica

- Nastavnik upućuje učenike na dijagram, na kojem je prikazano da jedno kršenje prava može dovesti do drugih kršenja i daje učenicima zadatak da u paru izaberu jedno kršenje prava i naprave lanac posljedica koje to kršenje može izazvati.
- Predstavi se nekoliko primjera „lančanih reakcija“.
- Nastavnik postavlja pitanje da li se može ograničiti kršenje prava u budućnosti.
- Formiraju se četiri grupe učenika. Svaka grupa izabere jedan primjer kršenja prava i razmatra načine na koje može da se ograniči.
- Postavi se veliki pano sa spiskom prijedloga za ograničenje kršenja prava i razgovara opitanjima:
  - kakve posljedice može imati svaki prijedlog?
  - da li bi se većina nacija složila s tim prijedlozima? Zašto – da, a zašto – ne?
- Tema se rezimira postavljanjem panoa s ključnim idejama.
- Pravila MHP-a nastala su specijalno za situacije oružanih sukoba.
- Kršenja pravila često dovode do „lančane reakcije“, tj. izazivaju nova kršenja.
- Učesnici u ratu su naveli čitav niz razloga za kršenja pravila koja se ponekad događaju. Među takvim razlozima su: osveta, borba u stambenim četvrtima, uvjerenje da civili pomažu neprijatelju...

Učenici su utvrdili brojna kršenja prava i razgovarali o razlozima zbog kojih ljudi ponekad krše međunarodno humanitarno pravo. Ovim istraživanjem treba da se pokaže koliko je važno za efikasnost MHP-a da se jasno razgraniče borci i civili, i civilni objekti i vojni ciljevi.

Mnoge dileme, naime, nastaju kada nije jasna razlika između boraca i civila. Ponekad tu razliku namjerno zamagljuje borci u potrazi za bezbjednošću ili prednošću, a ponekad je nejasnom čini i sama priroda savremenog rata.

U nastavku časa, ili uopšte u daljem radu nastavnik upućuje učenike da uoče kako kršenje određenog pravila u svakodnevnom životu dovodi do kršenja drugog, odnosno jedna pogrešna odluka ili nasilje dovodi do drugog.

Mir je najviši cilj kojim težimo kroz svije djelovanje, a ipak su nasilje i ratovi naša svakodnevnica.

Jedan od najvažnijih ciljeva vaspitanja i obrazovanja su mirno i nenasilno ponašanje kojem se možemo naučiti.

„Ne postoji mir ka miru. Sam mir je put“.

Mahatma Gandhi

Iz perspektive borca

I ČAS

Cilj:

- Prepoznavanje problema u vezi s poštovanjem MHP-a u slučaju kada je nejasna razlika između borca i civila.

Materijali:

- 📄 Prilog 1 – *Šta sad da uradim?*
- 📄 Prilog 2 – *Sedamsto zarobljenika, a malo hrane*

Aktivnosti:

- Nastavnik ukazuje učenicima da vojnici koji su svakodnevno suočeni sa ratom često moraju da donose odluke koje se tiču „sukoba“ između ratnih pravila i sopstvene bezbjednosti ili bezbjednosti vojnika za koje su odgovorni. Zatim dijeli učenike u pet malih grupa. Svaka grupa dobije primjer za jednu od dilema i radni list za dileme iz radnog materijala. Pošto shvate dilemu priloženu u tekstu, zadatak učenika je da, s obzirom na humanitarne ciljeve i zahtjeve MHP-a:
  - a) navedu različite akcije koje se mogu preduzeti u toj situaciji;
  - b) za svaku akciju navedu argumente za i protiv, tj. moguće posljedice svake predložene mjere;
  - c) na osnovu tako sprovedene analize, donesu grupnu odluku o tome šta bi uradili u datoj situaciji i obrazlože svoj izbor.
- Predstavnici grupa izvještavaju o ishodu razmatranja dilema. U svojim izvještajima grupe opisuju situacije i rješenja u vezi sa dilemom koju su obrađivale. Takođe, saopštavaju zašto su se opredijelile za ta rješenja.
- U velikoj grupi se diskutuje o pravilima MHP-a koja se odnose na navedene dileme. Zatim učenici procjenjuju da li su ta pravila ispoštovana kroz ponuđena rješenja. Ukoliko nijesu, učenici se podstiču da smisle nova rješenja kojima se obezbjeđuje poštovanje pravila međunarodnog humanitarnog prava. Nastavnik završava diskusiju zaključkom da se u vezi s poštovanjem pravila MHP-a u oružanim sukobima ponekad podrazumijeva i pojava dilema, i da se mnoge dileme javljaju zbog otežanog razlikovanja boraca i civila.

Šta sad da uradim?

Poručnik rukovodi malim vodom koji ima zadatak da zarobi ljude i uzme materijal iz onesposobljenog neprijateljevog konvoja od četiri mala čamca. Njegov vod stiže na odredište i vidi dva nasukana čamca. Na vod se otvara slaba paljba i oni napreduju i uzvraćaju vatru. Tada nekoliko ljudi izlazi iz zaklona na obali kanala i prilazi s rukama podignutim uvis. Poručnik okuplja tu grupu zarobljenika, ali ne zna kuda su otišla druga dva neprijateljeva čamca.

Tada jedan pripadnik voda izvlači teško ranjenog neprijateljskog vojnika iz kanala. Kleknuvši pored tog čovjeka, poručnik pomisli:
„O, bože! Šta sad da uradim?“

Mogao bi, putem radio-veze, da pozove bolnički helikopter svoje strane da dođe po ranjenika, ali se postavlja pitanje koliko je njegov vod bezbjedan ako ostane u toj oblasti. Da li su borci neprijatelja napustili tu oblast ili se nalaze među drvećem i čekaju prvu priliku da ih napadnu? Međutim, rana neprijateljskog vojnika previše je teška da bi ga vod prenio do baze.

Nikako nijesam mogao da ostavim ranjenog čovjeka da umre na otvorenom, ali čekanje na helikopter za evakuaciju izazvalo bi probleme. Nijesmo znali koliko je ljudi bilo u čamcu koji je pobjegao. Skupili smo sedam zarobljenika. Ako su drugi pobjegli, mogli su da se kriju u šumi, naoružani do zuba. Kad bi se vratili da spasu svoje drugare, bili bismo ranjeni. Nas je bilo samo oko petnaest, a trebalo je da pazimo sedam zarobljenika. Osim toga, približavalo se veče. Imali smo samo lično oružje i osnovnu municiju. Nismo imali sljedovanja hrane niti podršku iz vazduha koju bismo mogli pozvati u slučaju hitne potrebe...

Stavite se u ulogu poručnika i odlučite šta da radite.

Sedamsto zarobljenika, a malo hrane

Bitka u pustinji, daleko od grada i baze, konačno je uspješno završena.

Vojnik koji je ratovao na strani pobjednika priča svoja sjećanja:

Probudila nas je glad. Sada smo, pored petsto ljudi na našoj strani, imali i sedamsto zarobljenika. Nijesmo imali novca (niti pijacu), a posljednji obrok smo pojeli prije dva dana. Na kamilama smo imali mesa za šest dana, ali bila je to loša i skupa ishrana, i ako bismo to jeli, postali bismo nepokretni.

Šta bi trebalo da rade?

II ČAS

Cilj:

- Osposobljavanje učenika da uoče razliku između boraca i civila, i između civilnih i vojnih objekata.

Materijali:

- 🌀 Prilog 1 – Lista primjera: *Ko je borac i šta je vojni cilj?* (za svaku grupu učesnika po jedan prilog)
- 🌀 Prilog 2 – Definicije pojmova „borac“ i „civil“

Aktivnosti:

- Nastavnik najavljuje temu časa govoreći o tome da mnoga kršenja MHP-a nastaju kada je nejasna razlika između boraca i civila, i između vojnih ciljeva i civilnih objekata.
- Dijeli učenike u male grupe. Svaka grupa dobija prilog Lista primjera: *Ko je borac i šta je vojni cilj?*
- Zadatak učenika je da za svaki primjer sa liste utvrde:
  - da li je riječ o civilima ili borcima u oružanom sukobu?
  - da li je riječ o civilnom objektu ili o vojnom cilju?
- Kao oslonac za analizu, svakoj grupi se podijele prilozima: *Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava i Borac/civil*, kao i odgovarajuće definicije.
- Kada za svaki primjer učenici utvrde da li je riječ o civilu ili o borcu, odnosno, o civilnom objektu ili o vojnom cilju, slijedi izvještavanje o rezultatima. Zatim sve grupe saopšte svoje mišljenje o prvom primjeru sa liste a nastavnik ih zapiše. Potom se otvara diskusija o razlozima zbog kojih su donijeli takvu odluku. Ista procedura se ponavlja za svaki narednih primjer sa liste.

(Učenici se podstiču da diskutuju o različitim viđenjima istih primjera kako bi se ukazalo na složenost te problematike.)

- Nastavnik komentariše primjere sa liste i ukazuje na okolnosti pod kojima učenici u oružanim sukobima gube status civila i na uslove pod kojima se pojedini primjeri sa liste tretiraju kao vojni ciljevi. Svoje komentare oslanja na objašnjenja data u prilogu za nastavnike *Ko je borac i šta je vojni cilj?*
- Slijedi diskusija o sljedećim pitanjima:
  - Šta su posljedice u slučaju da nije jasna razlika između civila i vojnika?
  - Do kojih novih posljedica to može da dovede?
  - Zbog čega se u oružanim sukobima civili tretiraju kao neprijateljevi borci? (Na primjer, pomaganje neprijatelju, vojnici ne mogu da razlikuju borce od onih koji to nijesu pošto se nalaze na nekom mjestu gdje ima neprijateljevih vojnika...)
  - Kako borci mogu da utiču na način na koji se tretiraju civili u oružanim sukobima?

Prilog 1

KO JE BORAC I ŠTA JE VOJNI CILJ - lista primjera

1. Univerziteti na kojima se neki studenti obrazuju za vojnu djelatnost
2. Žena koja vojnicima donosi hranu
3. Čeličana
4. Vagon pšenice
5. Kasarna u kojoj je smještena bolnica
6. Energetska postrojenja
7. Crkva u kojoj se mole vojnici
8. Selo u kojem su smješteni vojnici
9. Vjerski objekat u kojem je smještena vojna jedinica
10. Žena čiji muž komanduje neprijateljevim jedinicama
11. Stambena zgrada u kojoj se održava sastanak neprijateljevih oficira
12. Mostovi
13. Seljani koji kopaju rovove za vojnike
14. Bolnica u kojoj je smještena vojska
15. Radio-televizijska stanica
16. Fabrika obuće

Prilog 2

BORAC

Definicija: 3. Ženevska konvencija, čl. 4, Dopunski protokol I, čl. 43, čl. 44

Borac je svaki pripadnik oružanih snaga strane u sukobu, osim sanitetskog osoblja i sveštenika, što znači da ima pravo da direktno učestvuje u neprijateljstvima.

Borac je dužan da se razlikuje od civilnog stanovništva dok su angažovani u napadu ili vojnoj operaciji ili u pripremi za napad.

CIVIL

Definicija: 4. Ženevska konvencija, čl. 4, Dopunski protokol I, čl. 50

Civilno lice je lice koje nije pripadnik organizovanih oružanih snaga niti učestvuje u spontanom dizanju na oružje.

U slučaju sumnje: Dopunski protokol I, čl. 50

U slučaju sumnje da li je neko lice civil, to lice će se smatrati za civila.

Civilno stanovništvo: Dopunski protokol I, čl. 50

Pod civilnim stanovništvom podrazumijevaju se sva lica koja su civili.

Prisustvo među civilnim stanovništvom lica koja nijesu obuhvaćena definicijom civila ne lišava stanovništvo njegovog civilnog karaktera.

Ko je odgovoran?

ČAS I

Cilj:

- Sagledavanje odgovornosti za obezbjeđenje poštovanja pravila MHP-a.

Materijal:

📄 Prilog 1 – Tekst *Ko je odgovoran?*

Aktivnosti:

- Nastavnik pita učenike, nakon što ih podsjeti na pravila međunarodnog humanitarnog prava, koji bi uslovi trebalo da budu obezbijeđeni da bi vojnici poštovali pravila tog prava. Odgovore učenika zapisuje u tabelu koju je prethodno nacrtao na tabli.

Poštovanje pravila MHP-a

Uslovi

Ko je odgovoran?

1.

2...

Napomena nastavniku: *ukoliko učenici nemaju odgovor, listu treba dopuniti sljedećim elementima:*

- *poznavanje pravila,*
- *obuka o pravilima,*
- *vođe koje ne daju nelegalne komande i koje daju primjer,*
- *logistička podrška za njihovo sprovođenje (kao što je bolnički helikopter kojim će se evakuisati ranjeni zatvorenik),*
- *svijest o tome da će prekršioci biti kažnjeni.*
- Kada učenici izlistaju preduslove za poštovanje MHP-a, za svaku ideju na tom spisku nastavnik postavlja pitanje: Ko je odgovoran za pomenute poslove?
- Odgovore učenika zapisuje u tabelu.
- Nastavnik podijeli učenike u tri grupe i svaka grupa dobije zadatak da analizira jedno od mišljenja komandanata iz priloga *Ko je odgovoran?* Takođe, učenici imaju zadatak da u grupama razmotre navedena mišljenja.
- Predstavnik svake grupe izvještava i ostale učenike o primjeru koji je obrađivala njegova grupa.
- Nakon izvještavanja grupa, nastavnik sa učenicima razgovara o odgovornostima za poštovanje pravila MHP-a koji imaju vlade, oficiri i pojedinačni vojnici, ali i o tome koje se opasnosti javljaju ukoliko se neki od njih ne pridržavaju pravila međunarodnog humanitarnog prava.

Nastavnik ističe:

Da bi MHP bilo poštovano, mnogi ljudi moraju ispuniti svoje dužnosti. I u slučaju da jedna osoba može da prekrši MHP potrebni su združeni naponi vladinih zvaničnika, vojnih rukovodilaca i pojedinačnih boraca da bi se obezbijedilo da se to pravo poštuje. U interesu je svake nacije da podržava međunarodno humanitarno pravo.

Prilog 1

KO JE ODGOVORAN?

Komandant 1 (Salvador)

Učili smo naše vojnike da poštuju ove osnovne principe i preduzeli smo stroge disciplinske mjere protiv onih koji to ne čine. Znali smo da će svako nepoštovanje narušiti našu stvar. Ako bih ja, kao komandant, napravio takvu grešku, ona bi očigledno imala ozbiljne posljedice. Insistirali smo na tome da se svi naši vojnici pridržavaju svih pravila, bez obzira na to koliko su okolnosti teške.

Pukovnik 2 (Jordan)

Kada zaratimo, postoji dokument koji sadrži sva naređenja za operacije. I mi moramo da u naše naredbe uključimo sve aspekte vezane za humanitarno pravo. To podrazumijeva i ratne zarobljenke, na primjer – gdje ih evakuisati, kako se ponašati prema njima, šta uzeti od njih, kako evakuisati ranjenika itd. Prema tome, sve je to sadržano u našim naređenjima za operacije.

Pukovnik 3 (Zimbabve)

U ratu, viši komandanti su ti koji su odgovorni za to da se pobrinu za poštovanje pravila. Oni imaju dužnost da obezbijede poštovanje i sprovođenje pravila putem obuke i stroge discipline.

Obični vojnici, ako su pravilno obučeni, ako im je moral na nivou i disciplina dobra – da, ubijaće civile zato što je to životna stvarnost u ratu. Ali, kontrola koju obavljaju niže starješine sprečava da se rat pretvori u nekontrolisani masakr. Ako vaši komandanti ne razumiju pravila, ako pravila ne primjenjuju i ne insistiraju na tome da vojnici održavaju standarde vezane za ta pravila, imate samo raspuštenu rulju na bojištu, kao čopor divljih životinja.

Najbolji komandanti imaju najbolje vojnike. Nijesu najbolji vojnici ti koji imaju najbolje komandante. Mogu vam dati najbolje vojnike na svijetu, ali ako sa njima stavite običnu budalu i oni će se za nedjelju dana pretvoriti u rulju. Ali mogu da stavim odličnog komandanta na čelo beskorisnih vojnika i oni će za jedan dan početi da se popravljaju.

Tema 6

OBEZBJEĐIVANJE PRAVDE

Razlozi za pravdu (3 časa)

Razvoj međunarodnih tribunala i sudova (1 čas)

Poštovanje (ili kršenje) prava (1 čas)

Izborni čas – Značaj poštovanja kodeksa (1 čas)

Član 779. – Običaj i njegovo pravilo biva, u zakonskom smislu, ono pravilo koje se drži i koje vlada u narodnom i sudskom životu, a nije ušlo među pravila pisanog zakona.

Član 993. – Ko samo riječi zakonske znade, taj još zakona ne zna, dok mu ne shvati razum i smisao.

Član 988. – Zakon je zakon, ma kako opor bio.

Izvodi iz *OPŠTEG IMOVINSKOG ZAKONIKA ZA KNJAŽEVINU CRNU GORU* iz 1888. godine

Uvodne napomene

Ovaj modul je posvećen istraživanju problema u vezi sa primjenom MHP-a i sprovođenjem njegovih pravila u život. Šta je pravda, a šta pravo? Koliko su u korelaciji i šta su im funkcije? Suština ove radionice je razvijanje svijesti o poštovanju MHP-a kroz razmatranje svih mjera, neophodnih za razumijevanje potrebe da se obustave i smanje kršenja prava.

Istraživanje na ovim časovima obuhvata i međunarodne krivične tribunale i sudove, ali i individualnu krivičnu odgovornost izvršilaca, saučesnika, pomagača i planera ratnih zločina. Takođe, obuhvata istraživanje o komisijama za istinu i ostalim vidovima prevazilaženja posljedica oružanih sukoba.

Na radionicama se razmatraju i pronalaze rješenja za potpuniju primjenu MHP-a i analiziraju osnovni pravni principi radi postizanja pravde. Na časovima se, kroz interakciju, razmatraju pojmovi zločina i, u vezi s njima, instituti prava na osnovu konkretnih primjera kršenja i poštovanja pravnih odredaba.

Na kraju, učenici treba da, uz moderiranje nastavnika, razmotre načine obezbjeđivanja pravde, kroz sprovođenje prava, za vrijeme sukoba, ali i poslije njih, i da razmotre mogućnosti država da poboljšaju primjenu međunarodnog humanitarnog prava.

Razlozi za pravdu

I ČAS

Ciljevi:

- Razumijevanje značaja moralnih kodeksa i zakona u društvu i državi, te međunarodnih običaja i ugovora u svijetu;
- Upoznavanje sa oblicima kršenja MHP-a, uz isticanje pojma „ratni zločin“;
- Istraživanje odnosa MHP-a, kao skupa pravila koja se moraju poštovati, i međunarodnog krivičnog prava, čija je primjena aktualna tek ukoliko se prekrše humanitarna pravna pravila.

Materijali:

- 📄 Pano za brainstorming
- 📄 Prilog 1 – Izvod iz člana 8 Statuta Međunarodnog krivičnog suda

Pojmovi:

PRAVO – sistem pravila ponašanja u društvu (norme) za čije je kršenje propisana sankcija.

PRAVDA – svrha prava; skup dobrih, moralnih i pravednih standarda. Primjer za postizanje pravde: kažnjavanje i ispaštanje onih koji su krivi za zločine i nadoknada za patnju, koliko je to najviše moguće, žrtvama tih zločina.

RATNI ZLOČIN – skup teških povreda MHP-a izvršenih u oružanim sukobima, kao što su: namjerno ubijanje, mučenje, nečovječno postupanje, pljačkanje naselja, uzimanje talaca itd.

ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI – skup masovnih, teških i sistematskih kršenja ljudskih prava civilnog stanovništva, kako u oružanim sukobima, tako i u miru.

GENOCID – masovno i sistematsko uništenje grupe ljudi u namjeri da se ta grupa, u potpunosti ili djelimično istrijebi.

Aktivnosti nastavnika:

- Ukazuje učenicima na pojmove „pravo“ i „pravda“, i potencira ulogu prava kao sredstva za postizanje pravde.
- Daje osnovne informacije o tome da oba ta pojma evoluiraju (kako je bilo nekada i sada, kako se pravo razvija i usavršava da bi se dostigla pravda).
- Razgovara sa učenicima o posljedicama kršenja MHP-a.
- Objašnjava navedene ključne pojmove.
- Potencira najteža kršenja prava navedena na listi koju su učenici formirali od svojih asocijacija na te pojmove.
- Potencira interaktivni metod u svim fazama nastavnog procesa i u tom duhu podstiče učenike na razmišljanja o savremenim oblicima kršenja MHP-a.

Aktivnosti učenika:

- Brainstorming metoda za pokazivanje asocijacija na temu kršenja MHP-a.
- Diskusija o navedenim pojmovima.
- Razmatranje pojmova u paru i saopštavanje mišljenja partnera kroz njegovo predstavljanje (na primjer: Ovo je moj drug Petar i za njega je ratni zločin ...).

Prilog 1

KOJA KRŠENJA HUMANITARNOG PRAVA PREDSTAVLJAJU RATNE ZLOČINE

U Statutu Međunarodnog krivičnog suda navedene su teške povrede MHP-a koje predstavljaju ratne zločine. Neke od njih su:

- *Namjerno ubijanje.*
- *Mučenje i nehuman tretman.*
- *Namjerno nanošenje velike patnje.*
- *Namjerno usmjeravanje napada na civile ili civilne objekte, ili osoblje, uređaje, materijal, jedinice ili vozila humanitarne pomoći.*
- *Deportovanje, prisilni transfer ili raseljavanje civila.*
- *Korišćenje zabranjenog naoružanja, projektila i materijala i metoda ratovanja koji su takve prirode da nanose nepotrebu patnju i ne prave razlike među ciljevima.*
- *Namjerno izgladnjivanje civila, kao metod ratovanja, putem uskraćivanja onoga što je neophodno za njihov opstanak.*
- *Pljačkanje grada ili mjesta.*
- *Uzimanje talaca.*
- *Silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja.*
- *Ubijanje ili ranjavanje boraca koji su se, položivši oružje ili ostavši bez odbrambenih sredstava, predali na milost i nemilost.*
- *Prisilna regrutacija ili pozivanje djece mlađe od 15 godina u oružane snage ili njihovo korišćenje za aktivno učešće u ratu.*
- *Namjerno započinjanje napada uprkos znanju da će takav napad dovesti do slučajnog ubijanja ili povređivanja civila ili štete nad civilnim objektima ili obuhvatnog, dugotrajnog i teškog oštećenja životne sredine.*
- *Korišćenje prisustva civila ili nekog drugog zaštićenog lica da bi se određene tačke, oblasti ili vojne snage učinile imunim od vojnih operacija.*
- *Donošenje opresuda ili izvršenje smrtno kazne bez prethodne objave presude od strane redovno konstituisanog suda, koji bi obezbijedio sve zakonske garancije koje su opšte predviđene kao neophodne u svakom sudskom postupku.*

Iz člana 8. Statuta Međunarodnog krivičnog suda

II ČAS

Ciljevi:

- Istaživanje odnosa učenika prema ratnom zločinu kao kršenju MHP-a;
- Razmatranje problema šta treba uraditi sa zločincima nakon oružanih sukoba;
- Sagledavanje na koji način traženje pravde može da utiče na dobrobit društva – ozdravljenje/pomirenje društva nakon oružanog sukoba;
- Razmatranje uloge društva u procesu obezbjeđivanja pravde kao odgovora na patnje žrtava.

Materijali:

- 🌀 Papiri sa stavovima o optuženima za ratne zločine
- 🌀 *Prilog 2 – Tekst Čutanje društva o ratnim zločinima* (Eho tišine)
- 🌀 Papiri većeg formata sa ispisanim stavovima

Pojam:

KRIVIČNA ODGOVORNOST – odgovornost pojedinaca koji su izvršili, planirali, podstrekivali i/ili učestvovali u izvršenju zločina; to je odgovornost na osnovu sopstvene krivice.

Aktivnosti nastavnika:

- Podsjeća učenike da je MHP skup pravila koja se primjenjuju u oružanom sukobu i da lica koja prekrše ta pravila treba da odgovaraju.
- Naglašava potrebu za sprovođenjem pravde i postavlja učenicima pitanje šta misle da treba uraditi sa ljudima koji su izvršili zločine navodeći sljedeće mogućnosti:
  - optuženima za ratne zločine treba suditi;
  - optužene za ratne zločine treba javno osuditi – izložiti javnosti, ali ih ne treba izvoditi pred sud;
  - optuženima za ratne zločine treba oprostiti – amnestirati ih;
  - optužene za ratne zločine treba zaboraviti.
- Potom se razvija kratka diskusija o navedenim stavovima.
- Nakon toga, čita tekst *Čutanje društva o ratnim zločinima*, i zaključuje da društvo mora dati pravne odgovore u vidu suđenja ratnim zločincima – nijesu dovoljni samo javna osuda i prezir prema takvom ponašanju.

Aktivnosti učenika:

- U suštini, učenici kreiraju ovu radionicu kroz iznošenje svojih stavova, svrstavanje u grupe i branjenje, tj. obrazlaganje svojih stavova ostalim učesnicima radionice.
- Obilježe ovog časa je diskusija učenika (pri čemu se insistira na pravilu „dok jedan govori, ostali čute“), uz moderiranje procesa od strane nastavnika.

Prilog 2

Ćutanje društva o ratnim zločinima

Kada ratno oružje zaćuti i prestanu ubistva, mućenja, silovanja i teror, kako vlasti da se suoće sa prošlim nasiljem i teškim povredama pravila oružanih sukoba do kojih je možda došlo? Pitanje je kako na najbolji naćin utkati ono što se naziva „politikom pamćenja” u novo, iscjeljujuće društveno tkivo. Neki ljudi i vlade smatraju da je prošlost završena i da bi društvo trebalo da je ostavi za sobom da bi se koncentrisalo na izgradnju budućnosti.

Zaboravljanju prošlosti, ili kolektivnoj amneziji, pribjegava se u situacijama kada država nije podržala proces odgovornosti, niti je ispitala odgovornost za ratne zloćine ili građanski teror. Ćutanje društva može biti rezultat eksplicitnog izbora, odnosno potrebe nacije da nastavi voćenje zemlje nakon okonćanja sukoba. Kada je ćutanje eksplicitni izbor, često je povezano sa davanjem amnestije ili pomilovanja kojima se štite pripadnici prethodne vlasti od zakonske odgovornosti povodom ratnih zloćina i humanitarnih zloupotreba u vrijeme kada su kontrolisali državni aparat.

Kratkoroćno gledano, zaboravljanje ili ignorisanje zloupotreba iz prošlosti najbrže su sredstvo prebacivanja iz poražavajućeg rata ili totalitarnog režima u novi oblik vlasti.

Izbor takve tišine je ono ćega se mnoge ųrtve plaše jer se pod njim podrazumijeva izostanak poštovanja prema patnjama koje su preživjeli pojedinci i ciljne grupe. Tišina se doživljava kao poricanje. U raspravi o izostanku sudskog progona pripadnika ųtazija (bivša istoćnonjemaćka tajna policija) koji su podržavali komunistićku vlast do 1989. godine, Tina Rosenberg primjećuje da je, budući da niko nije kaųnjen za mućenja i druge zloupotrebe, opšti doživljaj bio: „Mora da se nije ni dogodilo”. Prema rijećima intelektualca Arije Najera, „izgleda kako je miroljubiva koegzistencija mnogo manje vjerovatna ako oni koji su bili ųrtve vide da niko nije pozvan da odgovara za njihove patnje”. Politika zaborava može znaćiti da ogorćenje ostaje pokopano u srcu ųrtve, i tu ga izjeđa, bez mogućnosti za izljećenje.

Izvor: Kristl K. Kembel (Crystal C. Campbell), neobjavljeni rad

III ĆAS

Ciljevi:

- Istaųivanje odnosa ućenika prema potrebi da se utvrdi istina o kršenju MHP-a i eventualnom pomirenju;
- Ukazivanje na komisije za istinu kao na jedan od naćina za postizanje pravde putem utvrćivanja ćinjenica o kršenju MHP-a.

Materijali:

- ☞ *Prilog 3 – Dokument: Pogled na komisije za istinu (I i II dio)*
- ☞ *Prilog 4 – Tri pristupa pravdi, pripremni materijal za nastavnike*

Pojam:

KOMISIJE ZA ISTINU – organi koje ustanovljavaju državni organi ili privatne organizacije radi utvrćivanja ćinjenioćnog stanja o zloćinima izvršenim u prošlosti. Dakle, nije rijeć o sudovima, već o forumima u kojima treba da se na nepristrasan naćin sprovede istraga i utvrdi istina, i o tome podnese izvještaj i daju preporuke vladi jedne zemlje kako treba da reaguje na zloćine.

Aktivnosti nastavnika:

- Objašnjava učenicima da se primjena MHP-a radi dostizanja pravde obezbjeđuje na tri načina: 1. putem nacionalnih zakona i sudova, 2. putem međunarodnog prava i međunarodnih sudova i tribunala, i 3. putem ustanovljavanja komisija za istinu (i pomirenje). Tema ove radionice je treći način.
- Upućuje učenike na tekst *Dokument: Pogled na komisije za istinu* – I dio, i ostavlja ih da, tokom desetominutnog pažljivog čitanja, pronađu i podvuku najznačajnije informacije o komisijama za istinu. Potom, kroz jednu od interaktivnih metoda (koju odabere), saznaje od učenika najbitnije činjenice i njihove utiske o komisijama za istinu.
- Poslije toga, dijeli razred u četiri grupe i zadaje im četiri različite teme. Predstavnici grupa treba da izvijeste razred o svojim odgovorima na zadato pitanje u vezi s temama nakon desetominutnog rada u grupama. Teme su: 1. Koja je razlika između komisija za istinu i sudova?, 2. Koje su prednosti i mane komisija za istinu?, 3. U kojim uslovima bi komisije za istinu najbolje radile?, i 4. Da li bi bio moguć i kakav bi bio rad komisije za istinu u toku oružanog sukoba?
- Nakon izvještaja po grupama, postavlja pitanje da li istina i pomirenje idu zajedno i o tome razvija kratku diskusiju.
- Na kraju, dijeli tekst *Dokument: Pogled na komisije za istinu* – II dio, i neko od učenika ga čita da bi cijelo odjeljenje diskutovalo o zadatoj temi.

Aktivnosti učenika:

- Učenici individualno istražuju zadati tekst (pažljivo čitaju, uočavaju suštinu, zaključuju).
- Osim toga, rade i timski, i to tako što zajedno traže odgovore na navedena intrigantna pitanja.
- Kroz kratku diskusiju o relaciji istina–pomirenje iznose svoje stavove, ali i dolaze do zaključaka, uz nastavnikovu pomoć.
- Čitanje teksta, umjesto nastavnika, omogućava učeniku da vodi istraživanje, ali i da se stvori atmosfera za odgovornu participaciju učenika, budući da su svi na istom zadatku – da utvrde istinu o komisijama za istinu.

Prilog 3

Dokument: Pogled na komisije za istinu (I i II dio)

Dio I: Pozadina

Neke zemlje su, poslije posebno represivnih ili krvavih događaja, utemeljile komisije za istinu čiji je opšti cilj utvrđivanje činjenica o kršenjima međunarodnog krivičnog prava, prava ljudskih prava i zakona tih zemalja. Komisije za istinu nisu tribunali; to su forumi za istragu koji utvrđuju činjenice o nasilju i zločinima iz prošlosti. Oni obično objavljuju izvještaje i daju preporuke o tome kako vlasti u zemlji treba da reaguju na zločine i kako da se izbjegne širenje nasilja u budućnosti.

Neke komisije za istinu utemeljili su državni organi, a druge privatne organizacije.

Osnivane su poslije radikalnih promjena vlasti (na primjer, u Čileu i Južnoj Africi), u okviru mirovnog procesa poslije građanskog rata (na primjer, u El Salvadoru i Gvatemali) ili za vrijeme perioda tranzicije od vojne ka civilnoj vlasti (na primjer, u Argentini i Urugvaju).

Argentina je utemeljila Komisiju za istinu 1983. godine radi istrage i otkrivanja istine o nestanku nekoliko hiljada ljudi pod prethodnim režimima. Poslije registrovanja izjava nekoliko stotina svjedoka, Komisija je dokazala postojanje tajnih zatvoreničkih logora i „nestanak“ najmanje 8.900 lica, i prijavila slučajeve za eventualno gonjenje. Obimni izvještaj Komisije iz 1984. godine o otkrićima – *Nunca mas (Nikada više)*, klasično je djelo među izvještajima o ljudskim pravima.

Komisija za istinu i pomirenje (KIP) osnovana je u Južnoj Africi da bi ispitala zločine počinjene za vrijeme sukoba za okončanje aparthejda – sistema u kojem je manjina bijelaca dominirala u političkom i ekonomskom životu zemlje. Pod aparthejdom, crnim Afrikancima, ali i Azijatima i ljudima mješovitog porijekla, bila su uskraćena mnoga prava i privilegije koje su uživali ljudi koji su bili prijevodom iz Evrope. Komisija je istraživala zločine koje su počinili južnoafrička vlada i pristalice aparthejda i zločine grupa, kao što je Afrički nacionalni kongres (ANK), koje su učestvovala u oružanoj pobuni protiv vlade aparthejda.

Južnoafrička komisija za istinu i pomirenje razlikuje se od prethodnih komisija za istinu po tome što je osnovana kao dio pravnog sistema. Njen cilj, međutim, nije gonjenje i kažnjavanje, već lično i političko pomirenje. Predviđeno je, naime, da prekršiocima zločini mogu biti oprosteni (taj se proces zove amnestija) ako istinito svjedoče o onome što su učinili. Ljudi optuženi za zločine koji nisu istinito i potpuno svjedočili pred KIP-om još uvijek, prema domaćem pravu, mogu da budu gonjeni za zločine.

Komisiji za istinu i pomirenje hiljade ljudi su podnijele zahtjev za amnestiju. Do kraja 1999. godine, Odbor za amnestiju KIP amnestirao je 568 ljudi, odbio je da amnestira 5.287 ljudi i dao je djelimičnu amnestiju za 21 osobu; u 161 slučaju zahtjev je bio povučen i 272 odluke bile su neriješene, što je ukupno 6.039 slučajeva.

U posljednje vrijeme komisije za istinu i pomirenje počele su s radom u Nigeriji i Panami, a u toku je osnivanje u Sjevernoj Leoneu i Istočnom Timoru. Vode se pregovori i o osnivanju takvih komisija u Meksiku, Bosni, Srbiji i Gani, ali i u Kanadi, gdje treba da se ispituju postupci te zemlje prema starosjediocima.

Dio II: Šta su rekli o komisijama za istinu

Ne kažemo kako treba zatvoriti oči kad je u pitanju naša prošlost, samo to da pravda ne može goniti svakoga. Tome ne bi bilo kraja.

Dezmond (Desmond) Tutu, dobitnik Nobelove nagrade za mir i predsjedavajući Južnoafričke komisije za istinu i pomirenje

U razgovorima o pravoj ulozi Komisije za istinu i pomirenje podržano je stanovište da – imajući u vidu specifičnu situaciju u Ruandi – Komisija za istinu i pomirenje nije uvijek najbolji način za eliminisanje prakse nekažnjavanja i uspostavljanje političke stabilnosti. Ruandska vlada bila je uvjerena da je jedini način da se ostvari nacionalna obnova i donese trajni mir ljudima Ruande zadovoljenje pravde i da je bilo iluzorno nadati se bilo kakvom razumijevanju ili miroljubivoj koegzistenciji dok se prvo ne kazne oni koji su odgovorni za zločine i koji su u njima učestvovali.

Fostin Nteziyajo (Faustin Ntezyayo), ministar pravde, Ruanda, 1998.

Žrtvama i preživjelim potrebno je da pričaju o svojoj viktimizaciji, da uporede svoje verzije događaja, da ukažu na agresora i detaljno opišu agresiju, te da na taj način ponovo izraze osjećanja dubokog ogorčenja, moralne mržnje i vapaja za pravdom. Jer, time što im je učinjena nepravda oni nijesu povrijeđeni samo fizički već i mentalno, i budući da su ostavljeni sa malo samopoštovanja, potrebno im je i da povrate samopoštovanje. Komisija za istinu pomaže im da sve to postignu i predstavlja instrument pomoću kojeg se kolektivno rađa i jača vjera u kraj perioda velike nepravde.

Radživ Bargava (Rajeev Bhargava), Centar za političke studije, Nju Delhi, 1998.

Da bi društvo, poslije svega, ozdravilo, ono mora prepoznati šta se dogodilo, nadoknaditi štetu žrtvama i kazniti one koji su loše postupili. To ne znači da se nasilnici moraju staviti u zatvor, ali od njih, u najmanju ruku, treba tražiti da priznaju svoje grijeha i da se izvine.

Martin Abregu, direktor Centra za pravne i društvene nauke, Argentina, 1998.

Činjenica da je, u prisustvu žrtve ili njene porodice, egzekutor priznao da je namjerno ubio nekoga, da je postavio bombu u crkvu ili na neko drugo mjesto sa namjerom da ubije – to je početak pravde (...). Mnoge žrtve su zadovoljne, jer im je vraćeno dostojanstvo i priznate su njihove patnje. Druge žrtve su nezadovoljne, jer nalaze da su se ubice lako izvukle.

Ričard Goldstoun (Richard Goldstone), sudija iz Južne Afrike, bivši tužilac u međunarodnim krivičnim tribunalima za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, 1996.

Prilog 4

Tri pristupa pravdi

Međunarodnom humanitarnom pravu, kao i svim ostalim pravnim sistemima, potrebni su mehanizmi za sprovođenje i primjenu. Države su obavezne da spriječe svako kršenje Ženevskih konvencija. Države, takođe, imaju posebne obaveze u vezi s najtežim oblicima kršenja MHP-a, kakvi su ratni zločini. Prema MHP-u, pojedinci se smatraju odgovornim za kršenja prava koja sami počine ili naredi drugima da ih čine. Ono traži da se odgovorni za ozbiljna kršenja MHP-a sudski gone i kazne kao zločinci. To se može uraditi na državnom nivou ili, u nekim slučajevima, na međunarodnom nivou. Neke zemlje su uvele i treći pristup traženju pravde – komisije za istinu i pomirenje.

1. Sprovođenje MHP-a pomoću nacionalnih zakona i sudova

U Ženevskim konvencijama se eksplicitno zahtijeva od država da usvoje krivično zakonodavstvo za kažnjavanje odgovornih za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava.

Uopšteno govoreći, krivični zakon neke države odnosi se samo na djela koja su izvršili njeni građani ili na djela koja su izvršena na njenoj teritoriji. U MHP-u ide se dalje od toga: zahtijeva se da države gone i kazne sve one koji su izvršili teške povrede MHP-a, bez obzira na nacionalnost počinioca ili mjesto izvršenja zločina. Taj princip se naziva univerzalnom jurisdikcijom. Mnoge zemlje (na primjer, Kanada, Belgija, Švajcarska, Rusija, Nikaragva, Indija, Kenija i Australija) promijenile su svoje krivične zakone tako da njihovi pravosudni sistemi mogu da sude ljudima za ratne zločine bez obzira na to gdje se zločin dogodio i ko je u njemu učestvovao.

Ljudima koji su optuženi za ratne zločine suđeno je, na primjer, u Australiji (zločini počinjeni nad Evropljanima u Drugom svjetskom ratu u Ukrajini); u Kanadi (zločini počinjeni u Drugom svjetskom ratu u Evropi); u Švajcarskoj, Danskoj i Belgiji (zločini počinjeni u bivšoj Jugoslaviji, ili 1994. godine u Ruandi).

Od država se traži, takođe, da gone ljude okrivljene za teške povrede humanitarnog prava i da ih ili izvedu pred svoje sudove ili predaju da im se sudi u drugoj državi koja želi da ih sudski goni.

Države moraju pomagati jedna drugoj u vezi s krivičnim postupcima koji se odnose na teške povrede humanitarnog prava.

Ako države koriste svoje sudove za izvođenje pred lice pravde ljudi koji su prekršili MHP-a, riječ je o *nacionalnoj primjeni* međunarodnog humanitarnog prava.

Nacije mogu da budu sklonije da se njihovim građanima optuženim za ratne zločine sudi u njihovoj zemlji iz sljedećih razloga:

- Mogu smatrati da će optuženi imati veću mogućnost za pošteno suđenje (ili pristrasno, u njihovu korist) kod kuće nego u zemlji u kojoj je počinjen zločin.
- Optuženi će se lakše braniti u pravnom sistemu koji im je poznat i u postupku koji se vodi na njihovom jeziku.
- Organizovanje suđenja pokazuje da vlast preuzima odgovornost za svoj narod (naročito za aktivnosti vojnog osoblja).

Vlasti, takođe, imaju svoje razloge da radije koriste svoje pravosudne sisteme za suđenje strancima okrivljenim za ratne zločine protiv njihovog naroda:

- Mogu smatrati da su vlade drugih zemalja manje zainteresovane za istraživanje nepravde nanosene ljudima koji ne žive u njihovoj zemlji.
- Mogu smatrati da, ako tako postupe, pokazuju da je vlada jaka i efikasna i da djeluje u interesu svog naroda.
- Suđenje strancima može da bude popularno u javnosti, posebno kod ljudi koji se poistovjećuju sa žrtvama zločina.

Nacionalna primjena MHP-a, međutim, uključuje neke probleme. Istraga zločina koji su se dogodili u drugoj zemlji može da bude veoma teška. Još teže može da bude pronalaženje ljudi okrivljenih za ratne zločine i njihovo odvođenje na suđenje u zemlju u kojoj su počinjeni zločini. Drugi problem je u tome što nacionalna primjena MHP-a može ponekad da bude nepravedna. Naime, ponekad se događaju sljedeće situacije:

- Sud može nepravedno osuditi ljude budući da je vođen željom za osvetom zbog ratnih zločina nad vlastitim narodom. Sud se, takođe, može plašiti javnog mnijenja. Ili, vlasti mogu da vrše pritisak na sud u vezi s presudom kako bi pokazale narodu da su efikasne.
- Vlasti možda neće istraživati ratne zločine jer žele da izbjegnu sukobe sa drugim zemljama ili grupama koje su solidarne sa ljudima optuženim za ratne zločine.
- Na suđenjima za ratne zločine koja se sprovode u toku unutrašnjeg sukoba može da se favorizuje moćnija politička ili etnička grupa učesnica u sukobu.

Pored toga, vlasti su često nespremljene da obave istragu nad svojim sunarodnicima za koje se sumnja da su počinili ratne zločine. Vlada može da strahuje od sljedećeg:

- da istraga može otkriti da su visoki vojni ili vladini zvaničnici naredili ili na drugi način učestvovali u zločinima;
- da se javno mnjenje protivi sudskom postupku protiv svojih vojnika za zločine nad narodom koji vide kao „neprijatelja”;
- da će regrutacija u oružane snage biti otežana ako kod ljudi postoji strah od zatvora zbog akcija koje će možda izvoditi (ili će im biti naređeno da ih izvedu) u vojsci.

U vezi s ratnim zločinima, treba dodati i sljedeće: da ne postoji imunitet za šefove država; da postupanje po naređenju nije opravdanje; da su komandni kadar i pretpostavljeni odgovorni za svoje potčinjene (u nekim uslovima) i da ne postoji vremenski rok poslije kojeg se prekršioc MHP-a više ne mogu zakonski goniti.

- **Sprovođenje MHP-a uz pomoć međunarodnih krivičnih sudova**

Iako su, prema Ženevskoj konvenciji, nacije „dužne da gone osobe za koje se sumnja da su izvršile ili naredile izvršenje teških povreda, i da izvedu takve osobe pred svoje sudove”, svjetska zajednica je odlučila da primjena MHP-a ne može da bude prepuštena samo pojedinim nacijama.

Posebni tribunali

Do polovine dvadesetog vijeka ratni zakoni su se sprovodili uz pomoć vojnih sudova pojedinih zemalja. Prvi međunarodni krivični tribunal osnovani su poslije Drugog svjetskog rata, kada su Velika Britanija, Francuska, Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez ustanovili Međunarodni vojni tribunal (MVT) za suđenje nacistima okrivljenim za teška kršenja međunarodnog prava. Ti su sudski procesi nazvani Nirnberški proces, prema njemačkom gradu (Nürnberg) u kojem su održavani. U Tokiju se Međunarodni vojni tribunal za Daleki istok sastojao od jedanaest zemalja, koje su se okupile da sude Japancima optuženim za teške povrede međunarodnog prava.

Četrdesetak godina poslije toga, Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija osnovao je dva tribunala za suđenje za ratne zločin, zločine protiv čovječnosti i zločin genocida. Prvi je osnovan 1993. godine za suđenje za zločine počinjene od 1991. godine na teritoriji bivše Jugoslavije, a drugi – 1994. godine, za zločine počinjene 1994. godine u Ruandi, ili koje su počinili državljani Ruande u susjednim zemljama.

Neki ljudi smatraju da posebni tribunali, poput navedena četiri, nijesu najefikasniji način za sprovođenje MHP-a, jer je za osnivanje svakog posebnog tribunala potrebno mnogo međunarodne političke volje i mnogo vremena za njegovo pokretanje, vođenje i prikupljanje finansijskih sredstva za pokrivanje troškova.

Međunarodni krivični sud

Ideja o osnivanju stalnog međunarodnog krivičnog suda razmatrana je decenijama. Osnivanjem dva novija *ad hoc* tribunala ta ideja je stavljena na dnevni red međunarodne zajednice.

Dugi preliminarni razgovori rezultirali su međunarodnom diplomatskom konferencijom, održanom u Rimu 1998. godine, na kojoj je usvojen Statut Međunarodnog krivičnog suda (MKS) za četiri kategorije zločina: genocid, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i zločin agresije.

Statut će stupiti na snagu i sud početi sa radom kada ga ratifikuje 60 zemalja. Do januara 2001. godine Statut je potpisalo 139, a ratifikovalo ga je 27 zemalja.

Nekoliko država se suprotstavilo osnivanju stalnog međunarodnog suda. Indija se, na primjer, plaši da će sud imati previše moći i da se može zloupotrijebiti u političke svrhe. Izrael je odbio da potpiše Statut zbog straha da će njegova politika naseljavanja okupiranih palestinskih teritorija doći pod nadležnost međunarodnog krivičnog suda jer se premještanje dijelova vlastite populacije od strane okupacionih vlasti u Statutu MKS-a pominje kao ozbiljno kršenje MHP-a. Sjedinjene Američke Države strahovale su da bi se na sud mogli izvesti pripadnici američkih vojnih snaga raspoređenih u inostranstvu...

Niko stvarno ne zna koliko će dobro stalni međunarodni sud primjenjivati međunarodno pravo. Pravni urednik jednog poznatog britanskog političkog magazina istakao je da su vlade potpisivale sporazume stavljajući van zakona ratne zločine. Vlade su, ponekad cinično, ponekad s najboljim namjerama, potpisivale sporazume, ali su uvijek znale da se oni neće primjenjivati u doglednoj budućnosti. Međunarodni krivični sud je to promijenio, i tako zaista može da predstavlja početak širenja zakona u područjima u kojima je zakon nedovoljno zastupljen. Taj sud je nešto revolucionarno u međunarodnom pravu, ali je teško reći hoće li će uspjeti. Riječ je o eksperimentu.

Mada su međunarodni tribunali dobrodošla podrška u pokušajima sprečavanja i kažnjavanja kršenja MHP-a, malo je vjerovatno da će ikada biti u stanju da u potpunosti preuzmu ulogu domaćih sudova i da nadomjeste potrebu za efikasnim nacionalnim krivičnim zakonodavstvom. Države i dalje imaju osnovnu obavezu da obezbijede poštovanje MHP-a i da spriječe i kazne kršenje tog prava. Samo se efikasnom akcijom na nacionalnom nivou može obezbijediti potpuno poštovanje međunarodnog humanitarnog prava.

3. Traženje pravde uz pomoć komisije za istinu

Zemlje Latinske Amerike razvile su drugi model odgovornosti – komisije za istinu. Prvo je Argentina osnovala Komisiju za istinu 1983. godine radi istrage i otkrivanja istine o nestanku nekoliko hiljada ljudi pod prethodnim režimima. Poslije registrovanja izjava nekoliko stotina svjedoka, Komisija je dokazala postojanje tajnih zatvoreničkih logora i „nestanak“ najmanje 8.900 lica, i prijavila slučajeve za eventualno gonjenje. Komisija je napisala izvještaj o svojim otkrićima i objavila *Nunca mas (Nikada više)*, klasično djelo među izvještajima o ljudskim pravima.

Komisije za istinu ne sprovode suđenje; one su samo forumi za istragu radi utvrđivanja činjenica o zločinima iz prošlosti. Neke od njih su osnovali državni organi, a druge – privatne organizacije. U pažljivo vođenom i neutralnom procesu takve komisije brzo i direktno utvrđuju činjenice o ratnim zločinima (na primjer, u El Salvadoru i Nikaragvi), ili o zloupotrebama ljudskih prava u prethodnim režimima (na primjer, u Argentini, Čileu, Brazilu i na Haitiju). Cilj većine komisija bilo je utvrđivanje činjenica o kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, nacionalnih zakona i zakona o ljudskim pravima. Te komisije su samo objavile izvještaje i preporuke o tome kako vlada zemlje treba da reaguje na zločine.

Komisije za istinu i pomirenje

Južna Afrika je otišla korak dalje u takvom pristupu traženju pravde. Komisija za istinu i pomirenje (KIP) osnovana je u Južnoj Africi da bi ispitala zločine počinjene za vrijeme sukoba za okončanje aparthejda – sistema u kojem je manjina bijelaca dominirala u političkom i ekonomskom životu zemlje. Pod aparthejdom, crnim Afrikancima, kao i Azijatima i ljudima mješovitog porijekla, bila su uskraćena mnoga prava i privilegije koje su uživali ljudi koji su bili porijeklom iz Evrope. Komisija je istraživala zločine koje su počinili južnoafrička vlada i pristalice aparthejda, ali i zločine grupa, kao što je Afrički nacionalni kongres (ANK), koje su učestvovala u oružanoj pobuni protiv vlade aparthejda.

Južnoafrička komisija za istinu i pomirenje razlikuje se od prethodnih komisija za istinu po tome što je osnovana kao dio pravnog sistema. Međutim, njen cilj nije gonjenje i kažnjavanje, već lično i političko pomirenje. Predviđeno je da prekršiocima, ukoliko istinito svjedoče o onome što su počinili, zločini mogu da budu oprosteni (taj se proces zove amnestija). Ljudi optuženi za zločine koji nijesu istinito i potpuno svjedočili pred Komisijom još uvijek mogu da budu gonjeni prema domaćem pravu.

Komisiji za istinu i pomirenje hiljade ljudi su podnijele zahtjev za amnestiju. Do kraja 1999. godine Odbor za amnestiju Komisije amnestirao je 568 ljudi, odbio je da amnestira 5.287 ljudi, a djelimično je amnestirao 21 osobu; u 161 slučaju zahtjev je povučen, dok su 272 odluke još uvijek neriješene, što ukupno iznosi 6.039 slučajeva.

Većina kriterijuma za amnestiju odnosila se na potpuno otkrivanje činjenica od strane počinioca zločina i na utvrđivanje da su djela počinjena iz političkih razloga, a ne zbog lične koristi ili lične mržnje prema žrtvama.

Odbor je, takođe, uzimao u obzir „težinu djela” i „proporcionalnost” između izvršenog djela i očekivanih rezultata.

Južnoafrička komisija pokušava da pomogne žrtvama ratnih zločina tako što će im omogućiti da ispričaju svoju priču svijetu i obezbijediti naknadu štete i socijalnu pomoć. Izjavu joj je dalo više od 20.000 žrtava zloupotrebe ljudskih prava.

Kritičari Komisije za istinu i pomirenje ukazuju na njene nedostatke: mnogi ljudi su svjedočili o događajima kojima nijesu direktno prisustvovali i jedini zločini koji su istraživani bili su oni koje su Komisiji prijavili svjedoci. Ona nije pokušavala da istraži zločine ako se svjedoci nijesu dobrovoljno javili da svjedoče. Kao osnovno, postavljano je sljedeće pitanje: da li ljudi koji su ubijali i mučili nedužne žrtve treba da ostanu nekažnjeni ako priznaju svoje zločine? Takođe, postavljano je pitanje da li je naknada štete žrtvama dovoljna odšteta za patnju koju su pretrpjeli (uključujući medicinske troškove, gubitak prihoda kada je ubijen član porodice itd.).

Razvoj međunarodnih tribunala i sudova

IV ČAS

Ciljevi:

- Ukazivanje na odgovornost zbog kršenja MHP-a i na obavezu, prema MHP-u, da se lica koja izvrše, planiraju, učestvuju ili pomažu u izvršenju teških povreda MHP-a izvedu pred lice pravde;
- Upoznavanje sa istorijskim i pravnim razvojem međunarodnih krivičnih tribunala i sudova kroz potenciranje činjenice da oni nastaju da bi međunarodno pravo i međunarodna zajednica mogli da odgovore na kršenja MHP-a;
- Objašnjenje razlike između *ad hoc* međunarodnih krivičnih tribunala i Međunarodnog krivičnog suda.
- Razmatranje i objašnjenje pojma „sankcije”.

Materijali:

- 🔗 Prilog 5 – Članovi 49, 50, 129 i 146 koji su zajednički za sve četiri Ženevske konvencije
- 🔗 Pročitati materijal *Tri pristupa pravdi* (prilog dat na prethodnom času)
- 🔗 Prilog 6 – Izvod iz govora Kofi Anana povodom osnivanja Međunarodnog krivičnog suda
- 🔗 Prilog 7 – Tekst *Odgovori na pitanja o Međunarodnom krivičnom sudu*

Pojmovi:

MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUDOVI – pravosudni organi međunarodne zajednice pred kojima se sudi ratnim zločincima i ostalim licima koja su krivično odgovorna u vezi sa međunarodnim zločinima, ukoliko im se nije sudilo pred nacionalnim sudovima.

MEĐUNARODNI VOJNI TRIBUNAL U NIRNBERGU – prvi *ad hoc* sud (za konkretan slučaj) međunarodne zajednice koji je ustanovljen da bi se sudilo ratnim zločincima nacističke Njemačke iz Drugog svjetskog rata za teška kršenja međunarodnog prava.

MEĐUNARODNI VOJNI TRIBUNAL ZA DALEKI ISTOK U TOKIJU – drugi *ad hoc* međunarodni krivični sud, koji je osnovan radi suđenja Japancima optuženim za teške povrede međunarodnog prava u Drugom svjetskom ratu.

MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD – stalni sud međunarodne zajednice, osnovan 1998. godine na osnovu ugovora u Rimu (tzv. Rimski statut), otpočeo je sa radom 2002. godine. Nadležan je za suđenje optuženima za izvršenje ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti, genocida i zločina agresije. Sjedište mu je u Hagu, u Holandiji.

HAŠKI TRIBUNAL ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU – međunarodni krivični sud *ad hoc* karaktera koji je nadležan da sudi za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid na prostoru bivše SFRJ u periodu od 1991. godine. Osnovan je na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1993. godine. Sjedište mu je u Hagu.

TRIBUNAL ZA RUANDU – međunarodni krivični sud *ad hoc* karaktera koji je nadležan da sudi za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid izvršene tokom 1994. godine u Ruandi ili koje su počinili državljani Ruande u susjednim zemljama. Osnovan je na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1993. godine. Sjedište mu je u Aruši, u Tanzaniji.

SANKCIJA – kazna za protivpravno ponašanje; svaka pravna norma sadrži pravilo ponašanja (dispozicija) i kaznenu mjeru koju društvo, odnosno državni organi, preduzima protiv nekog lica ukoliko prekrši to pravilo ponašanja (sankcija).

Aktivnosti nastavnika:

- Objasnjava da sve četiri Ženevske konvencije imaju neke zajedničke članove, koji su toliko važni da se odnose na sve situacije u oružanim sukobima. Prema tim članovima (članovi 49, 50, 128 i 146, koje učenici treba da razumiju, a ne i da interpretiraju), države potpisnice su obavezne da preduzmu „svaku zakonodavnu mjeru radi propisivanja odgovarajućih krivičnih sankcija protiv lica koja su izvršila ili koja su izdala naredjenja da se izvrši neka od teških povreda“. Takođe, svaka država ugovornica je dužna da „pronalaži lica osumnjičena da su izvršila, ili da su naredila da se izvrši, neka od teških povreda, i ona će biti obavezna da ih izvede pred svoje sopstvene sudove, bez obzira na njihovo državljanstvo“. Dakle, u Ženevskim konvencijama se na istovjetan način ističe važnost da se pred lice pravde izvedu lica koja su prekršila ili naredila kršenje međunarodnog humanitarnog prava.
- Potom, poziva učenike da daju po neki primjer kršenja MHP-a koji je sankcionisan.
- O svakom primjeru se kratko diskutuje. Nastavnik sumira diskusiju i upućuje na zaključak o neophodnosti sankcionisanja kršenja MHP-a.
- Objasnjava navedene pojmove i naročito se zadržava na Međunarodnom krivičnom sudu, objašnjavajući da je to veliki iskorak u odnosu na dotadašnje stanje u međunarodnoj zajednici, kada nije postojao svjetski sud sa takvom nadležnošću. Kao pripremu koristi tekst *Tri pristupa pravdi* (tačka 2).
- Čita materijal *Odgovori na pitanja o Međunarodnom krivičnom sudu* i naglašava ključne pojmove.
- Razvija kraću diskusiju o potrebi, kroz istoriju, da međunarodni krivični sudovi sankcionišu najteže zločine.
- Na kraju, čita izvod iz govora Kofi Anana povodom osnivanja Međunarodnog krivičnog suda.

Aktivnosti učenika:

- Usvajaju više novih pojmova, pa je njihova aktivnost usmjerena na njihovo razumijevanje i razmišljanje.
- Kroz davanje primjera kršenja MHP-a, aktivno doprinose rasvjetljavanju novih pojmova.
- Učestvuju u diskusiji.

Prilog 5

Visoke strane ugovornice obavezuju se da će preduzeti svaku zakonodavnu mjeru potrebnu radi propisivanja odgovarajućih krivičnih sankcija protiv lica koja su izvršila ili koja su izdala naređenja da se izvrši koja od teških povreda ove Konvencije...

Članovi 49, 50, 128 i 146 koji su zajednički za četiri Ženevske konvencije

Prilog 6

Međunarodni krivični sud

Ideja o osnivanju stalnog međunarodnog krivičnog suda razmatrana je decenijama. Osnivanje dva nova ad hoc tribunala stavilo je tu ideju na dnevni red međunarodne zajednice.

Drugi preliminarni razgovori rezultirali su međunarodnom diplomatskom konferencijom, održanom u Rimu 1998. godine, na kojoj je usvojen Statut Međunarodnog krivičnog suda (MKS).

Ljudi širom svijeta žele da čovječanstvo može da uzvrati udarac, da kakav god i kad god se izvrši genocid, ratni zločin ili neko drugo takvo kršenje, postoji jedan sud pred kojim zločinac može da odgovara, sud koji stavlja tačku na globalnu kulturu nekažnjavanja, sud u kojem svi pojedinci u civilnoj hijerarhiji vlasti ili vojnoj hijerarhiji, bez izuzetka, od vladara do običnih vojnika, moraju odgovarati za svoja djela.

Kofi Anan, bivši generalni sekretar Ujedinjenih nacija

Prilog 7

Dokument:

ODGOVORI NA PITANJA O MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM SUDU (MKS)

U julu 1998. godine 160 nacija odlučilo je da osnuje stalni međunarodni krivični sud za suđenje pojedincima za najteže prekršaje od globalnog značaja kakvi su genocid, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti. Sporazum je pozdravio generalni sekretar Ujedinjenih nacija Kofi Anan kao „džinovski korak na putu ka univerzalnim ljudskim pravima i vladavini prava“.

Neki kritičari smatraju da će MKS, u najboljem slučaju, biti neefikasna institucija, a u najgorem – opasna prijetnja nacionalnom suverenitetu. U ovom dokumentu razmatrana su neka uobičajena pitanja i pogrešne pretpostavke.

Porijeklo: MKS stvoren je na osnovu sporazuma usvojenog u julu 1998. godine u Rimu, nakon međunarodne konferencije. Do januara 2001. godine 139 zemalja potpisalo je sporazum, a 27 zemalja ga je ratifikovalo. Sud će biti osnovan u Den Haagu, u Holandiji, kada ga ratifikuje 60 zemalja.

Sudije: Sud će imati osamnaest sudija, koje će se birati najmanje dvotrećinskom većinom država koje su ratifikovale Statut Suda.

Jurisdikcija: MKS ima mandat da goni i sudi osobe odgovorne za najteže zločine koje pogađaju cijelu međunarodnu zajednicu. Iako ova jurisdikcija podliježe preciznim ograničenjima, ona je opšta i nije ograničena na određenu situaciju.

Ovlaštenje: Tribunal je ovlašten da goni i sudi za četiri grupe prekršaja:

- genocid;
- zločine protiv čovječnosti;
- ratne zločine;
- zločin agresije.

Sud predstavlja pomoćni sud u odnosu na domaće sudove.

Zašto su zemlje sada odlučile da osnuju međunarodni krivični sud?

Generalna skupština Ujedinjenih nacija prvi put je prepoznala potrebu za takvim sudom 1948. godine, nakon suđenja u Nirnbergu i Tokiju poslije Drugog svjetskog rata, i od tada je to bio predmet razmatranja u Ujedinjenim nacijama. Međutim, nedavno su užasni događaji u bivšoj Jugoslaviji i Ruandi, zbog kojih je Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija osnovao ad hoc tribunale, potakli zainteresovanost međunarodne zajednice za osnivanje stalnoga mehanizma za gonjenje masovnih ubica i ratnih zločinaca. Stalni sud će moći da djeluje brže od ad hoc tijela i predstavljaje jače sredstvo za odvratanje od zločina.

Gdje će se i kada Sud osnovati?

Statut Suda stupa na snagu kada ga ratifikuje šezdeset zemalja. Do januara 2001. godine 27 zemalja je ratifikovalo Statut, a 139 zemalja ga je potpisalo, pokazujući namjeru da ga ratifikuje, što obično zahtijeva dobijanje odobrenja od domaćeg zakonodavstva. Sjedište Suda biće u Den Haagu, u Holandiji, ali će imati ovlaštenje za vođenje postupka i na drugim mjestima.

Kojim zločinima će Sud suditi?

Zločini koji spadaju u nadležnost Suda su: genocid, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti, kao što su masovno i sistematsko ubijanje civila, porobljavanje, mučenje, silovanje, prisilna trudnoća, proganjanje na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi i prisilni nestanci. U Statutu Suda navedeni su i definisani svi ti zločini da bi se izbjegle nejasnoće.

Da li će Sud sudski goniti zločine seksualnog nasilja?

Hoće. U Statutu su zločini seksualnog nasilja – kao što su silovanje, seksualno ropstvo i prisilna trudnoća – uključeni u zločine protiv čovječnosti kada su počinjeni kao dio sistematskog ili rasprostranjenog napada na bilo koju civilnu populaciju. Oni su, takođe, ratni zločini ako se izvrše u okviru međunarodnih ili unutrašnjih oružanih sukoba.

Zašto nam je potreban međunarodni sud za takve zločine?

Zar se njima ne mogu baviti domaći sudovi?

Nacionalni sudovi će uvijek imati jurisdikciju. Prema principu „komplementarnosti“, Međunarodni krivični sud će djelovati samo kada domaći sudovi nisu u stanju ili nijesu spremni da to učine. Nažalost, u nekim zemljama, u vrijeme sukoba ili društvenog i političkog kolapsa, možda neće biti sudova sposobnih za pravilno suočavanje sa tim vrstama zločina. Takođe, može se dogoditi da vlada nije spremna da goni svoje građane, posebno ako su na visokom položaju. Pošto oni koji vrše zločine po Statutu često prelaze granice, neophodno je da države budu u stanju da sarađuju kako bi ih uhvatile i kaznile. Međunarodni krivični sud će obezbijediti alternativu u takvim slučajevima.

Šta je sa Međunarodnim sudom pravde?

Međunarodni sud pravde, koji je tijelo Ujedinjenih nacija, sasvim je drugačiji sud i razmatra samo sporove između država, a ne krivična djela koja su počinili pojedinci.

Poštovanje (ili kršenja) kodeksa

V ČAS

Ciljevi:

- Upoznavanje sa običajima ratovanja i ratnim kodeksima kroz istoriju koji su se razvijali kako bi se ograničila primjena nehumanog oružja i metoda ratovanja, i time smanjili nepotrebne patnje žrtava;
- Objašnjenje da su kodeksi neophodni da bi se zaustavila razaranja, ljudske patnje i promjene – ugrožavanje zdrave životne sredine;
- Ukazivanje da je poštovanje kodeksa potreba cijelog društva kako bi se obezbijedili pravda i sigurnost;
- Upoznavanje sa načinima sankcionisanaj kršenja MHP-a.

Materijal:

 Prilog 8 – Radni list *Akcije koje treba preduzeti*

Pojmovi:

KODEKS – pisani akti u kojima se nalaze pravila MHP-a. To su međunarodne konvencije i drugi međunarodni ugovori, ali i zakoni u nacionalnim pravima država u kojima se nalaze pravila međunarodnog humanitarnog prava.

Aktivnosti nastavnika:

- Zadaje učenicima uvodnu igru (5 minuta).
- Informiše učenike da je prema MHP-u nužno da se izvršiocima zločina ili njihovi naredbodavci izvedu pred lice pravde. Kodeksi se moraju poštovati, a svako njihovo nepoštovanje ili kršenje povlači sankcionisanje pojedinaca, bez obzira na to da li je riječ o neposrednim izvršiocima teških povreda MHP-a ili njihovim zapovjednicima.
- Zatim poziva učenike da razmisle o nekom događaju, iz prošlosti ili sadašnjosti, da se prisjete primjera kršenja MHP-a iz istorije, književnosti, pozorišta, filma itd. Svaki učenik navodi po jedan primjer, a nastavnik ih zapisuje na flip chart, uz davanje radnog naslova za takvu situaciju (na primjer: ubijanje ranjenika i bolesnika prilikom zauzimanaja gradova u Drugom svjetskom ratu).
- Nastavnik izdvaja četiri slikovite situacije (ukoliko učenici nijesu dali kvalitetan doprinos u idejama, treba da ima nekoliko već pripremljenih primjera koje dodaje na tablu), dijeli učenike u četiri grupe, dijeli im radne listove i daje im zadatak da razmisle o akcijama koje treba da preduzimaju vojska i vlada, a koje pravosudni organi u vrijeme mira, u toku oružanog sukoba i poslije oružanog sukoba, i da, u skladu sa tim, popune radne listove.
- Ponovo naglašava da države imaju obavezu, prema Ženevskim konvencijama, da izvedu pred lice pravde one koji su izvršili zločine.
- Nakon prezentacija učenika, nastavnik vodi diskusiju o mjerama i akcijama koje predlažu.
- Zatim nastavnik potencira a učenici diskutuju o mjerama, odnosno akcijama:

1. u toku mira – pravila MHP-a treba širiti u javnosti i organizovati predavanja o njima za sve populacije – od učenika do vojnika, a naročito za njihove stariješine; sankcije koje su predviđene za kršenja MHP-a treba jasno naglasiti, uz navođenje primjera iz prakse, kao i značaj pravosuđa, koje mora da bude spremno da efikasno goni one koji su izvršili ili naredili kršenje MHP-a;

2. u toku oružanog sukoba – između ostalog, karakteristično je za vojnike da moraju poznavati MHP i biti pod centralizivanom komandom, te se, u skladu s tim, moraju izdavati jasna naređenja vojnicima i političkim vlastima, a vojne i političke vođe moraju nadgledati poštovanje pravila MHP-a i spriječiti i zaustaviti svako njihovo kršenje;

3. poslije oružanog sukoba – pravda mora biti zadovoljena, tj. mora se organizovati pošteno suđenje ratnim zločincima na nacionalnom i međunarodnom planu, a žrtvama se mora nadoknaditi šteta (nematerijalna i materijalna, pošto povraćaj u pređašnje stanje često više nije moguć). Na kraju, nastavnik potencira ključne ideje.

KLJUČNE IDEJE

- Prema humanitarnom pravu, ljudi koji izvrše ili nareda izvršenje teških povreda MHP-a moraju da se izvedu pred lice pravde.
- Svaka država potpisnica Ženevskih konvencija odgovorna je za širenje informacija, poštovanje i primjenu MHP-a.

Aktivnosti učenika:

- Učenici pojedinačno saopštavaju ideje, navode primjere za kršenja međunarodnog humanitarnog prava i diskutuju o mjerama i akcijama koje treba da preduzmu različite strukture, zavisno od toga da li je riječ o fazi oružanog sukoba, fazi nakon oružanog sukoba ili mirnodopskoj fazi.
- U grupama, učenici razmatraju mjere i akcije koje društvo, a naročito organi političkih i vojnih vlasti, treba da preduzmu kako bi se obezbijedili poštovanje i primjena MHP-a, ali i dostigla pravda, koliko je to najviše moguće.

Prilog 8

Radni list: Akcije koje treba preduzeti

	U vrijeme mira	U toku oružanog sukoba	Poslije oružanog sukoba
Vojska			
Vlada			
Pravosudni organi			

Značaj poštovanja kodeksa

Cilj:

- Objašnjenje posljedica (ne)poštovanja kodeksa.

Materijal:

🌀 Radni list *Posljedice/efekti (ne)poštovanja kodeksa*

Aktivnosti nastavnika:

- Organizuje uvodnu igru.
- Podsjeća na osnovne pojmove iz ovog modula.
- Organizuje aktivnost u kojoj svi stoje ukруг. Učenici uzajamno postavljaju pitanja i daju odgovore (onaj ko odgovori na pitanje svog kolege, postavlja novo pitanje svom drugom kolegi, na primjer, s desne strane), što je način utvrđivanja gradiva. Nastavnik započinje igru pitanjem.
- Potom se svi vraćaju na svoja mjesta i nastavnik uvodi učenike u obaveze koje imaju države, građani, žrtve ili njihovi srodnici i međunarodna zajednica prilikom obezbjeđivanja poštovanja MHP-a.
- Zapčinje razmatranje mogućih posljedica nakon kršenja MHP-a, tj. šta su efekti nepoštovanja kodeksa. Nastavnik dijeli učenike u grupe i svakoj od njih daje isti zadatak da, u petnaestominutnom timskom radu, napišu koje posljedice kršenje MHP-a može imati po žrtve, prekršioce i društvo u cjelini u situacijama traženja pravde ili zaboravljanja zločina.
- Predstavnici radnih grupa izlažu svoje stavove (jedan od njih izlaže stavove, a drugi ih bilježi na pano), koje nastavnik i grupa komentarišu.
- Na kraju, nastavnik zapčinje i moderira diskusiju o ulozi građana u obezbjeđivanju pravde nakon oružanog sukoba, i zaključuje da i oni, i te kako, mogu da pomognu u ostvarivanju poštovanja MHP-a i dostizanju pravde.

Aktivnosti učenika:

- Učenici, kroz aktivno kreiranje sadržaja na ovom času, obnavljaju znanje stečeno na ovom modulu i pojačavaju razumijevanje cjeline.
- U timskom radu, izvode zaključke o posljedicama nepoštovanja MHP-a u odnosu na navedene ciljane grupe.
- Razmatranjem uloge građana u prvi plan se stavlja sam učenik, kao dio građanstva, koji aktivno može da pomogne u poštovanju kodeksa i obezbjeđivanju pravde.

Prilog 9

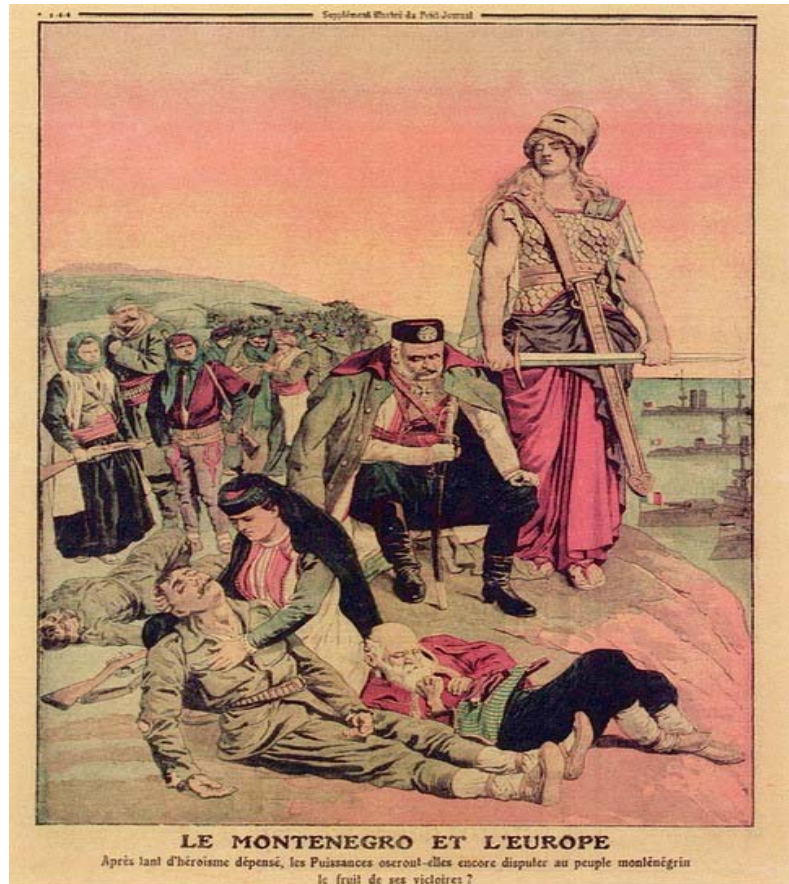
Radni list: *Posljedice*

Poslije kršenja humanitarnog prava, kakve su ...			
Posljedice	Na žrtve	Na prekršioce	Na društvo
Traženja pravde			
Zaboravljanja			

Tema 7

ODGOVOR NA POSLJEDICE SUKOBA

- Potrebe koje su posljedica ratnih razaranja (1 čas)*
- Usmjeravanje pažnje na zaštitu zarobljenika (1 čas)*
- Usmjeravanje pažnje na obnavljanje porodičnih veza (1 čas)*
- Etika humanitarne akcije (1 čas)*
- Izborni čas – Kampanja protiv mučenja (1 čas)*

Jedan je moćan da razori, a svi da sagrade veće zdanje; jedan je kadar da ubaci zrno otrova, a svi treba da liječe jer se mnogi otrovaše; jedan može da ukreše iskru, a svi moraju da gase zapaljenu goru.

Petar I Petrović Njegoš

Potrebe koje su posljedica ratnih razaranja

I ČAS:

Ciljevi:

- Sagledavanje posljedica ratnih razaranja i patnji ljudi, i potreba humanitarnog djelovanja;
- Uočavanje sa kojim se teškoćama mogu susresti humanitarne organizacije.

Materijal:

☞ Primjeri aktivnosti MKCK-a u Avganistanu 1999. godine

Pojmovi:

HUMANITARNE ORGANIZACIJE

HUMANITARNE AKCIJE

U uvodnom dijelu časa nastavnik podsjeća učenike na već usvojene pojmove i znanja o tome da zbog oružanih sukoba nastaju mnogi humanitarni problemi, od kojih se neki teško mogu i predvidjeti, posebno zbog različitih vrsta sukoba i različitih uslova u kojima se oni izvode. Iz toga proizilaze i mnoge razlike u vezi s obezbjeđenjem humanitarne pomoći i drugih napora za ublažavanje posljedica oružanih sukoba.

Odgovor na nesreće koje izaziva oružani sukob i humanitarna akcija moraju se, ipak, zasnivati na određenim principima da bi ih, s jedne strane, prihvatile sve relevantne strane i da bi se, s druge strane, mogle zadovoljiti potrebe svih ugroženih u oružanom sukobu.

Aktivnosti:

- Učenici se podijele u grupe i svaka grupa dobije primjerak radnog lista *Pogođeni ratnim sukobima – Avganistan 1999.*
- Svaka grupa dobije zadatak da iz ugla humanitarne organizacije planira neku vrstu pomoći, na primjer: vodosnabdijevanje, medicinska pomoć, veterinarska pomoć, informisanje i obrazovanje, i drugo.
- Grupe treba da razmotre u kojoj su mjeri uzele u obzir različite okolnosti koje mogu da utiču na uspjeh akcije:
  - moguće probleme u realizaciji akcije (bezbjednosne, stanovništvo odbija pomoć jer humanitarnu organizaciju vidi kao neprijatelja itd.);
  - mjere predostrožnosti u sprovođenju akcija;
  - mjere za ograničenje posljedica ratnih sukoba ili novih žrtava;
  - profesije koje su potrebne za te aktivnosti.

- Grupe izvještavaju o svojim aktivnostima, a nastavnik im, nakon toga, predočava mjere koje je MKCK realizovao u Avganistanu 1999. godine

(Prilog *Primjeri aktivnosti MKCK u Avganistanu 1999.*)

U završnoj diskusiji ukazuje se na složenost humanitarnih akcija: opsežnost akcija, prepreke za sprovođenje neke akcije, određivanje prioriteta, na koji način treba zadovoljiti određene potrebe, i slično.

- U završnom dijelu časa nastavnik provjerava da li su učenici usvojili ključne pojmove i znanja.

Primjeri iz istorije kao mogućnost za istraživanje:

- Oslobodilački rat 1862–1875. godine;
- Izbjeglance sa Kosova koje je primila Crna Gora u periodu mart – jun 1999. godine;
- Istorija dinastije Petrović Njegoš;
- *Primjeri čojstva i junaštva* – Marko Miljanov;
- *Dobri ljudi u vremenu zla* – Svetlana Broz.

Za vrijeme balkanskih ratova, u Prvom i Drugom svjetskom ratu i tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji Crna Gora je pružila utočište velikom broju izbjeglih i gladnih ljudi koji su ostali bez svojih domova.

Čovjek u nevolji je prvi zadatak humanitarnih organizacija.

Razni dokumentarni programi sa prostora bivše Jugoslavije (na primjer, *Tišina nad Bukovicom*, TVCG).

Prilog 1

Primjeri aktivnosti MKCK-a* u Avganistanu 1999.

*Molimo da uzmete u obzir da su tokom istog perioda mnoge druge humanitarne organizacije, pored Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (MKCK), bile aktivne u Avganistanu i radile na sličnim zadacima.

Pomoć: hrana i neprehrambeni artikli

- Cilj programa oporavljanja obradivog zemljišta jeste da se pomogne poljoprivrednicima da poboljšaju zemlju kako bi što manje zavisili od spoljne pomoći. Trenutno 12 agronoma MKCK-a radi, na razne načine, sa 50.000 primalaca pomoći.
- U dolinama Šamal i Pandir i u gradovima Tankar, Kunduz, Bamijan i Kabul, MKCK raseljenim porodicama i povratnicima podijelio je hranu i materijal za gradnju skloništa.
- U pilotskom projektu, delegacija je dijelila „hljeb silo“, crni hljeb na čiji ukus, i pored njegove hranljivosti, Avganistanci nisu navikli. To je strategija da se privuku samo oni koji nemaju drugog izbora – automatski su izabrani samo oni kojima je pomoć najpotrebnija.
- Poljoprivredni projekti se sprovode po cijeloj zemlji kako bi se pomoglo stanovništvu bez stvaranja zavisnosti od spoljne pomoći.
- U Avganistanu je MKCK završio čišćenje irigacionog kanala, dugog 5 km, u gusto naseljenoj oblasti provincije Parvan, sjeverno od Kabula, iz kojeg se snabdijevaju desetine hiljada ljudi. Čišćenje kanala koji izvlači vodu iz rijeke Pandir trajalo je tri nedjelje, i na njemu je radilo 1.100 seljaka iz okolnih sela. Godine 1999. MKCK radio je sa lokalnim zajednicama na rehabilitaciji 166 kanala i „kareza“, i tako omogućio navodnjavanje 60.000 hektara zemlje.

Pomoć: voda i zdravstvene mjere

- Međunarodni komitet Crvenog krsta nastavio je da poboljšava gradske zdravstvene uslove postavljanjem novih ili popravljanjem starih poljskih nužnika, bunara i kontejnera za đubre u pet opština u Kabulu. Opštinske vlasti su podsticane da uzmu veću ulogu u obavještanju građana kako da koriste poljske nužnike.

Medicinska pomoć

- Djelujući kao neutralni posrednik, MKCK olakšao je transport materijala za program vakcinacije koji je sproveden prvi put u posljednjih nekoliko godina u provinciji Parvan, sjeverno od Kabula. To će omogućiti vakcinaciju 50.000 djece i 66.000 žena protiv najčešćih bolesti i dio je kampanje koju organizuju UNICEF i Ministarstvo zdravlja.
- Međunarodni komitet Crvenog krsta povećao je obim pomoći medicinskim ustanovama u glavnom gradu, u dolini Šamal, u dolini Pandir i službama prve pomoći pored linije fronta da bi omogućio da se ranjenicima pruži odgovarajuća njega.
- Taj komitet je otvorio ortopedski centar u Gulbaharu, 80 km sjeverno od Kabula, za liječenje žrtava nagaznih mina i ranjenika u sjeveroistočnim pokrajinama Avganistana. Trenutno vodi pet ortopedskih centara u Avganistanu.

Zaštita i aktivnosti vezane za zatvorenike

- U nekoliko zatvora MKCK izgradio je ili popravio vodovodne i sanitarne instalacije i opremio zatvorske ambulante lijekovima i drugim materijalom, i tako poboljšao zdravstvene uslove (Godišnji izvještaj 1999). Takođe, nastavio je da prati situaciju civilnog stanovništva i da nadležnim vlastima ukazuje na kršenja humanitarnog prava.
- Delegacija MKCK-a u Avganistanu olakšala je 13. i 14. februara istovremeno oslobađanje 20 zarobljenika koje su držali talibani i 20 zarobljenika koje su držale snage Sjeverne alijanse komandanta Masuda. Pregovori koji su doveli do njihovog oslobađanja počeli su u januaru, kad je MKCK omogućio da izaslanici obje strane posjete zarobljenike koje je držala druga strana. Ta uloga neutralnog posrednika uspješno je obavljena zahvaljujući neprekidnom dijalogu između strana u sukobu.

Uspostavljanje porodičnih veza

- *Oslobođeni zatvorenici dobili su finansijsku i logističku pomoć za povratak kući, a MKCK finansirao je i posjete zatvorenicima porodica koje su putovale izdaleka.*
- U saradnji sa avganistanskim Crvenim polumjesecom, MKCK omogućio je razmjenu poruka Crvenog krsta između zarobljenika i njihovih porodica. Godine 1998. bilo je sakupljeno preko 24.000 poruka, od kojih je uručeno 16.500 poruka.

Informisanje i edukacija

- Projekat informacija o minama, u okviru kojeg se upoređuju informacije o povredama od mina koje su sakupili zdravstveni centri MKCK-a, bio je proširen na zdravstvene organizacije u Mazar-I-Šarifu i u Pul-I-Kumriju. Te informacije su date i drugim agencijama da bi se pomoglo u planiranju budućih aktivnosti u otklanjanju mina.
- Kako bi se obezbijedilo poštovanje principa humanitarnog prava na svim nivoima društva, održavane su sesije o humanitarnom pravu i njegovim principima na kontrolnim punktovima, u vojnim bazama i školama, a pohađali su ih predstavnici lokalnih vlasti, raseljena lica, studenti i komandanti i borci obje strane.
- Održavani su kontakti sa medijima i objavljivane vijesti kako bi javnost bila obaviještena o važnim humanitarnim problemima.

Odlomci iz vijesti MKCK-a i iz godišnjih izvještaja

Usmjeravanje pažnje na zaštitu zarobljenika

II ČAS

Ciljevi:

- Razumijevanje načina zaštite života i ljudskog dostojanstva ratnih zarobljenika na osnovu MHP-a i teškoća i dilema sa kojima se humanitarni radnici suočavaju u procesu zaštite zarobljenika.

Materijal:

 Odlomci iz III Ženevske konvencije koji se odnose na postupanje sa ratnim zarobljenicima

Posljedica oružanih sukoba jesu i ratni zarobljenici. Postoji niz mjera u međunarodnom humanitarnom pravu kojima se štite život i dostojanstvo ratnih zarobljenika. Učenici treba da se obavijeste o tim mjerama, ali i o različitim načinima postupanja sa ratnim zarobljenicima kako u bližoj, tako i u daljoj prošlosti, i da kritički prosude da li su u određenim situacijama poštovani MHP i određeni kodeksi ratovanja.

Pojmovi:

RATNI ZAROBLJENIK
ZAŠTITA RATNIH ZAROBLJENIKA
HUMANITARNI RADNICI

Aktivnosti:

- Nastavnik u razgovoru sa učenicima dolazi do značenja pojmova „ratni zarobljenik“ i „humanitarni radnici“.
- Učenici se pozivaju da napišu svoje asocijacije na pojam „ratni zatvor“: kako izgleda, kakvi su u njemu uslovi za život i da li su iz literature ili u vezi s novijim dešavanjima čuli za neki logor. Postavlja se pitanje i da li imaju neke ispovijesti ratnih zarobljenika i, u vezi s tim, kako ti zarobljenici zadovoljavaju osnovne ljudske potrebe, kakav imaju kontakt sa spoljnim svijetom i u čemu su im povrijeđeni život i ljudsko dostojanstvo.

- Nastavnik, zatim, ukazuje učenicima na osnovna pravila MHP-a kojima se štite život i ljudsko dostojanstvo zarobljenih lica, i daje pregled osnovnih konvencija i protokola. Takođe, ukazuje učenicima na teškoće i dileme humanitarnih radnika u procesu zaštite ratnih zarobljenika.
- Slijede diskusija i primjeri iz realnog života koji se odnose na bliže ili dalje ratne događaje.
- Važno je da se učenici ohrabre da slobodno iznose svoje mišljenje i da se izgrađuje njihov kritički odnos prema različitim situacijama.
- Na kraju, nastavnik razvstava odgovore u četiri kategorije, koje se odnose na insistiranje na odgovornosti zarobljivača, organizovanje posjete zatvorima radi „snimanja“ stanja, organizovanje javnih posjeta i plasiranje informacija o kršenju MHP-a kroz medije, ali i na krivično gonjenje osoba koje su kršile međunarodno humanitarno pravo.

Napomena: u realizaciji časa mogu da se koriste različite nastavne metode, na primjer, igranje uloga, projekat, debata, i slično.

*Njih je život naučio da se ne boje smrti.
Ivo Andrić*

Korelacija: crnogorski zakonici

Kakav je bio odnos vojne vlasti prema zarobljenicima može se sagledati iz Pravila Ministarstva vojnog o postupanju sa zarobljenim vojnicima. Naime, Pravilima je naloženo da se obrazuje posebna komanda koja će voditi računa o zarobljenicima, zatim način sprovođenja zarobljenih vojnika od jedinica koje su ih zarobile do posebne komande, uvođenje zarobljenika u protokole i dalji postupak komande zarobljenika, zatim izdržavanje, nadzor i straža nad zarobljenicima, upotreba zarobljenika na radu i druga pitanja značajna za njihov život i rad.

Kratak izvod iz Pravila Ministarstva vojnog o postupanju sa zarobljenim vojnicima:

Nad zarobljenicima koji su izvan mjesta komande nadzor i stražu nad istima vršiće sama nadležstva kojima su zarobljenici upućeni na rad preko svojih organa.

Zarobljenici će dobijati vojnički majin, a oni su na radu i novčanu nagradu koja će se prema prilikama određivati – najviše do jedan perper dnevno.

Hranu zarobljenicima, posuđe za kuvanje jela i potrebno za ogrev i osvetljenje komande će trebovati od mjesnih itendanskih vlasti. Za ostala trebovanja potrebno je prethodno odobrenje Glavne Itendanture Crnogorske vojske.

O tome kako se postupalo sa ratnim zarobljenicima u dugoj istoriji Crne Gore pisali su mnogi istoričari i naučnici, kako oni koji su rođeni na tlu Crne Gore, tako i oni koji su je posjećivali. O položaju Osman-paše na Cetinju, na primjer, pisao je Momo Kapor (Zelena čoja Montenegro): Ovaj zarobljenik je gospodski živio. Kad su ga sa Vrbice sa ostalim zarobljenicima Vučjeg dola odveli na Cetinje, pisao je kralj Nikola knjeginji Mileni, da mu se što udobnije boravak udesi za ropstvo: da mu se dadne hiljadu i petsto forinti mjesečno, da se može slobodno kretati po gradu i da može pasati sablju.

U završnom dijelu časa nastavnik provjerava da li su učenici usvojili osnovne pojmove i ideje.

Prilog 2

Odlomci iz III Ženevske konvencije koji se odnosi na postupanje sa ratnim zarobljenicima

Opšte odredbe

Član 13. Prema ratnim zarobljenicima se mora u svako doba postupati čovječno. (...) Isto tako, ratni zarobljenici moraju u svakom trenutku biti zaštićeni, naročito od svakog akta nasilja ili zastrašivanja, od uvreda i javne radoznalosti. (...) Mjere represija prema ratnim zarobljenicima su zabranjene.

Član 14. Ratni zarobljenici u svim okolnostima imaju pravo na poštovanje njihove ličnosti i njihove časti.

Član 23. Nijedan ratni zarobljenik ne smije ni u jednom trenutku biti poslan ili zadržan u nekoj oblasti u kojoj bi bio izložen vatri borbene zone...

Higijenska i ljekarska njega

Član 29. Ratnim zarobljenicima će, danju i noću, stajati na raspolaganju higijenski uređaji i oni će se održavati u stalnom stanju čistoće. U logorima u kojima borave žene ratni zarobljenici, njima se imaju obezbijediti odvojeni uređaji...

Član 30. Svaki logor imaće odgovarajuću ambulantu gdje će ratni zarobljenici dobijati njegu koja bi im zatrebala, kao i podesan način ishrane...

Smještaj, ishrana i odijevanje

Član 25. U svim logorima u kojima žene ratni zarobljenici borave istovremeno kad i ratni zarobljenici muškarci, njima se imaju obezbijediti odvojene spavaonice...(...)

Član 26. Osnovni svakodnevni obrok mora biti dovoljan po količini, kvalitetu i raznovrsnosti, da bi se zarobljenici održali u dobrom zdravlju. (...) Ratnim zarobljenicima ima se obezbijediti voda za piće u dovoljnoj količini(...) Zabranjene su sve kolektivne disciplinske mjere koje bi se odnosile na hranu.

Član 27. Ratnim zarobljenicima ima se obezbijediti dovoljno odjeće, rublja i obuće...

Član 38. Zarobljenici moraju imati mogućnost da rade fizičke vježbe, podrazumijevajući tu i sportove i igre, i da koriste otvoreni prostor. U tu svrhu obezbijediće se u svim logorima dovoljno slobodnog prostora.

Porodične veze

Član 71. Ratnim zarobljenicima se mora dozvoliti da šalju i primaju pisma i dopisne karte.

Vjerske obaveze

Član 34. Ratnim zarobljenicima će se ostaviti najšire mogućnosti za ispovijedanje vjere... Za vjerske obrede će se obezbijediti podesne prostorije.

Sudske garancije

Član 99. Nikakav moralni niti fizički pritisak ne smije se vršiti nad ratnim zarobljenikom kako bi se on naveo da prizna da je kriv za djelo za koje je optužen. Nijedan ratni zarobljenik ne može biti osuđen prije nego što mu je pružena mogućnost da se brani i da koristi pomoć branioca.

Završetak zarobljeništva

Član 109. Strane u sukobu su dužne da vrate u njihovu zemlju, bez obzira na broj i način, teško ranjene i bolesne zarobljenike ...

Član 118. Ratni zarobljenici će po okončanju aktivnih neprijateljstava bez odlaganja biti oslobođeni i repatrirani.

Društva za pomoć i druge organizacije

Član 125. Vjerske organizacije, društva za pružanje pomoći ili bilo koje druge organizacije koje pomažu ratnim zarobljenicima, dobiće (...) za sebe i za svoje uredno akreditovane delegate sve potrebne olakšice radi posjećivanja ratnih zarobljenika i raspodjele pomoći. (...) Poseban položaj Međunarodnog komiteta Crvenog krsta na tom području biće u svako doba priznat i poštovan ...

Navedeni odlomci se odnose samo na zarobljenike koji su zarobljeni u nekom međunarodnom ratu. U Dopunskom protokolu II uz Ženevske konvencije ima članova, mada u manjem broju, koji se odnose na zatvorene u vrijeme unutrašnjih oružanih sukoba. Na primjer:

Propisi za zarobljene u vrijeme unutrašnjih ratnih sukoba – odlomci iz Protokola II

Član 41. Sva lica koja ne uzimaju direktno učešće ili koja su prestala da učestvuju u neprijateljstvima, bez obzira na to da li je njihova sloboda bila ograničena ili ne, imaju pravo da njihova ličnost, čast i ubjeđenje ili vjersko ubjeđenje budu poštovani ...

Član 42. Sljedeća djela jesu i ostaju zabranjena u svako doba i na svakom mjestu:

- nasilje nad životom, zdravljem i fizičkim ili mentalnim blagostanjem ljudi, naročito ubistvo i okrutno postupanje, kao što su mučenje, sakaćenje ili bilo koji oblik tjelesne kazne;
- kolektivne kazne; ...
- vrijeđanje ljudskog dostojanstva, naročito ponižavajući i degradirajući postupak, silovanje, prinudna prostitucija i svaki oblik nedoličnog napada; ...

Član 5. Lica čija sloboda je ograničena

5.1.

- a) ranjeni i bolesni moraju biti liječeni
- b) lica (...) će primiti(...) hranu i vodu za piće, i biće zaštićena u zdravstvenom i higijenskom pogledu i od surove klime i opasnosti od oružanih sukoba
- c) biće im dozvoljeno da primaju individualnu i kolektivnu pomoć
- d) biće im dozvoljeno da vrše svoje vjerske obrede (...); ...

5.2.

- a) izuzev kad su muškarci i žene iz jedne porodice smješteni zajedno, žene će biti držane u odvojenim odjeljenjima od odjeljenja za muškarce i biće pod neposrednim nadzorom žena
- b) biće im dozvoljeno da primaju pisma i dopisne karte
- c) mjesta za interniranje i pritvor neće se nalaziti u blizini borbene zone(...);...
- d) njihovo fizičko ili mentalno zdravlje i integritet neće biti ugroženi (...).

Posjećivanje zarobljenika

Šta rade delegati MKCK za vrijeme posjeta zatvorima?

- Vode uvodni razgovor sa upravnikom kako bi saznali njegovo gledište, organizovali posjete i dobili uvjerenje da će MKCK moći da održava privatne razgovore sa zarobljenicima, registruje zarobljenike, vrši inspekciju svih dijelova zatvora i ponavlja posjete.
- Obilaze zatvor (posebno ćelije, toalete i tuševе, dvorište za vježbanje, kuhinju, samice i ambulantu).
- Uopšteno razgovaraju sa grupama zarobljenika o manje osjetljivim pitanjima: o vodi, hrani, toaletima i tuševima, o dostupnosti medicinske njege, o vježbanju, svježem vazduhu i aktivnostima i dokolici.
- Privatno razgovaraju sa zarobljenicima o osjetljivim i ličnim pitanjima, kao što su tretman prilikom ispitivanja; ponašanje stražara; eventualno sakriveni zarobljenici; eventualno zlostavljanje drugih zarobljenika; kontakti sa porodicom i medicinski ili lični problemi.
- Vode završni razgovor sa upravnikom, koga delegat MKCK informiše o svojim nalazima i predlaže mjere za poboljšanje stanja.

Najčešće preporuke upravi:

- ponoviti upustvo stražarima da se prema zarobljenicima ponašaju s poštovanjem,
- produžiti vrijeme za vježbanje na najmanje sat dnevno,
- povećati zalihe čiste vode,
- poboljšati pristup medicinskoj njezi.

Kad je potrebno, MKCK obezbjeđuje posebnu pomoć, kao što su: popravka vodoinstalacija i sanitarija, razmjena poruka Crvenog krsta, osnovna medicinska i higijenska sredstva, predmeti za dokolicu i, kada je potrebna, pomoć za rehabilitaciju otpuštenih.

Načini na koje posjete MKCK-a zatvoru pomažu zarobljeniku:

- Registracija i praćenje sudbine zarobljenika su mjera zaštite protiv „nestanka“ ili nasumičnog pogubljenja;
- Privatni razgovori sa delegatima o mučenju ili boravku u samici mogu da pomognu zarobljeniku da to psihički lakše podnese;
- Zarobljenici mogu da pošalju poruku preko Crvenog krsta porodicama, da bi ih obavijestili gdje se nalaze, i da, eventualno, prime odgovor. Povremeno mogu da primaju porodične posjete;
- Delegati će o informacijama koje su dobili od zarobljenika o tretmanu i najbitnim uslovima razgovarati sa upravnikom zatvora, zamoliće da se uslovi poboljšaju ili će ponuditi direktnu pomoć, kao što je obezbjeđivanje sredstava za čišćenje ili popravku sanitarnih uređaja.

Ne treba se božati ljudi, nego onoga što je neljudsko u njima.
Ivo Anđrić

***

Samo naš neđaće života uče da cijenimo dobar život.
J.V.Gete

***

Prilog 2

Svjetlost u tami

Prvi put su došli da nas posjete ljudi spolja. Ja sam bio samo čuo da u Ženevi postoji neka organizacija koja pomaže siromašnim, potlačenim ljudima, i to je sve. Nisam znao da oni mogu da uđu u zatvor. Pregledali su sve, ne samo ono što je zatvorska uprava željela da gledaju. Očigledno je da su željeli kompletnu sliku, a time su zadobili naše povjerenje.

Bili su efikasni i diskretni. Stekli su povjerenje obiju strana – uprava im dozvolila pristup mjestima na koja drugi nijesu išli, a zarobljenici su ih vidjeli kao, kako se to kaže, „svjetlost u tami“.

Tokom svih šest mjeseci, koliko smo proveli u zatvoru, primali smo samo posjete Crvenog krsta. Nikad nas nisu iznevjerili. Dolazili su dva puta nedjeljno, a nekad i češće.

Zapisali su naša imena i napravili spiskove. U zatvor su stalno pristizali novi, i mi smo se uvijek trudili da i njihova imena dođu što prije na spisak, jer upravo nas je taj spisak štatio.

Danas sam živ samo zahvaljujući tome što sam uspio da kažem svoje ime predstavniku Crvenog krsta.

„Možeš li to da mi objasniš? Ovo je za tebe, a ovo za tvoju rodbinu.“

Nikad neću zaboraviti taj trenutak. Delegat je ulivao povjerenje i oslobodio me je da govorim. Postavio mi je mnogo pitanja o meni, o mojoj situaciji, o mojoj porodici. Nije zauzimao nikakav stav, samo je slušao.

Bili smo u zatvoru i bilo nam je teško. Željeli smo da Crveni krst ispriča svjetskim medijima sve o tome. Bili bismo zaista zahvalni za to.

Ali, kad razmislite, da su to uradili, da su otkrili šta su sve vidjeli, možda bi im uprava zabranila da dolaze u zatvor. Da se to desilo, mi bismo bili na gubitku.

***

Napomena: nastavnik može da koristi izjave ratnih zarobljenika sa prostora bivše SFRJ.

Usmjeravanje pažnje na obnavljanje porodičnih veza

III ČAS

Ciljevi:

- Razumijevanje patnje članova porodica koje su razdvojene zbog rata;
- Ukazivanje na obim i složenost brojnih aktivnosti koje se preduzimaju radi obnavljanja i očuvanja veza između članova porodice.

Materijal:

Prilog 1 – Foto kolaž

Prilog 2 – Djeca Ruande

Prilog 3 – Priča jednog maturanta

Pojmovi:

PATNJA

VEZE MEĐU ČLANOVIMA PORODICE

Aktivnosti:

- Nastavnik ukazuje učenicima na značajnu posljedicu ratnih sukoba – razdvajanje porodica. Potom govori da je u svijetu 2001. godine bilo 50.000.000 izbjeglica i interno raseljenih lica. Polovinu od njih činili su djeca i adolescenti a bilo je više od 2.000.000 djece koja su razdvojena od svojih porodica. Posebno su djeca bez pratnje, odnosno bez svojih najbližih, izložena zlostavljanju, seksualnoj eksploataciji i regrutovanju u vojnike.
- Učenici razmjenjuju ideje, koje nastavnik ispisuje na tablu, u vezi s tim koje su grupe najosjetljivije prilikom razdvajanja porodica i zašto.
- Učenici daju primjere razdvojenih porodica za koje su saznali ili o kojima su čitali.
- Nastavnik dijeli učenike u više grupa (zavisno od broja učenika u odjeljenju, grupe obično čini četiri-pet učenika), koje dobijaju različite zadatke.
- Jedan od zadataka je da napišu kratku priču inspirisanu nekom fotografijom sa priređenog kolaža.
- Učenici mogu da napišu i istinitu priču o razdvojenim porodicama koju su čuli od starijih ili, eventualno, od svojih drugova, pročitali, vidjeli na televiziji, i slično.
- Jedna grupa dobija zadatak da osmisli kako da humanitarni radnici rade na sastavljanju razdvojenih porodica jer nije u svakoj situaciji moguće i dozvoljeno njihovo spajanje.
- Zadatak može da bude odgovor na pitanje šta sve humanitarni radnik može i treba da preduzme da bi ušao o trag nestaloj ili izgubljenoj osobi.
- Zadatak koji radi sljedeća grupa može biti primjerak obrasca Poruka Crvenog krsta i razgovor o tome su kakve su sve vrste poruka dozvoljenje, a kakve su poruke zabranjene.
- Sljedeća grupa može da dobije prilog *Djeca Ruande* i zadatak da, na osnovu priloga, navedu listu mogućih problema djece koja su odvojena od svojih porodica i dilema koje imaju humanitarni radnici u vezi s procjenom što je najbolje za tu djecu.
- Po završenom radu u grupama, slijede izvještavanje i diskusija u cijeloj grupi. U diskusiji se potencira uloga MKCK-a i nacionalnih društava Crvenog krsta u tim aktivnostima.
- U završnom dijelu časa rezimiraju se osnovna znanja i pojmovi koje je trebalo usvojiti.

* Nastavnik može da realizuje ovu nastavnu jedinicu pomoću različitih nastavnih metoda. Moguće je uraditi manji projekat u kojem će učenici istražiti broj porodica koje su bile razdvojene u nekom periodu, kako je došlo do spajanja, kroz kakve su probleme prošli itd. Takođe, izražavanje učenika u rješavaju pojedinih zadataka može da bude različito, počev od raznih vizuelnih metoda, pravljenja kolaža, portfolija, scenskih predstava, igranja uloga... Naime, dobro je da se učenici upute na različite načine rješavanja zadataka i izražavanja.

Prilog 1

Foto kolaž

Prilog 2

Djeca Ruande

Za vrijeme genocida i rata koji je 1994. godine bijesnio Ruandom i bio uzrok bjekstva stanovništva, djeca nisu bila pošteđena ubijanja, ranjavanja, bježanja iz svoje zemlje ili gubitka roditelja koji su bili ubijani. Da bi spasili živote te djece neke organizacije i neki pojedinci odlučili su da ih pošalju avionom u druge afričke zemlje ili Evropu.

Francuski vojnici su, na primjer, aprila 1994. evakuisali 72 djece u Francusku gdje su bili smješteni na plemićkom imanju kojim je upravljalo pokrajinsko vijeće. „Uvijek je postojala namjera da se ova djeca vrate u svoju zemlju. Uspjeli smo da za njih održavamo zajednički način života kako bi nastavili isto da se ponašaju i lakše se vratili u svoju zemlju. Potrudili smo se da uče oba jezika – francuski i ruandski – da ih ne bi iščupali iz korijena“, rekao je francuski predstavnik.

Jula 1996, 46 ove djece vraćeno je avionom u Ruandu. Crveni krst je identifikovao 20 porodica u srodstvu i nastavio potragu za 26 preostalih. „Ako potraga za njima bude neuspješna, djeca će biti data na usvajanje. Pomoć za njihovo izdržavanje imaće oblik sredstava za osnovne potrebe“, rekao je radnik Crvenog krsta.

Do kraja 2000. godine, šest godina poslije događaja u Ruandi, od 74 000 djece koja su se u jednom trenutku našla sama, a koje su humanitarne organizacije registrovale u Ruandi ili u inostranstvu, 67 000 je vraćeno svojim porodicama.

Zajedničko saopštenje MKCK, UNHCR i Međunarodne Federacije društva Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca, od 27. juna 1994. o evakuaciji djece koja su se našla bez pratnje odraslih u Ruandi

U sadašnjim okolnostima u Ruandi često je nemoguće dobiti pouzdanu informaciju o sudbini razdvojenih članova porodice. Dokle god je moguće ući u trag rodbini, mora se pretpostaviti da svako nepraćeno dijete može da ima žive rodjake koji su još u Ruandi ili u nekoj od susjednih zemalja.

Evakuaciju, prihvatanje i brigu o djeci treba planirati sa namjerom da se ostvari najskorije moguće spajanje djece sa njihovom rodbinom.

Prilog 3

Priča jednog maturanta

Rastao sam u mješovitoj porodici: otac Hrvat, majka Muslimanka. Sa bratom i sestom živjeli smo složno i srećno. Naš dom je bio otvoren za sve ljude dobre volje i naše prijatelje, nezavisno od toga kojoj su vjeri i naciji pripadali.

Počeo je rat u Mostaru, u kojem smo živjeli. Otac je mobilisan u HVO, a majka je sa nama otišla u Njemačku. Bili smo razdvojeni sve vrijeme rata. Rat se završio i mi smo se vratili u Mostar. Tada smo saznali da je mamin brat poginuo od vojnih formacija HVO.

Nastala je tuga, dugi dani i noći ipunjeni njenim suzama i bolom. Međutim, njihova ljubav je pobijedila, pobijedilo je razumijevanje jednog zlog vremena, u kojem smo se malo, ili nimalo, pitali za sebe i svoje najbliže. Nastavili smo da živimo kao srećna porodica.

Etika humanitarne akcije

IV ČAS

Ciljevi:

- Objašnjenje principa na kojima počivaju humanitarne akcije;
- Razumjevanje nekih dilema s kojima se susreću humanitarni radnici u svom radu;
- Objašnjenje da čak i u „pat“ situacijama humanitarni radnici ne mogu da izbjegnu donošenje odluke: ne činiti ništa jednako je odluka kao i učiniti nešto.

Materijal:

Prilog 4 – *Principi rada u humanitarnoj akciji*

Pojam:

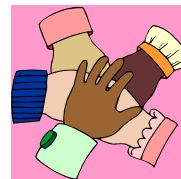
ETIČKA DILEMA – situacija u kojoj je ostvarenje jednog vrijednog cilja u suprotnosti s drugim vrijednim ciljem, ili jedan cilj nanosi zlo isto kao i dobro.

U istraživanju etike humanitarne akcije razmatraju se dileme humanitarnih radnika. Učenici razmatraju tri principa u humanitarnom djelovanju: neutralnost, nepristrasnost i princip nezavisnosti.

Nastavnik podijeli kao primjere četiri slučaja, koji su dati u prilogu, i postavlja pitanja o svakom od njih na vidno mjesto.

Potrebne vještine:

- **vještina** sagledavanja problema iz različitih uglova,
- **vještina** razvijanja vlastitog mišljenja,
- **vještina** rješavanja problema,
- **vještina** empatije.

Aktivnosti:

- Nastavnik dijeli učenike u četiri grupe i počinje obradu teme tako što postavlja nekoliko pitanja (dobijene odgovore zapisuje na tablu), na primjer:
  - Da li znate neke posebne kodekse ponašanja koji obavezuju ljude u obavljanju njihovog posla?
  - Odgovori se odnose na pravila i obaveze koje mora da poštuje ljekar ili na novinarski etički kodeks, koji im zabranjuje da otkriju ime osobe koja im je dala informacije ukoliko je to opasno po nju ili ako ona to ne želi.
  - Koji su, po vašem mišljenju, principi kojima se humanitarni radnici moraju rukovoditi u obavljanju svojih aktivnosti u korist žrtava oružanih sukoba?
  - Zašto su u humanitarnoj akciji potrebni neutralnost i nepristrasnost?
- Zatim nastavnik čita iz priloga *Principi rada u humanitarnoj akciji* jednu po jednu situaciju i traži od učenika da odgovore na sljedeća pitanja:
  - Kako biste odgovorili u ovoj situaciji da ste humanitarni radnici?
  - Koji vas je princip rukovodio?
- Nastavnik uvodi pojam „etičke dileme“ govoreći o tome da humanitarne akcije nekad postaju predmet kritike. U predloženim aktivnostima učenici analiziraju situacije u kojima postoji etička dilema i odlučuju šta bi oni u tom slučaju učinili. Pri tome moraju da razrade argumente kojima će pobiti kritike.

Neutralnost (nezauzimanje strana)

Da bi stekli i zadržali svačije povjerenje, humanitarni radnici ne staju ni na čiju stranu u neprijateljstvima ili sporovima.

Nepriistrasnost (prioritet zasnovan na potrebama)

Humanitarni radnici ne vrše diskriminaciju na bazi nacionalne i rasne pripadnosti, vjerskih uvjerenja, društvene klase ili političkog uvjerenja. Njih rukovode isključivo potrebe pojedinaca i moraju dati prioritet najhitnijim slučajevima.

Nezavisnost (odupiranje pritiscima)

Humanitarne organizacije odupiru se pritiscima ili uticajima sa strane, bilo da oni dolaze od donatora, međunarodnih tijela ili vlada, kako bi bile u mogućnosti da djeluju efikasno prema stvarnim potrebama.

Principi MKCK, neutralnost (nezauzimanje strana), nepristarsnost (pružanje pomoći žrtvama prema potrebama) i nezavisnost (nepotčinavanje nikakvoj političkoj vlasti) zahtijevaju da MKCK pruži otpor pokušajima jedne strane u sukobu da kooptira njegove usluge ili da uskrati te usluge suparničkoj strani. Taj otpor treba da bude nenasilan i svestran (...). Kao rezultat toga, delegati MKCK-a moraju biti strpljivi, diskretni i nenasilni (...) i spremni da žive sa dilemama.

Nikolas Beri, Rat i Crveni krst

A . PRODUŽAVAMO LI RAT?

Humanitarne organizacije su pristigle u pomoć očajnim civilima na ratom pogođenom području. Pošto su donijele pomoć za preživljavanje civila, zaraćene grupe su mogle da ignorišu potrebe svog civilnog stanovništva. Inostrana pomoć im je omogućila da svoje nacionalne resurse koriste za snabdijevanje vojnika, pa im je bilo moguće i da produže rat.

B . POMAŽEMO LI POLITIKU ETNIČKOG ČIŠĆENJA?

Civili su pobjegli u zaštićenu zonu koja je ustanovljena kao sklonište za žrtve etničkog čišćenja u njihovoj zemlji, a humanitarni radnici su pomogli da se evakuišu iz te zone u izbjegličke centre izvan zemlje. Humanitarna akcija je, prema tome, doprinijela etničkom čišćenju tako što su žrtve preseljene iz svoje domovine.

C. PRUŽA LI HUMANITARNI RAD POLITIČARIMA IZGOVOR ZA NEDJELOVANJE?

Dvije zemlje vode rat i među civilnim stanovništvom ima mnogo žrtava. U drugim zemljama osuđuje se položaj žrtava, ali nijedna strana vlada nije spremna da interveniše kako bi natjerala zaraćene strane da obustave sukobe ili da izvrši pritisak na njih da poštede civilno stanovništvo. *Šta znači pokušati da se dopremi humanitarna pomoć kada odlično znamo da bi to bila samo „kap u moru” i da bez stranog političkog pritiska ili vojne intervencije mi, humanitarne organizacije, samo obezbjeđujemo svijetu mirnu savjest, žali se u vezi s tim jedan humanitarni radnik.*

D. DA LI MI PREĆUTNO PRIHVATAMO PRISILNO RASELJAVANJE CIVILA?

Da bi pojačali kontrolu sela u borbenoj zoni u kojima su se nekad krili pobunjenički borci, civili su bili primorani da podignu logor udaljen 30 km od svojih kuća. Agencije za humanitarnu pomoć zamoljene su da dopremaju hranu i medicinsku pomoć u logor. Međutim, čineći to one bi prećutno prihvatile prisilno raseljavanje civila.

Na kraju časa, nastavnik treba da postavi pitanja grupama o tome šta im se u raspravi svidjelo, a šta nije.

Ako se postave pitanja o radu konkretnih organizacija, treba ih zabilježiti jer mogu da budu polazište za neku buduću aktivnost.

Koji argument biste upotrijebili za odbijanje ponude?

Nastavnik daje završni komentar kroz ključne ideje.

KLJUČNE IDEJE

- Humanitarne organizacije moraju da imaju kodeks ponašanja.
- Humanitarni radnici moraju da budu neutralni i nepristrasni kad pružaju zaštitu i pomoć kako bi stekli i zadržali povjerenje svih strana u sukobu.
- Humanitarni radnici se susreću sa etičkim dilemama u svom poslu. Iako možda nema jasnih, najboljih odgovora ili odluka, važno ja shvatiti da je i ne činiti ništa odluka koja ima posljedice.

Za MKCK strogi kodeks ponašanja presudno je važan jer on ima mandat da izvršava osjetljive zadatke, kao što je posjeta zarobljenicima, ili da bude neutralni posrednik između dvije zaraćene strane.

Postupaj tako da tvoj postupak može postati opšti princip ljudskog ponašanja.

Immanuel Kant

Kada čovjek sve razumije, on sve i oprašta.
Lav Tolstoj

Čovjek koji nije hrabar ne može biti pošten, jer za poštenje su potrebne žrtve kakve kukavica ne umije da podnese; i potrebna je velikodušnost, koju on ne može ni razumjeti.
Jovan Dučić

Prilog 4

Principi rada u humanitarnoj akciji

Za svaku situaciju: koji odgovor biste dali da ste humanitarni radnik?

Objasnite princip iza svakog odgovora!

1. Oblast je bila pogođena glađu zbog suše i dugotrajnog ratovanja. Jedna humanitarna agencija je izgradila veterinarski projekat za taj nomadski narod, čiji je opstanak zavisio od njihove stoke. Pripradnici jednog ili drugog klana često su govorili humanitarnim radnicima: *Ne smijete ići u onaj drugi klan jer su oni naši neprijatelji. Kako možete da pomazete nama ako pomazete njima?*
2. Teško ranjeni borac pobunjeničke vojske prebačen je u bolnicu na liječenje. U bolnicu stižu dva vladina vojnika koji su lakše ranjeni. Dok je medicinsko osoblje pružalo pomoć pobunjeniku, vojnici su im se suprotstavili riječima: *Sigurno ste na njegovoj strani kad pomazete njemu, a nas tjerate da čekamo. Zar vi ne treba da budete neutralni?*
3. Tokom oružanog sukoba jedna lokalna humanitarna organizacija tražila je fondove kako bi pomogla hiljadama ljudi raseljenih u sjeverne dijelove ratnim razaranja pogođene zemlje. Predstavnik poznate međunarodne poslovne firme ponudio je toj organizaciji novac za pomoć ljudima koji žive na jugu zemlje, u gradu u kojem firma ima fabriku, kako bi se ublažila napetost zbog koje mnogi od njegovih radnika da dolaze na posao. Humanitarna organizacija je odbila tu ponudu.

Kampanja protiv mučenja

Ciljevi:

- Razvijanje kreativnih pristupa složenim problemima;
- Podizanje svijesti o mogućnosti primjene naučenog u svakodnevnom životu;
- Upoznavanje i analiziranje tehnika i metoda sprečavanja mučenja.

Aktivnosti:

- Učenici analiziraju prikupljeni materijal.
- Učenici diskutuju, zaključuju, osmišljavaju, prezentuju različite situacije.
- Učenici komuniciraju sa predstavnicima humanitarnih organizacija NVO.

Učenici treba da razmišljaju o potrebi sprečavanja mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kazni, ali i postupaka sličnih mučenju. Na taj način podiže se svijest o njihovoj zabrani i potrebi poboljšanja zakonskih regulativa u svim zemljama u svijetu. Za učešće u toj aktivnosti neophodna su prethodna znanja, kreativnost i razumijevanje. Na ovom izbornom času učenici se podstiču da svoje znanje, stečeno na časovima IHP-a, primijene u vođenju kampanja.

Čovjek koji muči drugog čovjeka neizrecivi je zlotvor.
Henry Miller

Stalno su molili da ih ubiju. Mučenje je gore od smrti.
Jose Barrera

Priprema:

Nastavnik je na prethodnom času rekao učenicima da prikupe primjere akcija za sprečavanje mučenja koje se sprovode na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Pojašnjava elemente moguće kampanje. Koristi prilog međunarodnih standarda ljudskih prava za zabranu mučenja.

Na početku časa nastavnik zamoli učenike da mu kažu što više antonima riječi „mučenje“. Zapisuje ih na tablu ili hamer. Koliko ih se može nabrojati?

Pomoću „oluje ideja“ nastavnik odredi pojmove „kvart mučenja“ i „kvart slobode od mučenja“, i podijeli učenike u dvije grupe. Zatim označava dva suprotna ugla učionice, koje učenici prije toga mogu da ukrase plakatama, odgovarajućim novinskim isječcima, fotografijama... Nastavnik odabere po jednog predstavnika za svaku grupu koji će, poslije konsultacija sa svojim članovima, braniti njihove zajedničke stavove.

Cilj te igre je da se „kvart mučenja“ pretvori u „kvart slobode od mučenja“ pomoću kampanje za podizanje svijesti protiv mučenja, plakata, radijskog programa, pozorišta, lobiranja, sporta... Grupe imaju 20 minuta za pripremu svoje kampanje. Sljedećih 15 minuta treba ostaviti za prezentaciju.

Nastavnik traži od učenika da mu opišu svoj doživljaj poslije urađene radionice.

Na kraju časa nastavnik može da predloži učenicima da komuniciraju sa NVO za ljudska prava i na taj način sprovedu svoje zamisli u djelo.

Metodički savjeti:

- omogućite učenicima da budu kreativni i izbjegavajte da komentarišete ili cenzurišete ideje;
- nastojte da sažete, pojasnite i ublažite argumente i nikad ne zagovarajte nijednu stranu.

Treba veoma pažljivo izlagati potresne fotografije ili izvještaje o mučenju.

HRONOLOGIJA

Zabrana mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni

1948. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

1949. Četiri Ženevske konvencije

1950. Evropska konvencija o ljudskim pravima

1957. Standardna minimalna pravila za postupanje prema zarobljenicima (UN)

1966. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

1979. Kodeks ponašanja (UN)

1982. Načela lekarske etike u tim situacijama

1984. Konvencija protiv mučenja (UN)

1990. Pravila za zaštitu maloljetnika lišenih slobode (UN)

1998. Statut Međunarodnog krivičnog suda

2002. Izborni protokol uz Konvenciju protiv mučenja i drugi okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (UN)

Tema 8

ZAVRŠNO ISTRAŽIVANJE - Kuda dalje?

Radovi učenika VIII razreda sa časa IHP-a

Ljudi koji ne mogu učestvovati u tuđem bolu, još manje mogu učestvovati u tuđoj radosti.

Nikolaj Velimirović

Kuda dalje?

I ČAS

Cilj:

➤ Primjena znanja IHP-a u planiranju i izvođenju akcija u svakodnevnom životu.

Jedno od najsnažnijih sredstava za promovisanje i održavanje znanja jeste davanje prilike učenicima da primjenjuju ideje i ponašanja koje su naučili. Učenici usvajaju sadržaj tako što i sami podučavaju druge, promoviraju ideje, kreiraju materijale koje će podijeliti sa drugima i primjenjuju ono što su naučili kroz istraživanje.

Učenici mogu znanje stečeno na časovima Istraživanja humanitarnog prava da prošire daleko izvan svoje grupe – na porodicu, prijatelje, zajednicu. Mogu da podučavaju druge učenike, da drugima pričaju priče koje su sakupili ili da se uključe u humanitarne aktivnosti kako bi pomogli ugroženima. Učenici mogu raditi i različite osmišljene projekte – istraživanje, promovisanje, kampanje, i slično.

Aktivnosti:

- Nastavnik daje učenicima zadatak da osmisle i realizuju jednu ili više akcija iz oblasti humanitarnog prava i podsjeća ih na neke vrste humanitarnih akcija:
  - podučavanje drugih o MHP-u,
  - usmjeravanje pažnje na specifične humanitarne potrebe u svom kraju.
- Nastavnik približava učenicima neke ideje za projekte, tj. akcije:
  - Rad sa mlađom djecom ili grupama (knjige sa pričama, stripovi, kratki komadi, izložbe, prezentacije, dramske sekcije, pisma medijima, javljanje u radio-programe, brošure, i slično);
  - Dobrovoljni rad (pomoć beskućnicima, izbjeglicama, raseljenim licima, djeci bez roditelja, bolesnima, starima itd.);
  - Organizovanje kampanja iz oblasti MHP-a.
- Kad učenici odluče koje će akcije izvoditi, nastavnik im daje smjernice za konkretno planiranje i realizaciju akcije/projekta:
- Planiranje akcije/projekta:
  - ✧ *Za koga je ovaj projekat?*
  - ✧ *Šta je cilj ovog projekta?*
  - ✧ *Šta treba da uradimo da bismo ostvarili cilj koji smo postavili?*
- Izvršenje:
  - ✧ *Šta se događa iz dana u dan tokom izvršavanja plana?*
  - ✧ *Kako se prilagođavamo okolnostima prilikom izvršenja plana i zašto?*
- Analiza urađenog:
  - ✧ *Kakav je bio rezultat našeg projekta/akcije?*
  - ✧ *Kako su ljudi reagovali?*
  - ✧ *Šta je projekat značio za mene?*
  - ✧ *Šta sad želim da radim?*

Formalizovanje procesa, kroz pisanje ili druge oblike bilješki i diskusiju, pomaže učenicima tako što ih ispunjava osjećanjem uspjehnosti.

Napomena: za pripremu akcije nekad je potrebno više časova, a za analizu akcije treba odvojiti jedan, i to posljednji čas.

LITERATURA

1. Grupa Most, *Istraživanje Humanitarnog prava*, Образовни moduli za nastavnike, Beograd, 2005.
2. Crveni krst Crne Gore, *Crveni krst Crne Gore, 1875–1975*, Titograd, 1980.
3. Gerhard Gezeman, *Čojstvo i junaštvo starih Crnogoraca*, Podgorica, 1996.
4. Dr Federik Ferije, *Crna Gora*, Podgorica, 2007.
5. Petar I Petrović, *Poslanice*, Cetinje, 2006.
6. Nikola Petrović, *Memoari*, Cetinje, 1994.
7. Petar II Petrović Njegoš, *Gorski vijenac*, Podgorica, 1995.
8. Marko Miljanov, *Primjeri čojstva i junaštva*, Cetinje, 2006.
9. Ivo Andrić, *Znakovi pored puta*, Beograd, 1987.
10. Anri Dinan, *Sjećanje na Solferino*, Ženeva, 1862.
11. Rade Delibašić, *Put razvoja humane ličnosti*, Nikšić, 2003.
12. *Međunarodno humanitarno pravo*, Odgovori na vaša pitanja, МКСК, 2002.

ANEX 1

Istraživanje humanitarnog prava - kratki program (10 časova)

1. Uvod u Istraživanje humanitarnog prava: ciljevi programa, osnovni pojmovi MHP-a, IHP-a, humanitarne organizacije
2. Posmatrači i što mogu da učine
3. Očevidac, ljudsko dostojanstvo i socijalni pritisak
4. Osnovna pravila MHP-a, razlikovanje vojnih i civilnih ciljeva
5. MHP i ljudska prava
6. Kodeksi tokom vremena
7. Kršenje MHP (otkrivanje kršenja i razlozi za pravdu)
8. Sankcionisanje kršenja MHP-a
9. Posljedice ratnih razaranja (izbjeglice, kampovi, obnovljane porodičnih veza)
10. Etika humanitarne akcije

ANEX 2

Skraćenice

UN – Ujedinjene nacije

MHP – Međunardono humanitarno pravo

IHP – Istraživanje humanitarnog prava

MKCK –Međunarodni komitet Crvenog krsta

MFCK/CP – Međunarodna federacija Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca

MPCK/CP – Međunarodni pokret Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca

NDCK – Nacionalno društvo Crvenog krsta

MKS – Međunarodni krivični sud

PGP – Pakt o građanskim i političkim pravima

PESK – Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

KIP – Komisija za istinu i pomirenje